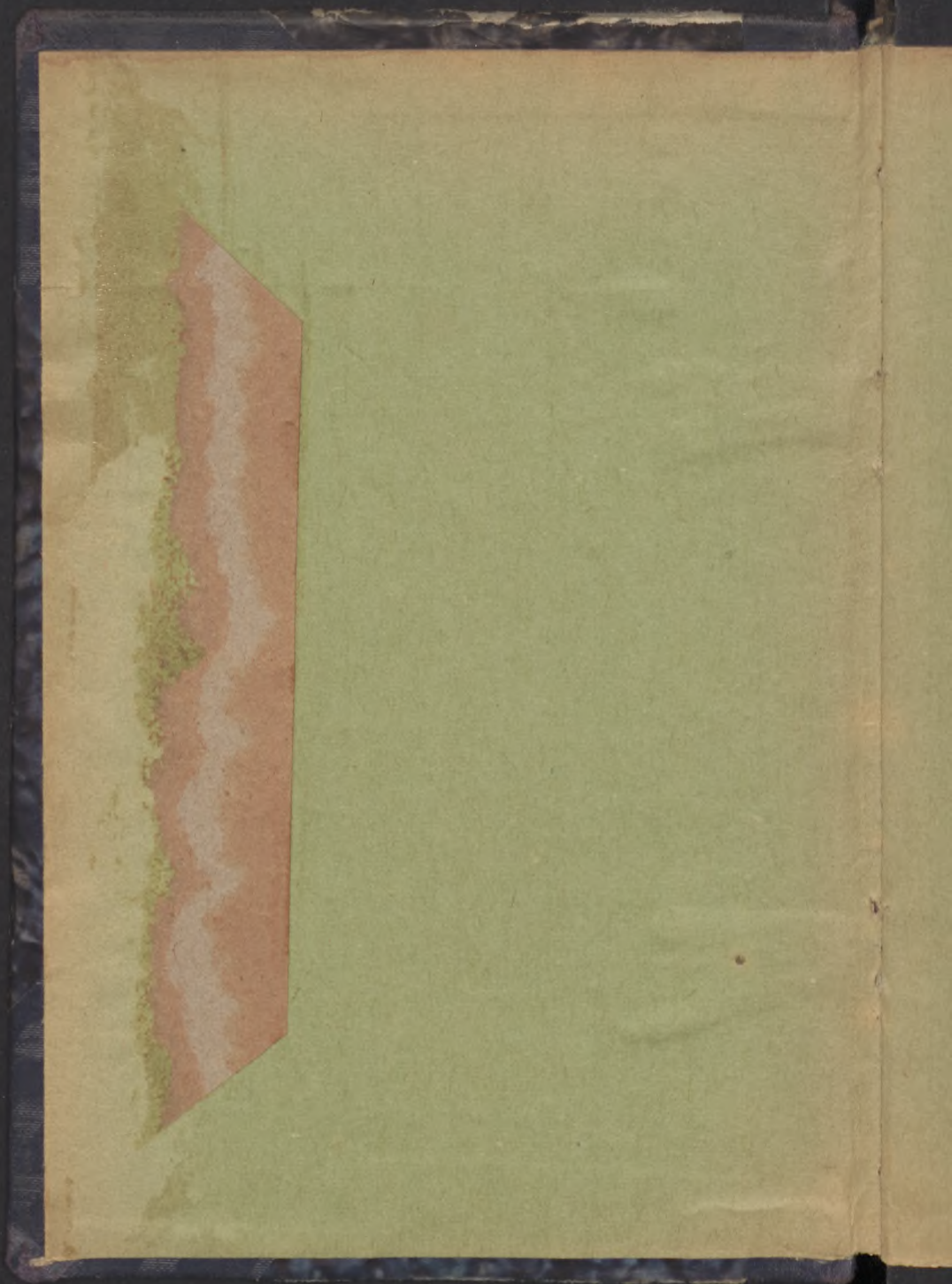
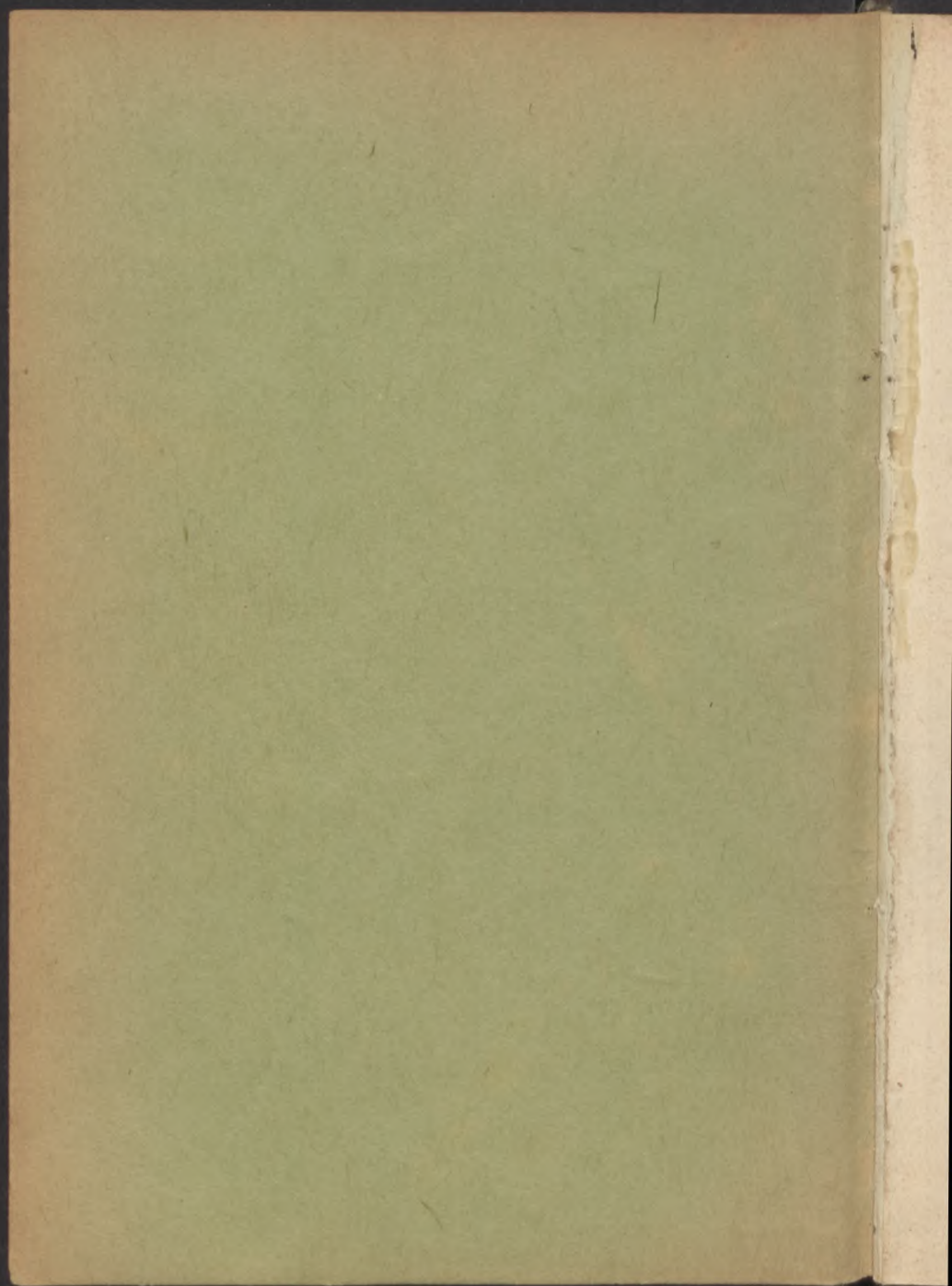

816.204

545

545.

B O R S O D I E M Ő D

FÁTYOL

REGÉNY

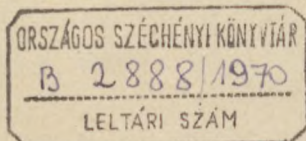
Fővárosi Családi Olvasóterem
VIII. Baross-utca 91.
BELEGZŐ

BUDAPEST, 1934
KÁLDOR KÖNYVKIADÓVÁLLALAT

816. 204

TÖRÖK NYOMDAI MŰINTÉZET, MEZŐTÚR

I. FEJEZET.

Utazás akadályokkal.

A dengői állomásról lassan, dőcögve elindult a vicinális. Mivel Dengőn épen aznap hetivásár volt, a vonat tele volt utasokkal. Mindenki ezzel a délutáni három órás vonattal akart hazamenni. Aki erről lemaradt, az vagy gyalog vagy szekeren megy haza. Az esteli nyolc órás vonatra nem igen maradt senki, mert a mai világban nappal se valami bátor-ságos az utazás, éjszaka pedig egyenesen veszedelmes. A szokatlanul meleg áprilisi nap mosolyogva nézte, mennyire tülekedtek az emberek, hogy maguknak legalább egy alkalmas állóhelyet szerezzenek, azokat pedig, akik ülőhelyhez jutottak, irigy pillantásokkal mérték végig, s legjobban szerették volna kihajítani őket az ablakon. Az aratási kovács is félig tréfásan, félig mérgesen kiáltott rá az ottani korcsmárosra:

— Maga is itt van Jákób?

— Itt bizony, amint látja, — felelte a korcsmáros.

— Miért nem maradt odahaza, legalább magával is kevesebben volnánk.

— Én is hivatalos voltam ide, épúgy mint maga.

— Zsidó nélkül nem is tudna meglenni a vásár, — felelte egy atyafi.

— No hát, volt annyi nép a vásárban, hogy országos vásárnak beillett volna, — folytatta a kovács.

— Sok a pénz, az emberek nem tudnak vele mit csinálni, hát elköltik, — mondá egy tekési öreg bácsi.

— Akinek békében két koronája volt, az ma százasokban beszél, — szólt egy harmadik.

— A vonaton is annyi az utas, mintha ingyen adnák a jegyet, a vonatkísérő granicsárosok alig tudtak a lépcsőre felkapaszkodni, — vette fel a szót ismét a kovács.

— No azokért nem lett volna kár, ha lemaradtak volna se, — mondá egy atyafi.

— Én ellenkezőleg, felpakolnám őket mind, — felelte a kovács, — hadd mennének vissza mind az ő bocskoros országukba, ahonnan jöttek.

A bátrabbak nevettek, némelyek pedig félénken tekintettek széjjel, hogy nem hallja-e ezt a szót valami detektív, vagy egyéb gyanús ember. Így folyt a beszélgetés, az évődés min-denik kocsiban.

A vonatnak csak egy másodosztályú kocsija volt, annak is négy fülkéje közül az egyik első osztályúnak lett átpingálva. Ebben az első osztályú fülkében ült nyolc református pap, vagyis csak heten ültek, a nyolcadik, a

legfiatalabbik az ajtónak támaszkodva állt. Egyházmegyei közgyűlés volt ma Dengön, s onnan mennek most ők is hazafelé. Itt is a nagy vásári és vasúti forgalomról folyik a beszéd.

— Mily sok ember elpusztult a háborúban, — mondja a tekési pap, egy magas, szőke fiatal ember, akit természetével ellentétben Kiss Györgynek hívnak, — és csudálatos, most mégis mintha többen volnánk, mint a háború előtt. Békében soha nem volt ennyi ember a dengői hetivásáron, mint ma.

— Hát tudjátok, a háború alatt sokat nélkülöztek az emberek — mondja Szép Gábor, az aratási pap, egy ősz hajú, kövér, öreg bácsi, — most aztán az első alkalommal igyekeznek beszerezni mindent, ami hiányzik. Ez a nagy sokaság, amelyik a dengői állomáson hullámzott, első tekintetre úgy tűnt fel, mint valami népvándorlás. De nem az volt mégse, mert gyermekek nincsenek benne. Ezek mind csupa asszonyok és férfiak. És látjátok, ezek mind megpakolva mennek haza.

— Hatalmas folyam az élet, — mondja a 70 év körüli tagbaszakadt, magastermetű tamásházi pap, az öreg Kovács Miska bácsi, a Szép Gábor kortársa. — Még az a nagy szikla se tudta útját állni, amit háborúnak nevezünk, a most előtte levő akadályokat meg már semmibe sem veszi.

A kalauz jött be, a jegyeket vizsgálta. Még a régi Máv uniformis volt rajta, de a

sapkáján már ott volt a Janusarcú F betű, a román király nevének kezdőbetűje. A tamásházi pap jónak látta megkérdezni:

— Mondja barátom, nem lesz ebből semmi baj, hogy mi II. osztályú jeggyel I. osztályba ültünk?

— Már hogy lenne, kérem szépen, — felelte szolgálatkészen a kalauz. — Hiszen én mondtam, hogy tessenek beülni, mert másutt nem volt hely. Különben ez a fülke is II. osztályú, csak azért van kívülről az egyes szám ráírva, hogy ha valaki első osztályon akar utazni, hát legyen ilyen is.

Többé-kevésbbé mindnyájan mosolyogtak rajta, nevetett a kalauz is, aztán mint aki jól elvégezte dolgát, mosolyogva kilépett a fülkéből, s behúzta az ajtót.

— Hát azt tudjátok mit jelent az a három betű, amit ezek a bocskorosok a vasúti kocsikra pingáltak? — kérdezte a mindig tréfás kedvű aratási pap.

— Miféle három betű? — kérdezte a pusztavégi pap.

— Hát te nem is tudod? a románok a MÁV betűit keresztül húzták s C.F.R. betűket írtak a helyére. Mit jelent ez?

— Caile ferate romane, román vasutak, — felelte Kiss György, a tekési pap.

— Tévedés, barátom. Nem Caile ferate, hanem Caile furate, vagyis lopott vasutak.

Nevettek mindnyájan, mint akiknek semmi bajuk sincsen.

— A te tarsolyodban Gábor, mindig van valami találó mondás, — jegyezte meg a tamásházi pap.

— A vonat lassított, közeledett a tekési őrház, Kiss György tiszteletes mindenkivel kezét fogva elbúcsúzott és gyorsan kiszállott, mert Tekésen a vegyes vonat is csak egy percig áll.

Most már helyét szorítottak Kósa Aronnak, a fiatal nádfalusi papnak is. Aztán a gyűlésről kezdtek beszélni.

— Nagyon csendes volt minden, a gyűlés is, az ebéd is, — mondta Bodnár Gergely, a szedresi pap.

— Annyira csendes, hogy szinte szomorú volt mindakettő, — jegyezte meg a csopai pap, egy sápadt arcú, magas, barna fiatal ember.

— Valahogy úgy jártunk most is, mint Bodóné, — szólt közbe Kovács Miska bácsi, a tamásházi pap. Mi is másról beszéltünk mint amiről kellett volna. Bár tengernyi a bajunk magunknak is, mégis odaát járt az eszünk. De politikáról nem beszélhattünk. Hiszen hallottátok, előre megmondta az a tejfeles képű román hadnagy, hogy ha csak egy szót is szólnunk politikáról, a gyűlést azonnal be-
zárátja.

— De hát az Isten szerelmére, mi lesz velünk? — fakadt ki szenvedélyesen Bándy Pista, a csopai pap.

— Sajnos, nekünk már reménységünk se lehet arra — felelte a tamásházi pap, — hogy

egyhamar Magyarországhoz visszakerüljünk. Hiszen tudjátok, hogy a trianoni szerződés milyen szűkre szabta Magyarország határait. És mi kívül estünk ezeken a határokon. A mi speciális helyzetünkben legfeljebb még annyi változás állhat be, hogy a román uralom alól cseh uralom alá kerülünk. Ez a legújabb hír, amit ma hallottam.

— És mi ezt szó nélkül eltűrjük? — kérdezte fájó, keserű hangon Bándy.

— Mit csináljunk? — kérdezte vissza Miska bácsi. Amíg a józan eszünket el nem veszítjük, addig nem mehetünk fejjel a falnak.

— Hát el fogjuk veszíteni, — felelte Bándy.

— Egy hónappal ezelőtt, — szólalt meg érces, bariton hangon Szabó Árpád, a kisvárii pap, — amikor mifelénk Románia és Magyarország között a legújabb, úgynevezett trianoni határokat megállapították, tőlünk sok fiatal ember átszökött Magyarországra. Olyan hírtelen jött akkor az az egész dolog. Március 16-án déli 12 órakor kijelölték, hogy no ez itt a határ, ezen átlépni nem szabad. Azok a legények, akik akkor átmentek és beálltak a magyar seregbe, azt üzenték haza, hogy egy hét múlva visszajönnek a Horthy seregével és kiűzik az oláhokat, de bizony ennek már egy hónapja is elmúlt.

— Én is annyiszor hallottam már, — mondja Horváth Péter, egy 65 év körüli köpcös, öregedő bácsi, a pusztavégi pap, hogy jön-

nek, jönnek, oszt sose jöttek. Most már nem hiszek semmiféle beszédnek, majd csak ha a szemeimmal látom.

— Azt mi már barátom nem fogjuk meglátni, — felelte Szép Gábor.

Bándy Pista felugrott, s jobb kezét esküre emelve harsogva kiáltotta:

— Esküszöm, hogy meg fogjuk látni!

Ebben a pillanatban kinyílt az ajtó s egy fegyveres román katona kíséretében megjelent az ajtó nyílásban egy civilruhás detektív.

— Kérem a legitimációkat!

Mindenki előkereste az igazolványát, egy román nyelvű írást arról, hogy mi a neve, hol született, hol lakik, hány éves, mi a foglalkozása, nős-e vagy nőtlen, milyen színű a haja, szemöldöke, bajusza stb. Már majdnem készen volt a fiatal detektív a legitimációk átvizsgálásával, amikor gúnyolódó hangon így szólt:

— Nem is tudtam, hogy a kálvinista papok első osztályon szoktak utazni.

— Mi második osztályon akartunk utazni, — mondja Miska bácsi, — mert a jegyünk oda szól; de a kalauz azt mondta, hogy csak jöjjünk ide, mert a második osztályú fülkében nem volt hely, se a folyosón.

— Szóval a papok is panamáznak.

— Nézze barátom, mi legfeljebb megfizetjük az I. és II. osztály közti különbséget, de panamázni nem akarunk.

— Jegyezze meg magának az úr először

is, — szólta vissza nyersen a detektív — hogy mi barátok nem vagyunk.

Bándy Pista hevesen felugrott s így szólta a detektívhez:

— Igaza van magának. A nagytiszteletű úr tévedett. Maga nem barátja a nagytiszteletű úrnak, sőt jobban mondva, maga egyikünknek se barátja itten.

— A tiszteletes úr talán sértegetni akar? Nem látja, hogy fegyveres katona áll megettem?

— Dehogyan. Én csak igazat adtam magának. Maga az imént tiltakozott az ellen, hogy a nagytiszteletű úr magát tévedésből barátjának szólította. Nos hát én igazat adok magának. Maga nem barátja a nagytiszteletű úrnak, sőt itt közöttünk senkinek sem barátja, mert mi megszoktuk válogatni a barátainkat.

— Még egyszer kérdem: sértegetni akar az úr engem, vagy nem?

— Én magát sérteni? Hát egyáltalán lehet magát sérteni? Én csak leszögeztem azt a tényt, hogy mi megszoktuk válogatni a barátainkat.

— Jó lesz nem ilyen nagy hangon beszélni, — szólta fenyegetőzve a detektív, s kilépett az ajtón, amit szándékosan nyitva hagyott maga után.

Közvetlen az ajtó előtt pedig így szólta az ott hely nélkül tolongó utasokhoz:

— Ilyet is csak a papok tehetnek. Első osztályon utaznak másodosztályú jeggyel. Nem hiába kuruttyolják a békák: Urrak a ppapok!

S a fülke felé visszafordulva, még egyszer kuruttyolta — Urrak a ppapok!

Bándy Pista felugrott, de Kósa Áron, a nádfalusi fiatal pap hirtelen betette az ajtót. Bándyt pedig a szomszédja Bodnár Gergely fogta meg, leültette, csitította.

— Ülj le. Ne izgasd magad. Ilyen szennyes árral szemben úgy se lehet úszni.

Bándy nagy nehezen leült, s fénylő szemekkel, vonagló ajkakkal így szólt:

— Hát ezért fagyoskodtam én a Kárpátokban? Hát ezért lyukasztotta át a tudómet a golyó?

Közel volt hozzá, hogy sírva fakadjon. De nemcsak ő, hanem mindnyájan, akik ott voltak. Gabi bácsi igyekezett megmenteni a hangulatot egy vidámabb históriának az elbeszélésével.

— No hát megvannak akadva evvel a legitimációval. A multkor egy aratási ember Tekésen járt csak úgy gyalogszerrel. Útközben két román katonával találkozott, akik őtőle is a legitimációt kérték. Nagy nehezen előkeresi ez az ember is a harctéri noteszt, amilyen most mindenkinek van, forgatja, lapozgatja, de biz a legitimációt nem találja benne sehol, hanem ehelyett talál egy ócska rédiát. A mi emberünk is fogja magát, odaböki a marhalevelet az oláhoknak: Ehun van ni! Az oláhok is nagy erőlködve nézik az írást, hát látja az ember, hogy fordítva tartják a románok a marhalevelet. Megkönnyebülten sóhajt fel a magyar

ember: Most már nincs baj, hál Istennek. Hiszen nem tudnak ezek olvasni. Hát ilyen népek ezek a mi mostani uraink. No de megyek is már, mert mindjárt megáll a vonat. Isten áldjon meg benneteket.

Az aratási állomás már jóval nagyobb volt, mint a tekési, itten többen is szállottak le a vonatról, különösen a harmadik osztályból. Az ilyenkor szokásos zsivalyból is élesen kihallatszott egy fiatal asszonynak a síró rimánkodása:

— Csak még egy állomással engedjenek tovább utazni. Én nem idevalósi vagyok. Engedjenek hazamenni!

A kísérő oláh katona csak tolta, lökdöste maga előtt az asszonyt, s könyörtelenül hajtogatja:

— Gyerünk, gyerünk. (Hajde, hajde!)

Az állomásfőnök négy román tiszttel beszélgetett az állomási épület előtt, hozzájuk ment a detektív is, és kárörvendve ujságolta:

— Nincs az asszonynak legitimációja. Ki tudja, még kém is lehet.

Az őrnagy kíváncsian fordult a detektív felé:

— Unguraica? Spion? (Magyar kém ez az asszony?)

— Még nem biztos, de lehet, — felelte a detektív.

Az asszony észrevette, hogy a csoportban nagyobb urak vannak, odasietett és könyörögni kezdett:

— Kérem szépen, én Aklosba való vagyok, elvesztettem a legimácát, tessék hazaengedni.

Az állomásfőnök, egy magyarul jól tudó erdélyi oláh, felelte az asszonynak:

— Csak menjen bátran a pikétre (őrség), a katonák majd hazakísérik. Ha csakugyan Aklosba való, akkor nem lesz semmi bántódása.

A vonatkísérő katona átadta az asszonyt az állomáson lévő két másik katonának, s azok megindultak vele a falu felé. Mint a lelkiismeret élő vádolása, úgy hangzott még távolról is az asszony sikoltozása:

— Jaj ne bántsanak! Engedjenek hazamenni a gyermekeimhez!

A részvét ott égett a szemekben, a szánalom ott sajgott a szívekben, de nem segíthetett rajta senki. Neki szegénynek menni kellett tovább a kálvária úton.

Az állomásfőnök magához intette a kaulaut.

— Nem tudna a tiszt uraknak négy jó helyet keríteni?

— Kérem szépen minden hely el van foglalva. Az utasokat pedig bajosan lehet kilökní a kupéból.

— Hanyad osztályú jegyük van az uraknak? — kérdezte a detektív.

— Másod osztályú.

— Ha első osztályú jegyük volna, akkor tudnék segíteni, mert az első osztályú fülkében csupa református papok utaznak másod osztályú jeggyel.

— Helyes, legyen akkor első osztályú, — szolt az egyik főhadnagy.

— Kalauz, maga bemegy a kocsiba és megmondja a tisztelendő uraknak, hogy hagyják el a fülkét, én meg addig kiigazítom a jegyeket — mondotta a főnök.

— Főnök úr kérem szépen, ez bajosan fog menni, mert én magam mondtam a tisztelendő uraknak, hogy oda beülhetnek.

— Ez nem tesz semmit. Másod osztályú jeggyel nem lehet első osztályon utazni. Köszönjék meg, hogy eddig ott ültek.

A kalauz roppantul savanyú ábrázattal nyitott be az első osztályúvá átvedlett papi fülkébe.

— Kérem szépen, egy igen kellemetlen dolog adta elő magát. A tisztelendő uraknak el kell hagyniok ezt a kupét.

— Persze hogy el fogjuk hagyni, — mondta Bodnár Gergely. Tamásházán mindnyájan kiszállunk.

— De most rögtön kell, kérem.

— Olyan nincs! — felelte Bándy Pista.
— Nekünk jegyünk van. Addig utazunk, ameddig a jegyünk szól.

— Hiszen éppen a jeggyel van a baj, kérem szépen. A jegy másod osztályú, a kupé meg első osztályú.

— De hát épen maga mondta, hogy csak ülünk ide be bátran.

— Felőlem ülhetnének a tisztelendő urak továbbra is. Én nem a magam jószántából

kellemetlenkedek itt az uraknak. Nekem ezt így parancsolták.

— Ki parancsolta?

— Az állomásfőnök úr.

— Mondja meg az állomásfőnök úrnak, hogy mi szívesen megfizetjük az I. és II. osztály közötti különbözetét — szóló közbe a tamásházi tiszteletes úr, — de azt mégis csak nem kívánhatja, hogy mi a kocsit elhagyjuk.

— Az a baj, kérem szépen, hogy a kupé már le van foglalva.

— Ki foglalta le?

— Négy román tiszt: egy őrnagy, két főhadnagy, meg egy hadnagy.

Bándy Pista indulatosan felugrott:

— Akkor már csak azért se! Senki a helyéről ne mozduljon. Majd beszélek én az állomásfőnökkel.

Amíg Bándy a kocsik egyik végén leugrott, addig a kocsik másik végéről elszánt lépésekkel közeledett a fülke felé a detektív és a négy román tiszt. A detektív fölényesen és erélyesen beszólt a nyitott ajtón:

— Azonnal tessék elhagyni a fülkét!

A papok méltatlankodva keltek fel az ülésekről, s kórusban mondták mindnyájan:

— De kérem, de kérem, micsoda eljárás ez?

Mivel a papok lassan szedték elő a maguk holmiját, az őrnagy, aki magyarul nem tudott, szintén mondott valamit a maga nyelvén, amiből Bodnár Gergely, aki sejtett valamit románul, kivett annyit, hogy tára rumuneasca,

nu se poate (ez itt Románország, itt ilyesmi nem lehet), amit Bodnár Gergely úgy értett, hogy Romániában II. osztályú jeggyel nem lehet I. osztályon utazni, s ezért így szólt a detektívhez:

— Mi szívesen itt hagyjuk ezt az első osztályúnak titulált kupét, csak adjanak nekünk helyet a második osztályban.

— Semmi közöm hozzá — felelte hetykén a detektív, — hogy az urak hogy utaznak tovább. Felőlem mehetnek akár gyalog is. Csak ezt a szakaszt hagyják el, mert erre első osztályú utasoknak van szükségük.

— Hallatlan! Ez már mégis szörnyűség! — mormogta az öreg Horváth Péter. S lassan megindultak kifelé.

A detektív kárörvendő arccal magyarázta a többi utasoknak.

— Ma már nem lehet panamázni még a papoknak se. Ma már nem lehet II. osztályú jeggyel I. osztályon utazni.

A papok nem méltatták feleletre a detektív gyalázkodását, hanem a kalauzt keresték, hogy az kerítsen most már nekik helyet. De az szegény szégyenletében kámforra lett, vagyis jobban mondva elbújt a vonatvezető kocsijában, úgy hogy nála nélkül foglaltak azután helyet a pórul járt utasok egy harmad osztályú kocsiban.

Ezalatt Bándy tiszteletes rohamlépéssel nyitott be a főnöki irodába.

— A főnök úr tudomásával történik az,

hogy a kalauz minket ki akar tessenkelti a kocsiból? — mondotta.

— Úgy tudom, az uraknak csak II. oszt. jegyük van.

— Megfizetjük az első és másod osztály közti különbözetet.

— Ez már elkésett dolog. A fülkére olyan utasoknak van szükségük, akiknek első osztályra szól a jegyük.

— Minket a kalauz ültetett be abba a fülkébe.

— A kalauznak nem volt hozzá joga.

— Hát ez mindenképen jogtalanság és igazságtalanság, hogy az embert félúton kiteszik a vonatból.

— Az urakkal semmi jogtalanság nem történik. Sőt igazság szerint meg kellene fizetniök Dengőtől Aratásig az I. és II. osztály közti különbözetet.

— És azonfelül megköszönni, amiért kilöknek bennünket a szakaszból, úgy-e? Vegye tudomásul a főnök úr, hogy ilyesminek 1920-ban már nem volna szabad megtörténni.

— Miért ne?

— Hát hol vagyunk tulajdonképen? Az erdőben vagy Romániában?

— Az erdőben nem járnak vonatok.

— Szóval a főnök úr parancsára történt velünk ez az igazságtalanság.

— Igen.

— És ha szabad tudnom, honnan vette a bátorságot, hogy bennünket papokat a

nyilvánosság előtt ennyire megszegényítsen?

— Mert miénk az ország, a hatalom és a dicsőség most és mindörökké Ámen.

— Esküszöm, hogy nem mindörökké, — kiáltotta Bándy és elrohant. Épen jókor, mert a vonat már indulófélben volt.

A III. osztályú kocsiban mindenki izgatottan tárgyalta az esetet, hogy román tisztek kedvéért a református papokat kitették a helyükről. Különösen egy félig katonaruhába, félig civilbe öltözött ismeretlen úr háborodott fel a legnagyobb mértékben.

— Disznóság, gazság, amit ezek itt csinálnak, — kiabálta teli torokkal. — Ezt nem tűrhetjük szó nélkül. Ha ők kidobták a mi papjainkat, gyertek emberek, mi meg hányjuk ki az ő tisztjeiket!

Mindenki roppantul bátor embernek tartotta ezt az ismeretlen urat, de a felhívását azért senki se követte. Kétszer is meggondolandónak tartották, amit javasolt, mert nem tréfa dolog az, forradalmat csinálni a robogó vonatban, kihányni onnan egy köztünk élő fegyveres hadseregnek a tisztjeit, ebből könnyen baj lehet. És minek csináljon az ember kisebb bajból nagyobb bajt?

A marcona kinézésű természetes úr végignézett a szakaszon, s kihívólag kérdezte:

— Hát nem jön senki? Hát nincs már bátor ember a magyarok közt?

Ezt már szó nélkül hagyni nem lehetett. Bándy tiszteletes felállt és így szólt az ide-

gen úrhoz, szólt pedig egész hangosan, úgy hogy azt mindenki meghallhatta:

— Én az úr nagyszerű bátorságát föltétlenül tiszteletreméltó dolognak tartom, de amit a jelenlevőktől kíván, arra még most sem idő, sem alkalom nincs. — Kérem, őrizze meg nemes hevét későbbi időre. Mi érezzük azt a legjobban, hogy rajtunk sérelem esett, de most még mindnyájunknak tűrni és szenvedni kell. Még nem érkezett el a tették ideje. Uraságod bizonyára ismeri Vörösmarty Mihálynak a vén cigány című költeményét, amelyben azt mondja a költő:

„Lesz még egyszer ünnep a világon . . .
Akkor húzd meg újra lelkesedve,
Istennek teljék benne kedve.”

Hát én is azt mondom: Lesz még egyszer ünnep a világon!

Az idegen odalépett Bándyhoz, s meghatottan így szólt:

— Nagyon szépen beszélt a tiszteletes úr. Engedje meg, hogy megszorítsam a kezét. Szabad kérdenem a becsületes nevét?

— Bándy István csopai lelkész vagyok.

— Az Isten éltesse.

Az utasok közül többen éljeneztek. Az idegen úr pedig úgy tett, mintha a könnyeit törölgetné, s hirtelen kifordult a szakaszból.

Mindenki azt kérdezte a szomszédjától, hogy kicsoda ez az idegen úr. De senki se ősmerte.

Kis idő múlva a detektív jött be egy

fegyveres katona kíséretében és azt kérdezte:

— Kicsoda itten Bándy István?

— Én vagyok.

— Hová utazik a tiszteletes úr?

— Csopába.

— Nem fog Csopában leszállni, hanem velünk jön Tamásházára.

— Minek menjek én Tamásházára?

— Vegye tudomásul, hogy ezennel le van tartóztatva.

— És miért? Ha szabad kérdenem.

— Azt majd ott meg fogja hallani.

Általános elszörnyűködés moraja zúgott végig a szakaszon. Bodnár Gergely indulatosan felugrott:

— Akkor tartóztasson le mindnyájunkat!

— A többi urakkal nincsen semmi bajom.

— Hát akkor Bándy tiszteletes urat miért tartóztatja le?

— Azért, mert a tiszteletes úr itt lázító beszédeket tartott. Igaz ez emberek?

Hárman, négyen is feleltek egyszerre:

— Mi nem hallottunk semmit.

— Nekem tanum van rá, aki hallotta, — felelte a detektív s eltávozott. A fegyveres katona az ottmaradt.

Kérdezték, találgatták az utasok, hogy ki lehetett a besúgó? Abban állapodtak meg, hogy ez nem lehetett más, csak az az idegen úr, aki amilyen bátor volt eleinte, azután olyan hirtelen eltűnt, s többé vissza se jött.

Mikor a vonat befutott a csopai álló-

másra, Bándy odaszólt a nádfalusi papnak:

— Áron, kérlek, szólj ki a kocsisomnak, hogy menjen haza a fogattal, mert én elmentem Tamásházára.

— No és mit mondjak neki, hogy mikor jössz haza?

— Ha én azt tudnám!

Az út további részét nagyon nyomott hangulatban tették meg. Senkinek se volt kedve beszélgetni. Bándy tiszteletes fejét tenyerébe hajtva töprengett, hogy ezután mi fog következni?

A tamásházi állomáson mind a hatan kiszálltak. De kiugráltak, vagy az ablakhoz futottak a vonat összes utasai, mert mindenki látni akarta a csopai papot, akit két fegyveres katona kísért a tamásházi határőrparancsnokságra, közvetlen utánuk haladt a többi öt református pap, úgy hogy a menet mindenfelé nagy feltűnést keltett.

— Mi az? Mi történt? — kérdezgették az emberek.

Hosszas magyarázgatásra azonban nem volt idő, mert a katonák mindjárt azt mondták: Hajde, hajde.

A város végénél Végváry Géza szolgabíróval találkoztak, aki ott beszélgetett az öreg Bajerle doktorral.

— Micsoda szerencse révén tettél szert erre a díszkíséretre? — kérdezte a szolgabíró, aki Bándynak a háború alatt katonacimborája volt.

Végváry szolgabíró tudott jól románul. Kérdésére a katonák elmondták, hogy egy detektív parancsára viszik Bándyt a határőr-parancsnokságra.

— No akkor én is veled megyek, hátha segíthetek valamit, — mondotta a szolgabíró.

A katonák ismerték Végváry szolgabírót, s az iránta való respektusból hátramaradtak, engedték maguk előtt menni a többi papokat is, akik most már közrefogták Bándyt meg a szolgabírót, s úgy haladtak az út közepén a parancsnokság felé. A parancsnokság bent a falu közepén volt a régi gazdasági iskola épületében, ami most a román megszállás óta szünetel, tanárai is szét széledtek a szélrózsa minden irányába. Útközben Bándy kivonatossan elbeszélte a szolgabírónak a történetét, aki arra ennyit felelt:

— No majd meglátjuk, hogy mit lehet rajtad segíteni.

Végváry szolgabíró azok közé a magyar emberek közé tartozott, akik a román megszállás alatt is megmaradtak állásukban és így sok sorsüldözött honfitársuknak lehettek segítségére.

— A legnagyobb baj az, — mondotta Bándy — hogy ma már nem mehetek haza. Most már öt óra, az én vonatom egy fél óra múlva indulna, de akkorra bajosan leszünk készen, azután pedig ma már több vonat nem megyen.

— Csak annyi baj legyen — felelte Vég-

váry, — hogy egy éjszakára ittmaradsz. Van itt vendéglő három is, akármelyikben meghálhatsz.

— Ha már arról van szó, — mondotta Kovács nagytiszteletű úr, — hogy éjszakára itt kell maradnia, akkor magától értetődik, hogy nem fog vendéglőben aludni, hanem az én vendégem lesz.

Épen a gazdasági iskola kapujához értek, amelyen ebben a pillanatban fordult ki a detektív és az a bizonyos ismeretlen úr. Bár teljesen szembetalálkoztak, se nem köszöntek, se nem szóltak egy szót se, hanem igyekeztek minél gyorsabban elhaladni a csoport mellett. A papok egymásra néztek. Bándy megkérdezte a szolgabíró:

— Ősmered ezeket az embereket?

— Igen. Az egyik detektív, a másikat úgy hívják, hogy agent provocateur.

— Ilyen állás is van a románoknál?

— Amint láthatod.

— Magyar vagy román az a másik?

— A románok azt mondják, hogy magyar, a magyarok azt mondják, hogy román. Hogy voltaképen kicsoda, micsoda, azt senki se tudja, mert ő se dicsekszik el vele.

A határőrparancsnok, Mateiescu ezredes nem volt odahaza, odajárt szemleútra. Adju-tánsa, Stancea főhadnagy, egy jóindulatú erdélyi román fiú, előzékenyen fogadta a két katona által kísért társaságot. Végváry szolgabíró előterjesztése után mindjárt közölte, hogy

már van tudomása a dologról, de legnagyobb sajnálatára ő nem tehet semmit, mivel az ügy kizárólag a parancsnok hatáskörébe tartozik. Mivel pedig az ezredes úr nincs itthon, Bándy tiszteletes úr az ő hazatéréséig a parancsnokság foglya marad. A Végváry szolgabíró rábeszélése és személyes garanciája mellett is csak nagy nehezen lehetett a főhadnagyot rávenni, hogy Bándy az éjszakát a parancsnokság épületén kívül, a faluban tölthesse.

— Jól van — mondotta végre, — nem bánom, legyen meg az uraknak a kívánsága, de ha a tiszteletes úr holnap reggel hat órakor nem jelentkezik a parancsnokságon, akkor a szolgabíró urat fogom letartóztatni.

— Rendben van, — mondták Bándy és Végváry egyszerre.

A gazdasági iskola előtt Végváry szolgabíró elvált a papi társaságtól, még tréfásan megjegyezte:

— Aztán vigyázz Pista, holnap reggel el ne aludj, ne hogy helyetted én kerüljek dutyiba.

— Ne félj, biztosan korábban fel fogok kelni, mint a mi főhadnagy kollegánk.

Kovács nagytiszteletű úr nem engedte, hogy Bándy vendéglőbe szálljon, követelte, hogy az ő vendége legyen.

— Köszönöm Miska bácsi, de hát azt mégse kívánhatjuk, hogy minden pap, aki Tamásházán megfordul, a Miska bácsi vendége legyen, hiszen kettőnek, háromnak minden nap van itt valami dolga.

— Az én házam az én barátaim előtt mindig nyitva van. Meg aztán az öcsém dolga egészen más. Ilyen esetben együtt kell lennünk, össze kell tartanunk. Higyje el öcsém, nem tudnék nyugodtan aludni, ha nem nálam tölténé az éjszakát.

A többi papok búcsúzkodni akartak, de Miska bácsi nem engedte őket.

— Ne menjeteek még, jöjjetek el hozzám mindnyájan. Igyunk egy pohár bort erre a nagy ijedtségre. Különben is fontos beszédem van veletek.

Az idő már egy kicsit későre járt, mindenki szeretett volna hazamenni, de Miska bácsi nem csak hogy a legidősebb volt közöttük, de egyúttal egyházmegyei tanácsbíró is volt, az ő meghívását nem lehetett visszatámasztani.

Az első pohár bor után Miska bácsi így szólt:

— Ma sok minden történt velünk barátaim, és nem tudjuk, hogy mit hoz reánk a holnap. Ilyen viszonyok közepette szívünknek az a legnagyobb erőssége, ha tudjuk, hogy vannak körülöttünk velünk együttérző lelkek. Én legalább nagy szükségét érzem annak, hogy minél gyakrabban találkozzunk, egymást a körülállások felől tájékoztassuk, erősítsük, s ha kell vigasztaljuk.

— Jó lesz biz az, — mondotta az öreg Horváth Péter.

— Azért ha jónak látnátok, — folytatta a házi gazda — azt javasolnám, hogy mi, akik

most együtt vagyunk, ezentul minden hónapban jöjjünk össze egyszer egyikünknel, másszor másikunknál.

— Helyes, elfogadjuk, — szolt közbe Bodnár Gergely.

— A sorrendet megállapíthatjuk például a kor szerint. A jövő hónapban legyen a konferencia énnálam, júniusban Pusztavégen, júliusban Szedresen, augusztusban Kisváriban, szeptemberben Csopában, októberben Nádfalun.

Erélyes kopogtatás után a pusztavégi kurátor lépett be.

— Jó napot kívánok. Talán mennénk már hazafele tiszteletes uram.

Miska bácsi hogy a kurátor utazási kedvét elvegye, borral kínálta.

— Jöjjön csak kurátor uram, igyék maga is egy pohár bort.

— Köszönöm nagytiszteletű úr, nem vagyok én arra érdemes.

— No igyék csak. Jól esik az így utazás közben.

— Isten éltesse a nagytiszteletű urakat.

— Isten éltesse magát is.

— Aztán várjanak még egy kicsit, — mondotta a pusztavégi pap.

— Én várnék tiszteletes úr, de a kocsi-sunk nagyon türelmetlenkedik.

— No vigyen annak is egy pohár bort.

— Annyit tudok, hogy nem fogja vissza-utasítani, — mondotta a kurátor, s diadallal vitte a győzelmi jelvényt kifelé.

— Még csak azt akarom mondani, — folytatta Miska bácsi a félbeszakított témát, — hogy ezekre az összejövetelekre hozzátok magatokkal a feleségeket is. Mivel a csopai meg a nádfalusi papok nőtlenek, hozzájuk mi is legényi állapotban megyünk. Az ellátásról természetesen mindenkor az illetékes házigazda gondoskodik. Sőt nem csak a testi, hanem a lelki eledelről, vagyis a konferencia tudományos anyagáról is. Az értekezlet elnöke legyen mindig a házigazda, aki a beszélgetést megindítja azzal, hogy egy általa szabadon választott tárgyról, lehetőleg egyházi életünknek valamelyik aktuális kérdéséről minden nagyképű, tudományos előkészület nélkül rövid előadást tart. Ehhez az előadáshoz, illetőleg ehhez a tárgyhoz mindenkinek hozzá kell szólni, amely hozzászólások keretében aztán per longum et latum megbeszélhetjük az egyházi és politikai élet minden fontosabb eseményét. Az összejövetelek idejére nézve még csak annyit kívánok megjegyezni, hogy azokat minden hónap harmadik vasárnapján délután négy órai kezdettel fogjuk megtartani a megbeszéltsorrendben.

A kisvárii pap, Szabó Árpád szólalt fel:

— Mindnyájan helyeseljük a Miska bátyánk indítványát és azt teljes egészében elfogadjuk.

Többet is akart volna még mondani, de belépett a pusztavégi kurátor az üres pohárral, így hát félbehagyta a mondókáját és leült.

— Foglaljon helyet kurátor uram, —
mondotta a házigazda.

— Köszönöm, nem ülök le, hiszen talán
megyünk már.

— Hát menjünk, — mondotta a pusztavégi pap.

Mindnyájan felállottak, egy meleg kézzel szorítással elbúcsúztak a házigazdától, Bándynak másnapra bátorságot és szerencsét kívántak, aztán az alkonyati félhomályban elindultak hazafelé. Péter bácsi és Kósa Áron a pusztavégi szekeren keletre, Bodnár Gergely és Szabó Árpád a Bodnár kocsiján nyugat felé. Szótalanul, gondterhelten ültek egymás mellett. A latin közmondás jutott eszükbe: *Post equitem sedet atra cura*. Ők ugyan nem lovon ültek, mégis a sötét gond ott volt a hátuk megett, sőt egészen rányomakodott a lelkükre.

II. FEJEZET.

A vásár.

Bándy tiszteletes a tamásházi paróchián egy utcai szobában aludt. Mint falusi ember amúgy is korán szokott kelni, de most még annál is korábban felébresztette a nyitott ablakon át beszűrődő utcai zaj, beszélgetés szerzőrgés. Eleinte nem tudta mire vélni ezt a szokatlan korai élénkséget, csak mikor teljesen felébredt akkor jutott eszébe, hogy ma országos vásár van Tamásházán.

A tamásházi vásárok régente híresek voltak, Debrecenből, Pestről jártak ide a kereskedők, akik vagonszámra vitték innen a villásszarvú fehér ökröket. Mióta beütött a béke, azóta persze nem jöhettek se a debreceni, se a pesti kereskedők, így a tamásházi vásárokon csak a helyi, vagy jobban mondva a környékbeli forgalom bonyolódott le. Most azonban rég nem látott mozgolódás, vásárlási kedv mutatkozott a vásártéren. Akinek csakugyan eladószámitása volt, az már a reggeli órákban eladhatta ökrét, lovát. De különösen az ökröket szedték erősen. Még a faluba is bementek a vevők, sőt egyesek elmentek a

kis mezőváros tulsó végére, ott várták az országutakon közelfő vásárosokat, s a valamire való ökröket azonnal megvették a kimondott áron. Pedig nem kereskedők voltak ezek a vevők, hanem csak környékbeli paraszt emberek. Mégis mi volt az oka ennek a szokatlan vásárlási kedvnek? Az, hogy Tamásháza környékén vagy tíz falunak már nem volt szarvasmarhája. Mert amikor egy hónappal ezelőtt megállapították Csonkamagyarország határait, az emberek mindjárt rájöttek, hogy odaát sokkal nagyobb ára van a jószágnak, mint a Romániához kapcsolt részeken. Azóta aztán egyebet se csinálnak a határmenti községek lakosai, minthogy éjjelenként csordaszámra hajtják át az ökröket, tinókat, teheneket a magyaroknak. Hogyisne, mikor ottan másfélszer annyit adnak értük! Egy jó pár ökrön egy köblös földet lehet nyerni. Az első időkben történt ez, amikor még sem a határőrség, sem a vámállomások nem voltak teljesen kiépítve. Különben is a magyarok nem nagyon bánták, ha a becsét vesztett osztrákmagyar koronáért szarvasmarhát, vagy lovat kaptak. A román granicsárok meg még az áthajtásnál is segítettek, ha megfizették őket. Mert az áthajtásnak szabott ára volt. Minden darab 500 korona, akár tinó, akár tehén, egy pár ökör 1000 korona. De még így is kifizetődött a vállalkozás, mert azért a pár ökörért, aminek itt 20.000 korona volt az ára, odaát 30.000-et adtak. A pénz ugyanegy volt mind a

két részen, a koronákat akkor még se le nem bélyegezték, se Románia be nem cserélte lejre. Ilyen körülmények között nem lehet csodálkozni, ha az üzleti szellem a határmenti községekben nagyon hamar kifejlődött. Magától értetődik, hogy ezeket a csempészéseket csak éjszakánként lehetett csinálni. A hidasi legelőn például minden éjjel egész vásár volt a nagy körtefa mellett, ahová sokszor még Csengerből is eljöttek a kereskedők. Valóban még látványnak is érdekes volt, amint holdvilágítás és román katonák asszisztenciája mellett alkudoztak a vevők és eladók. Az a 200 esztendősen vén körtefa se látott azelőtt ilyet. A románok csak arra ügyeltek, hogy őket be ne csapják, hogy t. i. valamelyik csempész több állatot át ne hajtson, mint amennyit nekik bejelentett, illetőleg mint amennyi után a taksát lefizette. Ilyen nagy kereslet mellett a jószág ára természetesen napról-napra emelkedett. Egy pár ökörnek az ára március közepén még 30—35.000 korona volt, s május végére már 60.000-re emelkedett. Ekkor aztán meg is szűnt ez az időszaki kereskedelem, mert a román hatóságok rájöttek a csempészésre, s azontúl fokozottabb mértékben őriztették a határokat. A tamásházi vásár idején azonban még legjavában virágzott ez az export-import kereskedelem, s ez a magyarázata annak, hogy az ott lévő jószágok mind elkelték, még azok is, amiket nem eladás végett hajtottak be. Sőt délfelé, amikor már

minden jószág elkelt, a vevők egymástól véték meg az állatokat. Volt olyan pár ökör, amelyik háromszor is gazdát cserélt. Könnyen el lehet gondolni, hogy ilyen nagyforgalmú adásvétel mellett milyen nagymérvű volt az áldomásozás, az evés, ivás. Elég jellemző adat erre, hogy délután egy órakor már a vásártéri bodegákban nem volt semmi néven nevezendő ital, csak legfeljebb víz.

Bándy tiszteletes 6 óra előtt öt perccel már ott volt a parancsnokságon. Természetesen akkor még nem talált ott mást, mint néhány álmos, öltözködő, nyujtózkodó granicsárt. Kérdésére, hogy a főhadnagy úr nincs-e már ott, azt felelték, hogy majd csak egy óra múlva fog feljönni. Bándy tehát kiment az utcára és ott a vásári nyüsgés=forgás nézdegélésével töltötte az időt. Jóval hét óra után, úgy fél-nyolc óra tájt vette csak észre, hogy a régente Rákóczi, most Románia Mare vendéglő irányából közeledik a főhadnagy. Gyűrött arcán ott voltak egy átlumpolt éjszakának minden szemmel látható nyomai. Bándy megvárta a kapunál és nyájasan köszöntötte, amit a főhadnagy csak úgy foghegyről viszonzott. Az irodában Bándy jelentette, hogy már hat órakor itt volt. A főhadnagy fáradtan és unottan nézett ki az ablakon, a papot arra se méltatta, hogy feleje forduljon, csak úgy félvállról felelte:

— A tisztelendő úr nagyon könnyedén fogja fel a fogságot. Én azt mondtam, hogy a parancsnokságon legyen és nem azt, hogy az

utcán sétáljon. Ne felejtse el a lelkész úr, hogy ön le van tartóztatva és vegye tudomásul, hogy a parancsnokságot, illetőleg a parancsnokság épületéhez tartozó udvart és keretet el nem hagyhatja. Tegnap óta bővebb információkat kaptam ön felől és mondhatom, hogy a tisztelendő úr esete nem olyan egyszerű, mint azt a szolgabíró úr feltüntetni igyekezett. Ön katona is volt, amint hallottam.

Az utóbbi már Bándy felé fordulva kérdezte:

— Igen, — felelte kurtán a pap.

— Még pedig tiszti rangban.

— Voltam zászlós, voltam hadnagy, majd soron kívül főhadnaggyá léptettek elő.

— Hol kapta a soronkívüli előléptetést?

— A román fronton.

— Úgy? Ez szép dolog. Gondolhatja, hogy ezt nekünk nagyon kellemes hallani.

— Nem gondolnám.

— Nem gondolná? No lám, milyen kedves. Azt hiszem módjában lesz ezt közelebb-ről is megtapasztalni. Annyival inkább is tehát, ha ön ilyen vitéz katona volt, meg fogja érteni a következőket: Addig is, amíg az ezredes úr haza jönne, a tisztelendő úr kedve szerint sétálhat az udvaron vagy a kertben, de ha ezt a telket elhagyná, avagy a lábát az utcára csak ki is tenné, abban a pillanatban le fogom csukadni. Megértette?

— Parancsára főhadnagy úr! — kiáltotta harsányan Bándy.

— Akkor elmehet.

— Ezt ugyan jól felhúzták ellenem, — gondolta magában a pap, s köszönés nélkül kiment az udvarra. Először tanakodva nézett széjjel, hogy mit is csináljon, meg hogy hát vajjon mikor is jön haza az ezredes, majd lement a kertbe, gyönyörködött a barackfák lilás virágában, szemeivel megsimogatta az alma- és körtéfák bimbóit, a ribizlik fürtös virágát, s elgondolta, hogy vajjon merre járnak azok a derék tanárok, akik ezt a nagy kertet ilyen szép rendben megteremtették, s vajjon mi lesz mindezekből egy pár esztendő múlva, ha ez az idegen fajzat itt hosszabb időre ver tanyát . . . Máskor kedvvel járt a természet kebelén, szeretett gazdálkodni, kertészkedni, de most sehogy se érezte jól magát, gondolatai ide-stova röpködtek, mint a kalitkába zárt madár, nem találta örömét a természet tavaszi ébredésében, a kert szép fáiban, inkább visszament az utca felőli részre, s nézegette a piacot, a járókelőket. A kapuhoz közel, négy fenyőfa közt felfedezett egy kis padot, amit még a gazdasági iskola bentlakó igazgatója sajtókezőleg remekelt oda, leült arra és onnan szemlélődött a saját életének és az előtte zajló vásári életnek a jelenségei felett. Épen most érkezett a szemben levő takarékpénztár elé az aklosi Glück Mór sárga kocsija a két almásderessel. Szinte szeretett volna odaköszönni ennek a jó cimborájának, akit hajlott orra dacára is senki se tartott zsidónak, hanem igazi

magyar földesúrnak. Ugyanekkor egy természetes román kapitány jött a parancsnokságra, ahonnan rövid idő múlva egy őrmester, meg egy közkatona kíséretében a bank melletti község-házára ment. A kapitánynak előfogat kellett volna egy távoli községbe, de a jegyző, aki szintén zsidó volt, de már egészen más zsánerű, mint Glück, a vásárra való hivatkozással azt felelte, hogy ő most fogatot, nem adhat, hanem szerezzen magának a kapitány úr ha tud. A kapitány, az őrmester, a közlegény tanakodva állottak meg a községháza kapujában. Az őrmester, aki ismerős volt a helyi viszonyokkal, odakiált a Glück kocsisának.

— Dugó Jani, gyere csak ide!

Dugó Jani, aki katona volt a háború alatt, leugrott a bakról, s haptákba állva ezt felelte:

— Parancsára őrmester úr, de ki vigyáz addig a lovamra?

— Majd vigyáz addig ez a katona, csak gyere ide.

— Itt vagyok őrmester úr.

— Voltál te katona a háború alatt?

— Már hogy ne lettem volna.

— Nos hát akkor menj be azonnal a községházára és jelentkezel a főjegyző úrnál. Megértetted?

— Igenis őrmester úr.

Jani bement, a kapitány, az őrmester, a közlegény abban a pillanatban felültek a kocsiba és úgy elvágattak, hogy puskával se lehet-

tett volna őket utólélni. Mire Glück a bankból, Jani a községházáról előjöttek, akkorra már túl voltak a község határán is. Kiabáltak, lármáztak, Glück meg a kocsis egymásra veszekedtek, úgy, hogy egész csödület támadt körülök. Tízen is magyarázták Glücknek, hogy merre ment el a két deres.

A bankon túl korcsma volt, a korcsma előtt állott egy juhásznak, a szedresi Csikos Sándornak a juhászfogatja, vagyis két szamár meg egy kis szekér. Maga a juhász, egy hórihorgas ember, az elmaradhatatlan rézkampós bottal méltóságteljesen a csoport felé közeledik. Amikor megtudja, hogy miről van szó, odaáll Glück elibe és így szól:

- Nagyságos úr, fogja csak ezt a botot.
- Hát oszt mit csináljak vele?
- Üsse a szürkének a nyomát.
- És gondolja, hogy akkor visszajönnek?
- Azt éppen nem. Hanem a példaszóban is azt szokták mondani, hogy ütheti már bottal a nyomát.

A sokaság általános röhejjel jutalmazta a juhász vakmerő bölcsességét.

Glück legjobban szerettte volna felpofozni a szemtelen juhászt, de hát az jóval nagyobb és erősebb volt nálánál, így hát csak mérgesen rákiáltott:

— Hallja kend! Máskor se nagyon szoktam magával figurázni, most meg teljességgel nincsen hozzá kedvem.

— Ha olyan nagyon sajnálja azokat a

szürkéket, minek tart olyan drága lovakat? Mért nem tart ilyeneket, mint az én szürkéim? Látja ezeket senki se hajtja el, mert még az én botomnak is alig akarnak szót fogadni.

— Mondtam már, hogy fogja be a száját! Nem vagyok kíváncsi a maga tanácsára. Ki hívta magát ide? Vén kullancsos juhász!

— A fene egye meg a bűdös zsidóját, még meg se köszöni, ha az ember tanácsot ad neki! — mondotta a juhász nagy méltatlankodva. Sarkon fordúlt, bement a korcsmába, s mérgében mindjárt két üveggel rendelt a jóból.

Glück kereste a lovait a községházán, a csendőrségen, a parancsnokságon, de sehol se nagyon biztatták. Akik ismerősek voltak a romániai közállapotokkal, azt mondták, hogy a sárga kocsit, meg a két almás derest nem fogja látni soha többé. Látni éppen látta egy hónapi keresgélés után Nagy-Károlyban, de vissza csakugyan nem kapta őket soha.

Ezalatt a juhász a Jeremiás korcsmájában már a harmadik pár kisüveget szopogatta. (1 kisüveg — egy féldeci). Meg is látszott a hatása rajta. Keresgélve nézett széllyel, hogy kibe, vagy mihez kezdjen? Egyszer csak elrikkantja magát, s danolni kezd.

Hej! Az oláhok, az oláhok
Facipőben járnak,
Mégis minden áldott este
Párosával hálnak.

Hej! Élet, élet, páros élet!
Ez aztán az élet.

Ha megunom magamat,
Magam is úgy élek.

Ekkora már cigány is került elő a sarokból, aki szárazfáján száraz újakkal cincogni kezdte Csikos uram fülébe az egyhangú nótát. Az öreg pedig fűtta teli tüdővel tovább:

Lám én szegény juhász legény
Csak egyedül hálók,
Akármerre tapogatok,
Csak falra talállok.

Hej! Élet, élet, páros élet
Ez aztán az élet.
Ha megunom magamat
Magam is úgy élek.

A korcsma tele volt vásárosokkal. Az egyik jött, a másik ment, de mindenik azt mondotta:

— No ennek ugyan jó vásárja lehetett.

Egyszer csak egy civilruhás, katonanadrágos, lábszárvédős úrféle ember megáll a juhász előtt, s azt kérdi tőle:

— Magyar ember-e kigyelmed?

A juhász felhajtott még egy kisüveggel, aztán rákiáltott az előtte álló emberre stentori hangon:

— Hát ki volna más a széles földkerekségen, ha én nem?

— Hát aztán nem tudja kend azt a nótát, hogy „Hazádnak rendületlenül“?

A juhász felállt, kalapját a padra hajította, előbb elkiáltotta magát: Hej! — aztán elkezdte énekelni mély, öblös hangon:

Hazádnak rendületlenül
Légy híve óh magyar!
Bölcsőd ez majdan sírod is,
Mely ápol, eltakar.

Itt már többen is énekelték vele, s a
juhász annál bátrabban fűtta:

A nagy világon e kívül
Nincsen számodra hely,
Áldjon vagy verjen sors keze,
Itt élned és meghalnod kell!

Áldjon vagy verjen sors keze,
Itt élned és meghalnod kell!

A juhász körülnézett vérben forgó sze-
mekkel. Kereste azt az urat, aki énekre nó-
gatta, de nem találta. Felhajtott még egy kis
üveggel, s új énekbe kezdett.

Isten, ki Lengyelhont sok század éven,
Övezted fénnel és dicső karoddal;
Megvédted őt számtalan veszélyben,
S ő bátran küzdött az ostromló bajjal.
Szent oltárodnál térdre hullva kérünk:
Szabad hazánkat óh add vissza nekünk!

Ekkor már mindenki énekelt, a korcsma zen-
gett mint egy templom.

Szent oltárodnál térdre hullva kérünk:
Szabad hazánkat óh add vissza nekünk!

Ép mikor az utolsó sort elénekelték, ak-
kor jött vissza az idegen úr, de nem egyedül,
hanem három granicsárral. Megállott a juhász
előtt, s azt mondta románul a granicsároknak:

— Ez az az ember.

A katonák körülfogták az öreg Csikost.
„Hajde!” (gyerünk) — mondták neki románul.

— Mit akartok? — mordult rájuk a juhász.

— Hajde jute (gyere gyorsan) — mondta a káplár, s lekapta a puskát a vállról.

Az öreg látta, hogy most már több ketőnél, hárman vannak, puska is van náluk, megadta magát a sorsnak, s így szólt:

— Várjatok, amíg a cechet kifizetem.

Előszólitotta Jeremiást, s kifizette az elfogyasztott féllitert.

— No most már mehetünk. — Megvetőleg végigmérte az idegen urat, s a katonák előtt kiment a korcsmából.

A korcsma előtt megállt.

— Hát a szamarakkal mi lesz?

— A szamár a magáé? — kérdi az egyik katona, aki keveset tudott magyarul.

— Az.

— Akkor az is jön velünk.

Ugyanakkor két csopai ember is volt a Jeremiás korcsmájában, akik mindezt jól látták, s akik tegnap a vonatban azt is látták, hogy ez az úr miként fonta be előbb az ő papjukat, s azután pedig beárulta a detektívnek. Az egyik csopai ember azt kérdi a másiktól:

— Ez az ugye?

— Ez — felelte a másik kurtán.

Az idegen úr épen a közelükben, a szomszédos asztalnál foglalt helyet, egy spriccért rendelt, aztán így kezdett beszélni jóhangosan, hogy minél többen hallják:

— Mire való az a, a lengyel himnusz?

énekelni? Ha valaki a magyar himnuszát vagy a szózatot énekli, azt még megérttem, de mi közünk nekünk a lengyelekhez?

Az egyik csopai ember azt kérdi tőle:

— Hová való az úr?

— Szinérváraljára.

— Oda bizony az akasztófára, — mondotta a csopai ember. De már akkor kirepült a szék az idegen úr alól, egy szempillantás alatt ki-tört a szék lába, s azzal a két szék lábbal a két csopai ember úgy elverte az idegen urat, mint a kétfenekű dobot. Mikor már belefáradtak az ütlegelésbe, s mikor már az idegen úr is nem kiabált, nem rugdalózott, csak nyögött, meg sóhajtozott, akkor elhajították a széklábakat, kifizették a tartozásukat, beleszámítva a szék árát is, aztán, mint akik jól elvégezték a dolgukat, eltávoztak. Jól látta az idegen úr is amikor elmentek, de azért nem kiabált utánuk, hogy jöjjenek vissza. Csak amikor már kívül voltak az ajtón, akkor tápáskodott fel az úr nagy jajgatva, sóhajtozva a földről. De hiába nyögött, hiába sopánkodott, senki se érzett részvétet iránta. Szemrehányólag fordult a jelenlevőkhöz:

— Miért engedték el őket? miért nem fogták meg?

Egy pörge kalapú, fehérbajuszú öreg ember, aki egyik kezében egy kis tarisznyát, a másik kezében egy görbebotot szorongatott, csak az válaszolt a keserű kérdésekre, az is csak ennyit mondott:

— Maga volt hozzájuk a legközelebb, hát miért nem fogta meg őket?

A katonák a juhászt a szamarakkal együtt a határőrparancsnokságra vitték. A főhadnagy amikor meghallotta, hogy miről van szó, tréfásan fordult az öreghez:

— Járt kend iskolába?

— Jártam.

— Kikapott vagy egyszer a tanítótól?

— Nem tagadom. Kikaptam nem is egyszer. De hát az már régen volt.

— No látja, most is iskolába van kend, most is ki fog kapni.

Azzal négy markos oláh már le is kapta az öreget a lábáról, lefektették egy ágyra, s olyan huszonötöt vertek a saját botjával a hátulsó részére, hogy még a főhadnagy is megsokalta. De a juhász nem szólt egy szót se. Mikor a granicsárok abbahagyták a verést, felkelt és azt kérdezte:

— Most már elmehetek?

— El, — felelte a főhadnagy.

Csikos köszönés nélkül kiment, de az ajtóból visszafordult.

— Hát a szamarak hol vannak?

— Azok itt maradnak, — felelte a főhadnagy. — A szamaraknak iskolába kell járni.

— Meddig fognak itt maradni.

— Mindaddig, amíg csak szamarak lesznek.

Az öregnek nem igen volt kedve a további diskuráláshoz, elment. A kapu előtt megállt nagy búsan, s végig nézett az utcán.

Hát látja, hogy egy bolt elibe épen akkor érkezett meg az öccsének, Imrének a szekere. Ez már módosabb juhász volt, a szekérébe nem számár, hanem egy jó darab fekete ló volt befogva. Magához intí az öreg az öccsít:

— Imre, fordulj vissza azonnal s vigyél engem haza.

— Tán beteg vagy?

— Beteg épen nem vagyok, de nekem most rögtön haza kell mennem.

Otthon körülfogták a lányai. Hat lánya volt az öregnek, s azok közül kettő már eladó sorban. Megijjedtek, amikor látták, hogy az apjuk végignyulva fekszik a szekérben.

— Mi a baja édes apámnak? — Kérdezte a legnagyobb.

— Voltam egy kicsit az iskolában.

— Miféle iskolában?

— A tamásházi iskolában.

— Hát oszt attól lett beteg?

— Attól, mert megverték ott is, mint régen a szedresi iskolában.

— Hát minek is megy édes apám az iskolába pulyák közé?

— Hagyd el lányom, nem értesz te ahhoz.

Egy hét mulva az öreg elment a szamarakért, de akkor a főhadnagyot nem találta odahaza. Két hét mulva újból elment, de akkor a főhadnagy csúnyán összeszidta, s azt mondta, hogy ha még egyszer odamerészkedik, hát újból megkapja a huszonötöt. Így hát Csikos elbúcsúzott a szamaraktól, s kezdett hozzá-

szokni ahhoz a gondolathoz, hogy ezentúl már gyalogszeres juhász lesz. A szamarak pedig hordták továbbra is a katonáknak a fát, vizet, kenyeret, vagy ha szabadságra mentek, ki vitték az állomásra a csomagjaikat. Egy délelőtt is meg volt már rakva a kis szekér prófunttal, s volt ezenkívül rajta vagy 20 kg. hús, mikor a katona, aki hajtotta őket, megállt velök egy korcsma előtt, s bement egy pohár sörre. A szamarak pedig gondoltak egy merészet és nagyot, elordították magukat, s mint akit puskából kilőtték, elkezdtek futni Szedres felé. Ember, állat, szekér, még az automobil is kitért előlük, mert amint ordítva rohantak két falun keresztül, mindenki azt hitte, hogy legalább is meg vannak veszve. Meg se álltak a Csikos Sándor kapujáig. A katonák egy darabig üldözték őket gyalog, biciklin, lőháton, de aztán mikor látták, hogy úgy se érik utól, visszatértek. Sose követelte vissza Csikostól senki se a szamarakat, se a húst, se a prófuntot.

* * *

Úgy féltiz körül lehetett már, amikor Bándy tiszteletes csendes szemlélődéséből egyszer csak hirtelen felriadt. Kétkedve nézett széjjel maga körül, hogy vajjon nem álmodik-e? Egy álombeli jelenség közeledett feléje a keskeny gyalogjárón, legalább is egy olyan valaki, akit ő vagy tíz esztendő óta csak álmaiban látott. A szíve felszaladt a torkába, s úgy lüktetett, hogy majd kiugrott. Most már bizo-

nyos, hogy ő az: Margitka. Jármý Margitka. És az is bizonyos, hogy most az egyszer nem álmodik, mert álmaiban mindig olyannak látta, mint amilyennek tíz év előtt ismerte; akit most lát, ez pedig tényleg tíz évvel idősebb, még mindig olyan barna, még mindig olyan szép, de most teltebb, molettebb. Felállt, s bátortalanul — mint diákkorában — köszönt.

— Kezét csókolom.

— Áá! Jónapot! Hát maga az? Hogy kerül ide? Mit csinál itten.

— Én itt fogoly vagyok.

— Igen. Hallottam Gerőtől, hogy magával tegnap valami kellemetlenség történt. És mi lett a vége?

— Még nincs vége.

— De hát mégis mi van magával? Meddig lesz itten? Mikor megy haza? Hol volt, mit csinált amióta nem láttam? Hogy van odahaza? Hát beszéljen már! Egy örökkévalóság óta nem láttam és most nem akar megszólalni. Talán haragszik rám?

— Óh, a világért sem! Hanem ezekre a kérdésekre annyi sokat kellene felelnem, hogy mindezt így a kerítésen keresztül el se tudom mondani. Tessék talán bejönni.

— Én menjek be? Jöjjön ki maga. Én most ráérek. Itt a piacon járkálás közben elbeszélgetünk.

— De én nem mehetek ki. Én itt fogoly vagyok.

A szép, fiatal asszony körülnézett, egy

pillanatig gondolkozott, majd egy hirtelen elhatározással így szólt:

— Jó, hát akkor bemegyek én, — s egy könnyed mozdulattal benyitott a kis kapun.

Most újból köszöntek: Jó napot, s kezet fogtak, mint régi jó pajtások.

— No de most aztán halljuk, hogy mit is határozott maga felől a haditörvényszék?

— Tessék, erre balfelől a málna, meg orgona bokrok közti gyalogösvényen menjünk le az alsó kertbe, ott aztán nyugodtabban beszélgethetünk. Ami pedig azt a bizonyos haditörvényszéket illeti, hát az felőlem eddigelé még nem határozott, és pedig azért nem, mivel a törvényszék elnöke, az ezredes nincs idehaza, amint mondják, csak délután két órakor fog hazajönni. Addig pedig, — amint ezt nekem elég érthetően és világosan tudomásra adták, a legokosabban teszem, ha ezt a kertet el nem hagyom, mert különben még kellemetlenebb dolgok is következhetnek. Még szerencse, hogy elég tágas ez a kert.

— Hát azt megtudná-e mondani, hogy hány év óta nem láttuk egymást?

— Igen, talán épen ma tíz esztendeje.

— No ez érdekes! Akkor mi ma tíz éves találkoztót tartunk.

— Úgy van, 1910 áprilisában találkoztunk, közvetlen húsvét után egy szerdai napon.

— Milyen jól megjegyezte magának.

— Reám nézve nagyon fontos volt ez a dátum.

— Bizony nagy idő ez az ember életében. Tudja, hogy mind a ketten nagyon sokat változtunk. Akkor maga még csak egy jámbor, félénk theológus volt.

— Én sokat változtam, azt tudom. Ami nem is csoda, hiszen az én életemnek ez volt a legnevezetesebb tíz esztendeje. De maga Margitka nem sokat változott, maga most is olyan szép, mint tíz évvel ezelőtt volt, — ha nem szebb.

— No lám, ebben is mennyire megváltozott, hogy így megtanult bókolni. De maga elfelejti, hogy én már asszony vagyok.

— Sajnos, ezt nem tudtam elfelejteni.

— Hát akkor miért szólít a lánykori nevemen?

— Engedje meg, hogy ma, ezen az évfordulás találkozáson így szólítsam. Sokkal szebb és sokkal könnyebb így az emlékezés.

— Megengedem egy feltétel alatt, ha most szép sorjában elmondja, hogy mi minden történt magával ez alatt a tíz esztendő alatt.

— Elmondom szívesen. De ülünk le itt a kert végiben, a patak parton erre a kis lócára. Tudja, hogy ez a patak voltaképen a Túrnak egyik ága? Milyen szép és milyen szomorú kilátás nyílik innen a mi elrabolt hazánk felé.

— Nos, halljuk a történetet!

— Igen, hát hol is kezdjem csak? Az imént említette azt a jámbor, félénk theológust. Valóban ilyennek látom magam én is, ha vissza-

tekintek a tízesztendőös múltba. Mintha filmen látnám, úgy látom az élet vásznán egy szempillantás alatt az egész tíz esztendő történetét. De nemcsak azt a tíz esztendőt látom, hanem látom a többieket is. Hogy annál érthetőbb legyen a történet, elmondom röviden az egészet . . .

. . . Hol volt, holnem volt, volt egyszer egy kis fiú, akinek nagyon hamar kinyílt az esze is, a szíve is. Az esztét dicsérte a tanító is, a tisztelendő úr, a szívére, az ábrándos, bolondos kis szívére nem vett tudomást senki. Pedig ez a szív nagyon korán, talán már nyolc éves korában, vagy még annál is korábban titkos, de annál is égőbb szerelemre gyulladt egy barna kis lány iránt, aki a szomszédjokban lakott, a vadszöllővel befuttatott, ámbitusos paróchián, s aki az iskolában is vele egy osztályba járt. Az egyébként vidám, sőt pajkos fiucska mindig komoly, sőt mélabús lett, valahányszor erre a barna kis lányra nézett, mintha érezte volna, hogy ez a lány lesz az ő életének a végzete. Mindemellett is az ártatlan gyermekkor évein át, sőt az ifjúkor hajnalán is hosszabb ideig jó barátok voltak. A kis fiúnak végtelen öröme telt benne, ha a leánykának valamivel, számtani példa kidolgozásával, vagy a könyv nélküliek felmondásánál sugással segítségére lehetett. Majd elkerültek külön-külön messzi városokba, nagy emeletes iskolákba. De a kis fiú tekintete sokszor elsiklott a nyitott könyv felett, s

ilyenkor a messzeségben azt a barna kis lányt kereste, akitől olyan kegyetlenül elszakította az élet. Esténként sose aludt el előbb, míg azért a kis lányért is nem imádkozott. Bár szerette az iskolát, szerette a tanulást, de még jobban szerette a vakációt csak azért, mert akkor rendszeren találkozott avval a kis lánnyal is. Ilyenkor aztán elbeszélgették egymásnak, hogy mit láttak a messzi földön, mit tanultak az iskolában, milyenek a tanárok. Pár év múlva azonban a fiúnak lehetetlen volt észre nem venni, hogy a leány már tartózkodóbb, bizalmatlanabb, barátságtalanabb, ő pedig ugyanolyan arányban bátortalanabb és félénkebb lett vele szemben. Ezután már arról ábrándozott, hogy neki előbb-utóbb híres emberré kell lennie. Mikor a kezében volt a jeles érettségi bizonyítvány, egy pillanatig azt hitte, hogy most már így szólhat a leányhoz: Én vagyok a te mesebeli lovagod, eljöttem, hogy meghódítsalak! De csakhamar belátta, hogy ez még nem elég. Még várni kell nagyobb, több eredményre, nagyobb tettekre. De vajjon a leány fog-e várni? Sajnos ebbeli aggodalmát már a következő esztendő igazolta. Mint a villámcsapás úgy hatott rá a hír, hogy az általa szeretett, imádott leány menyasszony, másnak a menyasszonya, s mily nehéz szívvel tudott neki szerencsét, boldogságot kívánni. Azóta nem látta többé. Sőt arra törekedett, hogy elfelejtse, de nem lehetett. Találkozott azután más leányokkal is, de ezek nem ér-

dekelték, legfeljebb csak annyiban, amennyiben az ő elveszett Margitkájához hasonlítotak. És csudálatos, lassanként rájött arra a felfedezésre, hogy minden leány és asszony, sőt minden festett női kép is csak annyiban szép, amennyiben hasonlít az ő Margitkájához. Mikor kitört a világháború, már káplán volt, de a Balthazar-theológusokkal ő is a harctérre ment. Harcolt Galiciában, Uzsoknál, Csernovicnál, két télen fagyoskodott a Kárpátokban, majd egy év múlva változatosság okáért — már hadnagyi rangban — elment melegebb vidékre, az olasz harctérre. 16 őszén Erdélybe kellett mennie, s kergette az oláhokat egész Bukarestig. Itt soron kívül főhadnaggyá léptették elő. 17 tavaszán Foksaninál tüdőlővést kapott. Sok kórházat bejárt, míg valamennyire felgyógyult. 17 nyarat a Tátrában töltötte, ezután mint rokkantát elbocsátották a katonaságtól. Pár hónapi káplánkodás után megválasztották lelkésznek Csopába. Tudta, hogy a régi ideál is itt lakik a közelben, de szándékosan nem kereste fel. Nem is látta mind-e mai napig. Most aztán roppantúl szeretné megkérdezni a sorstól, hogy mi szándéka van vele? Mert affelől meg van győződve, hogy Sors önagysága a mai találkozást nem csak úgy véletlenül, hanem valami titkos céllal rendezte.

— Eddig van?

— Egyelőre csak eddig.

— Azt hiszi, hogy csak maga tud mesét

VIII. Baross-utca 91.

BELEGYEZÉSI

mondani? Nos hát ide halgasson . . . . Hol volt, holnem volt, volt egyszer egy kis leány, aki tényleg jól ösmerte azt a bizonyos eszes és szives kis fiút. Ismerte és mint jó barátját bizonyos értelemben szerette is. Legalább erre lehet következtetni abból, hogy egyszer mikor az iskolában egyszerű mondatokat kellett írni, s a kis fiú ezeket a mondatokat írta: Margitka sétál, Margitka tanul, Margitka szép, ezért a tanítóbácsi nagyon megverte, a kisleány pedig őszintén sajnálta és azontúl úgy tekintett rá, mint egy hősre, mint egy vértanura, aki őerte szenvedett. Felsőbb iskolában négy évig volt távol a szülei háztól, azután otthon maradt, s tanult háztartást vezetni, gazdasszonykodni előbb a mamája mellett, majd a felejthetetlen jó édes anya elhalozása után saját tapasztalásából, komolyan vette az életet, dolgozott, s nem ábrándozott. Azt az egetvivő, perzselő szerelmet nem ismerte és nem is áhitotta soha. Tíz évvel ez előtt megismerkedett egy szimpatikus fiatal pappal, s a felesége lett. Ezt a lépését soha se bánta meg, a jó Isten adott neki derék, jó férjet s három szép, kedves gyermeket. Azt a fiatalkori jóbarátot sem felejtette el, gyakran gondolt rá szeretettel, de hangsúlyozom, csak olyan szeretettel, mint barát a barátra. Szívből örvendett, mikor hosszas idő után ismét találkoztak, s azontúl ismét jó barátok lettek.

— Köszönöm a mese pendentjét, s a hozzá fűzött folytatást. Mielőtt azonban ezt

az utóbbit a magam részéről is elfogadnám, becses nyilatkozatát kérem arra nézve, hogy férfi és nő között lehetségesnek tartja a barátságot szerelem nélkül?

— Feltétlenül lehetségesnek. Ha ebben kételkedik, akkor egy pillanatig sem maradok ezen a padon, — s az asszony már is felkelt.

— Helyes, akkor sétáljunk tovább, — mondotta Bándy, s szintén felállott.

— Jó, de most már nyilatkozzék maga. Lehetségesnek tartja a barátságot nő és férfi közt szerelem nélkül?

— Én már abban az időben járok, mikor az embernek már bizonyos dolgokban szilárd elvei vannak, de ha úgy kívánja, bizonyos időre inkább felfüggesztem ezeket az elveket.

— Tehát jó barátok leszünk?

— Ezer örömmel.

— De szerelem nélkül.

— Jó, jó.

— Csakis, — tette hozzá az asszony hamiskás mosollyal. Most pedig sietek a piacra, mert már is nagyon sokáig elbeszélgettünk.

— Csak egyedül jött a vásárra?

— Gerővel jöttem idáig, de ő a reggeli vonattal elutazott Nagyváradra. Egy unokatestvérét az oláhok lázadás gyanuja miatt több magyar úrral együtt letartóztatták. Azért ment, hogy megtudja, mi is lesz hát szegényekkel.

— Margitka, látja amott a messzeségben azokat a magos fákat?

— Látom.

— Az ott a szilaj-i sűrű. Azon túl van a mi kis falunk.

— Igen, a mi falunk. Látja, nekem már senkim se él ottan. Hiszen tudja, hogy a háború alatt szegény apuska is elhalt. Mégis kedves nekem az a falu az ott eltöltött gyermekkor és ifjúság szép emlékeiért, és kedves az ott pihenő drága halottakért. Mily fájdalom és leverő még csak a tudata is annak, hogy el vagyunk szakítva ettől a megszentelt helytől, hogy mint láthatatlan kőfal közénk emelkedik az országhatár.

— A világháboruban mi vesztettünk legtöbbet: mi elvesztettük a hazánkat. És mindazt, ami a haza fogalmával egybefügg: a szülőföldet, ahol nevelkedtünk, az iskolát, amelyben tanultunk, a kortársakat, a jó barátokat, s a nemzetet, amelynek a vére csörgedez ereinkben. Úgy élünk itt, mint a számkivetettek, mint akiket levágtak a nemzet testéből.

— Nem hallott mostanában valami hírt odaátról?

— Igen. Beteg az édesanyám.

— Nagyon beteg?

— Talán jobban se lesz.

— Előbb-utóbb árvákká leszünk mindnyájan. Ezért lesznek aztán előttünk mindig kedvesebbé a gyermekkori jó ismerősök.

— Hát Béla merre van? Ő róla se hallottam már régóta semmi hírt.

— Béla bátyám Egerben van a pénz=ügynél. Azt tudja, hogy már megházasodott? Még 16-ban. Van két kis fiacskája. Hát maga nem akar még megnősülni?

— A mai találkozás után még kevésbbé gondolok rá, mint eddig.

— És miért?

— Ne legyen ilyen kegyetlen, hogy még kérdezi is. Az a történet, amit az imént elmondottam, amit maga ugyan mesének tart, nagyon komoly, sőt szomorú valóság.

— Maga úgy tesz, mintha valaki gyermekkorában lát egy repülőgépet, ami a feje fölött tovaszállott, és azt mondja mivel arra a repülőgépre nem ülhetett fel, soha többé semmiféle járművön nem fog utazni. Pedig hát van nemcsak repülőgép, hanem van vonat, szekér, kocs, autó is.

— Nem egészen így van a dolog. Még a szerelmi házasságok se mindig boldogok, szerelem nélkül pedig a házasság épen nem ér semmit. Az én szívemben a szerelem virága csak egyszer nyitott, s ez a virág mint egy piros rózsa ott ég ma is. Akinek pedig ez a virág nyilott, az már a másé, az az enyém nem lehet, így hát nem fogok megházasodni soha.

— Ne beszéljen gyerekségeket. Maga egy fantaszta, egy tulzó idealista. Vegye az életet reálisan, úgy a mint az van. Tudja, mit mond — Vörösmarty:

Ábrándozás az élet megrontója,
Mely kancsalul, festett egekbe néz.

No de én már megyek is. Isten vele!

— Kezeit csókolom. Nem látom ma már többet?

— Én a paróchián, Miska bácsiéknál vagyok megszállva, de maga oda nem jöhet.

. . . És eltűnt. Mint az álom. Bándy ott ült ismét a fenyőfák közt a kis padon. De nem engedték sokáig ábrándozni, hárman is keresték egyszerre: Kovács Miska bácsi, Végváry szolgabíró és Csáthy Miklós csopai földes úr. A szangvinikus Csáthy már messziről kiáltotta:

— Hát veled mi van? Úgy ülsz azon a padon, mint valami rab, csak a bilincs hiányzik a kezedről.

— Igen csak a bilincs hiányzik, egyébként pedig rab vagyok.

Kovács, Végváry egyszerre kérdezték:

— Még se jött az ezredes?

— Délután két órára várják.

— Én azért jöttem, hogy magammal vigyem ebédelni, mert már mindjárt dél lesz, — mondotta Miska bácsi.

— Köszönöm szépen. Ha a főhadnagy megengedi.

— Majd beszélek én vele, — mondotta Végváry.

A főhadnagy sokáig hajthatatlan maradt.

— Egy feltétel alatt megengedem, — mondotta végül. — Ha a nagytiszteletű úr a vendégeért személyesen felelősséget vállal.

— Kérem szépen miért ne?

— És azonfelül kíséretül adok egy katonát is.

— Helyes még a katonának is adok ebédet.

— És félkettőkor a tiszteletes úr jelentkezni fog nálam, itt az irodában.

— Parancsára főhadnagy úr, — mondotta Bándy irónikusan.

Az ebédnél Bándynak szokatlan jó kedve volt. Az egész idő alatt ő tartotta szóval a társaságot. No de a háziak is, meg Bodnár Gergelyné is nagyon figyelmesek voltak vele szemben, a magyarságnak egyik vértanúját látták benne.

Annál ridegebben fogadta a főhadnagy, amikor visszament a parancsnokságra.

— Foglaljon helyet a tiszteletes úr ott a szögletben. Az ezredes úr megérkezéséig most már ezt a helyiséget nem fogja elhagyni.

Félháromkor végre megjött az ezredes autója. Az ezredesen kívül egy hadnagy, egy őrmester, meg két közlegény jött vele. Az ezredes fürkészve nézett széllyel az irodában, s amint Bándit meglátta, mindjárt megkérdezte románul a főhadnagyt:

— Hát ez az úr mit akar itt?

— Izgatásért le van tartóztatva.

— Úgy? Majd mindjárt ellátjuk a baját.

Az ezredesnek külön irodahelyisége volt. A főhadnagy egy csomó papírral mindjárt bement hozzá s vagy egy félóraig referált neki. A főhadnagy amikor kijött, intett Bándynak, hogy bemehet.

Az ezredes, egy 60 év körüli, marcona kinézésű katona, valójában távolról se volt olyan szigorú, mint amilyennek magát mutatta. Valamikor két évig tanult a bécsi katonai akadémián és sokat adott arra, hogy művelt embernek tartsák.

— Sprechen Sie deutsch? (Tud németül),
— kérdezte nyersen Bándytól.

— Jawohl, Herr Oberst.

— Akkor remélem, meg fogjuk egymást érteni, — folytatta az ezredes németül. — Foglaljon helyet. — Hallom, hogy pap léttére a háború alatt osztrák-magyar tiszt volt.

— Igenis, ezredes úr.

— Nos hát akkor annál inkább meg fog érteni. Ön azzal van vádolva, hogy a vonatban az utasokat izgatta a román fenhatóság ellen.

— Nem izgattam ezredes úr, sőt inkább csitítottam azt, aki izgatni akart.

— Azt tudja, hogy ezen a területen még mindig hadi állapot van. Tehát akkor azt is tudhatná, hogy ilyen esetben a vád egyenlő a bizonyítékkal. Nekünk olyan megbízható közegeink vannak, hogy azoknak a feljelentése egyenlő a bizonyítással.

— Ártatlan vagyok, ezredes úr.

— Hiába bizonykodik annyira. Ha én magát ezzel a váddal átadom a szigurancának, Kolozsvárig meg se fog állni. Ha pedig egyszer Kolozsvárra vitték, biztos lehet afelől, hogy túl van azon a vonalon, ahonnan egy éven belül ki lehet szabadulni.

Bándy hallgatott. Fogalma se volt róla, hogy mit akarhat vele az ezredes.

— Én azonban nem akarok magából mártírt nevelni, — folytatta az ezredes rövid szünet mulva. — Tudom, hogy az ilyen hercehurca se nekünk, se magának nem használ. Módot adok magának arra, hogy a dolog békés úton elintéződjék.

— Köszönöm ezredes úrnak irántam való nagy jó akaratát. Előre is kijelentem, hogy a békés elintézésnek bármilyen módját készséggel vállalom.

— Nos akkor ide hallgasson. Nekem itt száz kilométeres szakaszon kell megszerveznem a határőrséget. Ez sokkal nehezebb feladat, mint azt a hadügyminisztériumban gondolják és sokkal több pénzbe kerül, mint amennyit nekem erre kiutálnak. Épen ezért hajlandó leszek a maga ügyét békés úton elintézni, ha a határőrség céljaira nálam egy bizonyos összeget, pl. 10.000 lejt saját jószántából deponál.

Bándy alig tudott arcizmain annyira uralkodni, hogy el ne mosolyodjék. Azt hitte, nagy felfedezéshez jutott. Felfedezte kelet kapuját: a baksist. Ez hát Románia, ahol minden eladó Kicsit zavartan és akadozva felelt:

— Én megértem az ezredes úr intencióit. Azonban az az összeg, amit említeni méltóztatott, nekem mint szegény falusi papnak egy kicsit magas.

— Hát mennyi nem lesz sok. Elég lesz nyolcezer?

— Talán ötezer.

— Legyen ötezer, nem bánom. Itt a pénz?

— Sajnos, ennyi pénzt nem szoktam magammal hordani. De egy órán belül itt leszek vele.

— Ne felejtse el azonban, hogy egy óra csak 60 percből áll.

— A hatvan perc se fog egészen elmúlni.

— Remélem, nem lesz kifogása az ellen, ha két katona önt tisztet távolból követni fogja?

— Ebbe is beleegyezem, csak a távolság valóban tisztet legyen, mert tiszt voltam és most tiszteletes vagyok.

Bándy a Rákóczi ment, mert úgy gondolta, hogy Csáthy Miklóst ott fogja találni. Ebben nem is csalódott, mert akit keresett, ott borozott egy nagyobb társasággal. Éljennek fogadták, s hárman is invitálták:

— Gyere cimbora, ülj mellém.

— Miklós, gyere csak egy kicsit, — szóló Bándy Csáthyhoz.

— Nos, mi ujság? — kérdezte Csáthy az ablak melletti szögletben.

— Az az ujság, hogy hány korona kell most egy lejért.

— Úgy tudom, négyen áll.

— Akkor adj nekem rövid időre 20.000 koronát, vagy ha ezt sokallod, adj 5.000 lejt.

— Mire kell neked ez a sok pénz? Talán lumpolni akarsz?

— Ne kérdezd, hogy mire kell, csak adj.

— Jól van kérlek, ha már ilyen komolyan kell, akkor gyere velem a bankba, s azonnal rendelkezésedre bocsátom akár egyiket, akár másikat.

Az ezredes nagyon szívesen fogadta Bándyt, amikor visszament. Kezet fogott vele. A pénzt meg se számolta, hanem csak zsebre vágta, mint valami trinkgeldet.

— Kettőnkön kívül van még itt valaki a szobában? kérdezte Bándytól az ezredes.

— Úgy látom, nincs.

— Akkor nem fog erről a dologról tudni senki, ügyebár?

— Nem.

— Akkor a másiktól se fog tudni senki.

Bándy visszament még a paróchiára, hogy elbúcsúzzék Miska bácsitól, áldott lelkű feleségétől, a jó Lina nénitől és ... Bodnár Gergelynéitől. Rövid uzsonna után igyekezett az állomásra, mert már hatra járt az óra.

— Kimehet a mi kocsinkon, — mondotta Bodnárné, Gerő is ezzel a vonattal jön, s a fogat úgy is kimegy érte.

A vonat azonban egy teljes órát késett, s csak 7 óra után jött be. Bándy a beszálláskor a lépcsőnél Bodnár tiszteletessel találkozott.

— Nos, nem történt semmi baj? — kérdi Bodnár.

— Amint láthatod is, elengedtek, megyek haza.

— Gratulálok. Ezt szerencsésen megúszta.

— Hát a nagyváradiakkal mi van?

— Azok még ülnek szegények. Zaklatják, ijjesztgetik őket, de azt hiszem, nekik se lesz komolyabb bajuk. Kitől hallottál erről a nagyváradi dologról.

— A feleséged őnagysága beszélte.

— Hát persze, csakis ő tudott róla. Mikor jössz már el hozzánk?

— Most már el fogok menni csakugyan.

— No Isten veled!

— Jó éjszakát.

Bodnár tiszteletes még bement a faluba a feleségeért, ott is beszélgettek egy kicsit, úgy hogy már jól be volt barnulva, mikor hazafelé indultak. Bodnárék nem a fedeles kocsival voltak, hanem egy kis futozó szekérel, épen azért, hogy ebben könnyebben lehet pakolni egyet-mást; csakhogy ezen nem volt lámpa. Kovács nagytiszteletű még mondta is:

— Nem kéne valami fáklyát gyújtani? Most setét lesz.

— Tudjuk mi az utat fáklya nélkül is, — felelte nagybátran a kocsis.

Már jó távol voltak a falutól, be is sötétedett alaposan, mikor egy kőhidnál három román katona állt elibök.

— Állj! Ki vagy?

Előkerültek az igazolványok. A káplár gyufa-világításnál silabizálta az írást, egy katona meg a szekeret vizsgálta, hogy mi van benne.

— A legitimáció jó, de hol a lovak rédiája?

— Rédia? Hát minek az? Nem voltam én a lovakkal vásárban.

— Az nem tesz semmit. Rédia kell.

— Hát az nincs itt.

— Akkor menni vissza Tamásházára!

— Hová menjek én éjnek idején Tamásházára?

— Hová? A parancsnokságra. Van ott jó nagy udvar, istálló.

— Kínálj nekik inkább valami pénzt, csak vissza ne kelljen menni, — súgja a tiszteletes asszony a férjének.

— Nézze barátom, — mondja Bodnár meg-rökönyödve a káplárnak, — ne kívánja tőlem, hogy visszamenjek. Adok ötszáz koronát, csak engedjenek el.

— Az kevés.

— Adok ezer koronát.

— Adni kétezer, aztán mehet.

Három gyufát égettek el, míg a pap le-számolta a kétezer koronát.

— Most már mehetünk?

— Mehet.

— Engedd azokat, a lovakat bátrabban Elek, — mondja kis idő múlva a pap a kocsisnak, — mert még utánunk jönnek azok az útonálló.

— Hol találkoztál Bándyval? kérdezte később Bodnár a feleségétől?

Az asszony megrettent, a szíve hangosan dobogott. Jaj, mit is feleljen most? Elárulja-e, hogy a gazdasági iskola kertjében sétáltak?

De felelni kellett. Hirtelen azt mondta:

— Lina néniéknél ebédkor.

— Hát akkorra már kiszabadult?

— Nem, hanem a főhadnagy egy katona őrizete alatt elengedte ebédre.

Azután egész hazáig nem sokat beszélgettek. Az asszony lelkét mardosta a vád, hogy miért is hazudott? Még soha nem hazudott az urának. Félt, hogy ebből most valami nagy baj lesz.

A kis, két éves Bandika ugyan már elaludt, de Klárika, meg Margitka le nem feküdtek volna a világért se, míg anyuka haza nem jön; látni akarták a vásárfiát.

Amint hazaértek, Kati a szolgáló mindjárt lámpást hozott ki. Bodnárné le se szállt, hanem előbb is a csomagokat kereste.

— Elek, hát hol vannak ezek a csomagok?

— Ott vannak hátul a kasfarban.

— Itt nincs semmi se, csak egy kis széna.

— Nincs ott? Akkor kisedték az oláhok.

— Ne mondjon olyat, mert mindjárt elájulok. Jöjjön inkább, aztán keresse maga is.

— Kereshetjük azt! Nincs itt semmi. Én mindjárt gondoltam, hogy azok a bitangok még kivesznek valamit.

— Forduljon azonnal vissza, és nekem elő ne jöjjön a csomagok nélkül.

— Hová menjen sötét éjszaka, — mondotta csendes rezignációval a pap. — Úgy se

leli ő már meg azokat a csomagokat, legfeljebb őt is elfogják, meg a lovakat is.

A tiszteletes asszonyt nagyon bántotta az eset, szinte beteg lett bele. Hogyne, hiszen minden pénzét ráköltötte erre a tavaszi vásárlásra és most semmiből semmi. De még nálánál is jobban szomorkodtak a gyermekek. A kis Margitka el is pityeredett, Klárika nem sírt, csak annyit mondott nagy mérgesen:

— Hogy az ördög vigye el azokat az oláhokat.

— Bizony gyermekeim, — mondotta az apjuk, — most román világ van. Ezt meg-sínylitek még ti is. De vigasztalódjatok, vannak a tiéteknél még nagyobb bajok is.

III. FEJEZET.

A tamásházi konferencia.

A Kovács nagytiszteletű úr javaslata annyira megnyerte a Tamásháza környékén lakó papok tetszését, hogy az első konferencián a kitűzött időben mindannyian megjelentek. Legelsőnek Bándy érkezett a Csáthy Miklós kocsián, akinek szintén valami dolga volt Tamásházán. A fiatal nádfalusi pap átment gyalog Pusztavégre, ahonnan aztán Horváth Péter bácsi hozta magával egy régi bátoron, ami már száz esztendővel ezelőtt kiment a divatból. A tiszteletes asszony váltig zsörtölődött is, hogy vegyenek egy újabb kocsit, de Péter bácsi leintette:

— Minek vennénk mi már új kocsit, kiszolgál ez nekünk, ameddig élünk.

Szabó és Bodnár tiszteletesék, — kiki a saját fogatán, — egyszerre jöttek a feleségeikkel együtt. Ők azon kívül, hogy szomszédok is, valamikor iskolatársak voltak a pataki kollégiumban, rokonságot is tartottak, amennyiben Szabó Árpád és Bodnárné unokatestvérek voltak. Sokszor felkeresték egymást minden ok és alkalom nélkül, csak épen, hogy beszélgessenek. Mindketten 35 év körüli, javakorabeli emberek voltak, ismerték egymás gondo-

latvilágát, egyházi, politikai kérdésekben a legtöbbször egyetértettek, nem vitatkoztak, csak eszméket cseréltek. Az asszonyok közt volt ugyan egy kis korkülönbség, mivel Szabóné nagyon fiatalon ment férjhez, de az élet aztán ezt a különbséget egalizálta, mivel csaknem egy időben léptek házasságra, úgy hogy nagyon jó barátnők lettek és őszintén szerették egymást. Külsőleg is volt köztük egy kis különbség, mert míg Bodnár Gergelyné még most is megőrizte lányos formáit, Szabó Árpádné módfelett elhízott, jöllehet neki már öt gyermeke volt és mind az ötöt ő maga táplálta. Annál soványabb volt azonban a férje, akit az ő kifejezése szerint — hiába igyekezett duggatni jobbnál jobb ételekkel, nem fogott rajta, mert gyomorbajos volt. Ez a körülmény sokszor okozott gondot mindkettejüknek, mert féltették az apró gyermekeket, hogy mi lesz velük, ha árvaságra jutnak. Mindemellett is voltak órák, amikor szívből tudtak örülni az életnek, ha gyermekeik szép fejlődését látták, vagy meghitt baráti társaságban. Különösen Szabóné szerette a társas összejöveleteket, mert a természete alapján véve életvidám volt, szeretett elbeszélgetni, s diskurálás közben jókat nevetni. Most is nagy örömmel jött a tamásházi konferenciára, habár sejtelve sem volt affelől, és nem is nagyon érdeklődött iránta, hogy hát a papoknak micsoda fontos beszélni valójuk is lesz ottan. A kocsijuk jóformán még meg se állt, már is lelkendezve kiáltotta:

— Kezét csókolom Lina néni! Hogy tesszik lenni? De régóta nem láttam.

— Milyen okosak is ezek az emberek, hogy kitalálták ezt a konferenciát, most legalább láthatjuk egymást, — mondotta a háziasszony.

Mikor a vendégek mind együtt voltak, rövid beszélgetés után a férfiak átmentek az irodába, az asszonyok az ebédlőben maradtak, s beszélgettek tovább az élet apró-cseprő bajairól. Sajátságos, hogy az asszonyok órák hosszat el tudnak diskurálni olyan dolgokról, miket a férfiak semmiségeknek tartanak. De a dolog valószínűleg úgy van, hogy a férfiakat inkább a nagy vonalú, egyetemes vonatkozású dolgok érdeklik, nekik nincs érzékük a kicsiny dolgok iránt, meg se látják az életnek amaz apróbb eseteit, finomabb nüanszeit, amelyekre a női lélek még reagál, sőt amelyek voltaképpen sokszor egy-egy asszonyi élet egész tartalmát alkotják. Az egyszerű falusi paróchiák fáradt tiszteletes asszonyai mind tele voltak panasszal, az egyiknek több feküdt a szívéen, mint a másiknak, szinte fizikai jólesést okozott nekik, hogy most kibeszélhették magukat, megértő lelkek előtt elpanaszolhatták keserveiket. És épen azért mert mindenki a maga baját tartotta a legtöbbnek, a legnagyobbnak, a másét meg kisebbnek, mindenkinek volt valami vigasztaló szava a másik szenvedő számára, úgy hogy mire magukat egymás előtt kipanaszolták, akkorára kölcsönösen meg is

vígasztalódtak. Az is a háborúnak volt egyik érdekes lélektani következménye, hogy míg a háború előtt ezek az asszonyok dicsekedni szerettek, s a dicsekvésben versenyeztek, most a panaszkodásban igyekeztek egymást felülmúlni. Érdekes még az is, hogy mindkettőben egyformán túloztak, messzire elmaradtak a valóságtól, vagy messze túlszárnyalták azt. Amint régente a dicsekvéseik sokszor csak a képzelődés játékaik voltak, úgy panaszaikban most is nagy szerepe volt a képzelődésnek, akaratlanul vagy szándékosan nagyították a bajokat, sötétebbre festették a dolgokat, mint amínők azok a valóságban voltak. Szabó Árpádné például annyira elragadtatta magát, hogy azt mondotta:

— Egy rossz szolgálnak jobb dolga van mint nekem. Strapálok egész nap, hogy estére már alig bír a lábam. És még sincs semmiből semmi. Két hónapban nem költök magamra annyit, mint amennyi egy szolgálnak egy hónapra van.

— No az megint más kérlek, felelte Bodnár Gergelyné. — Ne felejtse el, hogy te papné vagy, tiszteletes asszony, az meg csak szolgáló.

— Nem sokat ér már a rang fizetés nélkül. Ma már a világ csak a külsőre tekint, nem nézi, hogy ki, mi, hanem csak azt kérdi, hogy mennyi pénze van.

— Azután meg te azokért fáradozol, akiket szeretsz, a férjedért, meg a gyermekeiért. Hát ezért csak nem kívánsz fizetést?

— Épen csak ennyi vigasztalása van az embernek, hogy van kiért dolgozni, hogy nem hiába fárad, nem hiába strapál.

— Ez az, kérlek. Ez az életnek az értelme. A többi minden egyéb csak mellékes.

— No de azt nem tagadhatod, hogy nagyon el vagyunk zárva a világtól, az éretlen, tudatlan nép közt kulturális tekintetben nagyon sokat nélkülözünk.

— Igaz, hogy a városi élet szórakozásait mi csak hírből ismerjük, de hát megvannak a falusi életnek is a maga örömei, falun is lehet az embernek szórakozni.

— Ha csak úgy nem, mint ahogy azt a hosszúligeti tanítóék csinálták! De hát ehhez nem mindenkinek van gusztusa.

— Hát azok mit csináltak? Hogy szórakoztak? — kérdezte Horváthné tiszteletes asszony.

— Jaj Zsuzsikám, hát te ezt még nem is tudod? — felelte a háziasszony, ez igazán érdekes. No várj, majd mindjárt elbeszélem én néktek, ép tegnap hallottam részletesen az egész históriát. De elébb parancsoljatok egy csésze kávé.

— Még ilyet se hallottatok egy hamar, mint ez a hosszúligeti eset, — kezdte Lina néni a történetet, aki fiatal korában sokat flörtölt egy fess ügyvéddel és sok mendemondára adott okot, és most is szerette a sikamlós adomákat, bár ha mód és alkalom volt rá, tekintéllyel tudta játszani a szigorú er=

kölcsbírót is. — Te igazán nem tudsz belőle semmit Zsuzsika szívem?

— Nem én egy szót se.

— Hát te Margitka, te se hallottad még?

— Hallottam, hogy Hosszúligeten valami tragédia történt.

— Az bizony, még pedig pikáns tragédia. — mondta Szabó Árpádné, akinek ropantul tetszett, hogy ő említette meg elsőnek ezt az alkalmas beszélgetési témát.

— Nem csoda, ha nem tudjátok a részleteket, folytatta a háziasszony, egy hete sincs a dolognak, hogy történt. Én is csak tegnap hallottam ilyen alaposan a járásbirónétól, akinek a férje kint volt a helyszínen és megvizsgált mindent, úgy ahogy történt. Mondhatom, ennél rémesebb históriát én még se nem olvastam, se nem hallottam. Hát úgy kezdődött a dolog, tudjátok, hogy volt Hosszúligeten egy görbe száju, részeges segédjegyző, aki a háború alatt a bal lábán sebet kapott és emiatt még mindig sántít. Állítólag a golyó most is ott van a bokájában. Ez a segédjegyző bár már túl van a negyvenen, még mindig nem házasodott meg, hanem szerelem dolgában csak úgy élősködik itt is, ott is, már ahol kap. Filep Gyula az ottani tanító már régebben észrevette, hogy a felesége meg a segédjegyző közt valami intimebb viszonynak kell lenni. Először abból fogott gyanút, hogy a segédjegyző a tanítót mindig akkor kereste a lakásán, amikor tudhatta, hogy nincs odahaza.

Sőt az is megesett, hogy a felesége nem is említette, hogy a segédjegyző nálok volt, hanem a szomszédoktól hallotta, hogy Farkas segédjegyző kereste. Észrevette azt is, hogy ha társaságba találkoztak, olyan jelentőségteljes pillantásokat váltottak egymással. Egyszer meg is kérdezte a feleségétől:

— Te Jolán, az a sánta Farkas nem teutánnad sántikál?

— Ugyan kérlek, hogy gondolsz ilyet? — felelte az asszony, de egy kicsit elpirult.

— Jójó, csak vigyázz magadra, mert tudod, hogy ez a nyulszájú tintanyaló nagyon szemtelen pofa.

— Én igazán nem értem, hogy mit beszélsz, — pattant fel az asszony. — Engem ne gyanúsíts, ne sértegezz. Ha tudsz valamit rólam, hát állj elő vele, ha pedig nem tudsz semmit, akkor hallgass.

Ebből aztán lett egy nagy veszekedés, a tanító meg is verte a feleségét. Hanem a dolgot kettőjük közt maradt, senki erről a családi viszályról tudomást nem szerzett. A tanító pedig azontúl még fokozottabb mértékben figyelte a feleségét és szándékosan kereste az alkalmat, hogy összehozza a segédjegyzővel. Ma egy hete is a Koflanovics kertjében kugliztak. Ez a Koflanovics földbirtokos ott Hoszszuligeten, van egy szép nagy kertje, s abban egy jól gondozott kuglipálya, oda szokott járni szórakozni az egész ligeti intelligencia. Mondom, ma egy hete is ott voltak. A tanító úgy

tett, mintha nem is ügyelne a feleségére, de azért a félszeme állandóan rajta volt. Ápropos! ismeritek ezt a Filep Gyulát?

— Én ismerem őt is, a feleségét is, — mondotta Bodnárné.

— Én sose láttam őket, — felelte Horváth Péterné.

— Én a feleségével valamikor lánykorában találkoztam, — mondotta Szabó Árpádné. — De van annak már tíz esztendeje is. Az urát azt nem ismerem.

— Mondhatom nektek, hogy szép pár voltak így együtt, — folytatta a házi asszony. — Filep egy kicsit alacsonyabb a közepesnél, de csinos, barna fiatal ember. A háború alatt katona volt, hosszabb időt töltött az olasz harctéren, s mint hadnagy szerelt le. A felesége nálánál valamivel magosabb volt, és faluhelyen bizony ritkán lehet olyan szép szőke asszonyt látni, mint amilyen ez a Filepné volt.

— Csak volt? Hát már nem él? — kérdezte Horváthné tiszteletes asszony.

— Eltaláltad. Bizony ő már nem él szegény.

— Mondjad hát akkor, hogy mi is lett vele?

— No igen, ott hagytam el ugye, hogy a tanító hol a tanítónővel, hol a jegyzőnével diskurált, de félszemmél folyton a feleségét figyelte. Egyszer csak látja, hogy a felesége meg a segédjegyző egy hatalmas gesztenyefa megett bizalmasan sugdosódik. Az egész nem

tartott tovább 1—2 percnél, de másnak is feltűnhetett, aki látta, a tanítónak meg épen elég volt arra, hogy most már bebizonyítva lássa a gyanúját. Hirtelen főfájásról kezdett panaszkodni, ott hagyta a társaságot, a feleségét is, és hazament. Azon gondolkozott, hogy mit is csináljon. Volt a ruhaszekrényben eldugva egy hatlövetű revolvere, amit még a harctérről hozott magával. Nem tudott erről senki, csak ő meg a felesége. Először úgy tervezte, hogy visszamegy a Koflanovics kertbe, s ott a feleségét szó nélkül agyonlövi. De épen akkor jött haza a két kislánya, az egyik öt, a másik három éves, két aranyos csöppség, a nagyobbik szőke, a kisebbik barna, hát amint ezeket meglátta, nem volt ereje hozzá, hogy árvákká tegye őket. Vagy legalább is ahhoz az eddiginél még többet kell tudnia. Taktikát változtatott. Nem ment vissza a kertbe, ott-hon maradt, s egy utcai ablaknál a függöny mögött várta, hogy mikor jön haza a felesége. Úgy hat óra tájt jött a segédjegyzővel.

— Vakmerő asszony, — gondolta magában a tanító. — Még truccol velem.

— Hanem a segédjegyzőnek azért nem volt bátorsága bemenni, a kapunál elváltak. A tanító igyekezett szíves, nyájas lenni a feleségéhez; eléje ment, s örömmel ujságolta, hogy már nem fáj a feje. Az asszony nem igen örvendett a hírnök, sőt bosszúsan ésdurcásan azt felelte: ¶

— Tudtam én azt mindjárt, hogy te csak affektálsz.

A tanító rém dühös lett, szerettte volna szét tépni az asszonyt, de ahelyett szép zengő tenor hangján, elkezdte énekelni:

— Mi neked fáj, nekünk is fáj.
Terhünket viselni bajos.

S aztán csak leroskadt az asztal mellé egy székre és zokogott keservesen. Az asszony csak hallgatta, majd mikor az ura abbahagyta a sírást, elibe állt és így szólt hozzá:

— Hát ez már mire való volt megint? Mi jutott eszedbe, hogy te most ezt a Kosuth-nótát énekeled?

Az ember a zsebkendőjével megtörülte a szemét, s aztán így felelt:

— Az első sor drágám azt jelenti, hogy a házaselemben ami fáj a férfinak, azt a nőnek is érezni kell. A második sor pedig azt jelenti azt a keserves kutyafáját ennek a világnak, hogy nekem roppant terhes ez az élet, — s azzal az öklével rávágott az asztalra.

— Mondtam úgye, hogy te csak affektálsz. Valóságos színész vagy, — mondta az asszony.

— Igazad van drágám, színész leszek.

Az asszony nem értette, hogy mit is akart evvel mondani az ura, csak azt látta, hogy vele szemben aznap, másnap is nagyon figyelmes volt, fűtyörészett s a gyerekekkel játszadozott. Kedden délben az ebédnél azt mondja a feleségének a tanító, hogy ő délután átmegy Felsőkanálosra.

— Minek mégis te oda?

— A ma délutánom szabad, s aztán kaláberezünk Gyurkával egy kicsit. Tudod, hogy ő milyen szenvedélyes kalábrista, én meg nem játszottam van már egy félesztendeje.

— És mikor jössz haza?

— Az a hangulattól függ, de tízre vagy tizenkettőre okvetlenül itthon leszek.

— Jó, csak sokat ne igyál, mert akkor holnap beteg leszel.

A tanító még el se ment, a felesége már is készülődik valahova.

— Hát te hová mégy?

— Megyek a jegyzőnéhez.

— Minek mégysz te ép most oda?

— Valami virágpalántot ígért Iduska, azért megyek.

— Akkor csak eredj.

Megvárta, amíg a felesége elment, aztán magához vette a revolvert, a villanylámpát, s ő is elindult Felsőkanálos felé. De nem ment tovább, csak az erdő széléig, ott leheveredett a fűbe, s megvárta amíg bealkonyodott. Akkor visszament a faluba, s észrevétlenül belopódzott a saját portáján az istállóba, ami kelesztbe van építve az udvaron, s onnan mindig figyelemmel lehet kísérni a házat, sőt az egész udvart. Egyszer csak látja, hogy egy bicegő, sötét alak jön be a kapun. Mikor a ház elé ér köhint egyet, s aztán jön tovább. Az ólajtónál megállt, megfordult, s figyelte a házat. A tanító szeretett volna rákiáltani, hogy „takarodj el innen gazember!” — de nem szólt.

semmit, csak meglapult az ellenkező szögletben, még a lélekzetét is visszatartotta. Kis idő múlva jött a felesége. Csókolóztak, aztán beszélgettek.

— Tudja maga azt drágám, — mondotta a segédjegyző, — hogy ez a haszontalan Gyula ma hajnalban megint a tanítókisasszonynál volt?

— Honnan tudnám? Nincsen nekem senkim, aki az ilyesmit elárulná, ha csak maga meg nem mondja.

— Már pedig úgy van. Két órákor ment oda és három órákor jött el.

— Maga honnan tudja?

— Kádárné mondta, a kisasszony szomszédja.

— Hadd menjen, ha neki az úgy tetszik. Nem tudom, mit szerethet azon a sovány paszulykarón.

— No és maga ezt megbocsátja neki? Nem haragszik érte?

— Miért haragudnám? Ha ő úgy, én is úgy. Azt hiszem, eléggé megbosszulom magamat rajta.

— Én mindig mondtam, hogy maga egy áldott lelkű angyal.

Nevettek, csókolódtak. Aztán beléptek a szénatartóba, lefeküdtek a jó puha szénára, s tovább csókolódtak. Egyszer csak felvillant a tanító zseblámpája, a tanítóné elsikoltotta magát, de — hogy úgy mondjam, — ez volt az utolsó szava, mert az első golyót Filep az

ő szájába röpítette. A segédjegyző fel akart állni, de a második golyó az ő hátába furódott, félig azért még felegyenesedett, de ekkor meg a mellébe lőtt egyet a tanító, mire aztán a segédjegyző is hanyatvágódott s elterült a szénán. A tanító a még meglevő golyókat is kilőtte, elosztotta egyformán, úgy hogy mindketten hármat-hármat kaptak. A lövések zajára odaszaladtak az emberek, a tanító pedig egész nyugodtan bement a lakásába. A tanítónő először is bement a tanítóhoz, s azt mondta:

— Tudtam én ezt már, hogy ezek így vannak, egy fél esztendővel ezelőtt.

— Hát aztán mért nem mondtad meg nekem, hogy hamarabb végeztem volna ki ezt a бүдös kurvát, — felelte a tanító.

Másnap kiszált a bizottság: két orvos, két járásbíró, s jegyzőkönyvet vettek fel mindenről. A többek közt kihallgatták a tanítónőt is. Dr. Stock, a vezető járásbíró egy kicsit megpirongatta, hogy hát miért kezdett szerelmi viszonyt egy házas emberrel. És tudjátok, hogy mit felelt az a nő? Azt hogy:

— Hát még ennyi szórakozása se legyen az embernek faluhelyen?

— A tanítót el is vitték mindjárt vizsgálati fogházba. A két halottat csütörtökön temették, de nem egyszerre, az asszonyt délelőtt, a segédjegyzőt délután . . . Hát szerencsétlen egy család az már igaz. Én legjobban hibáztatom a tanítót. Először is azért, hogy ha már olyan szép asszony volt a felesége,

mért nem vigyázott rá jobban, másodszor pedig azért, hogy minek tartott magának szeretőt olyan szép aszony mellett.

— Hát igaz, hogy a tanító is hibás; — mondotta Horváth Péterné tiszteletes aszony, — hibás nemcsak abban, amit te mondtál, hanem hibás abban is, hogy evvel a keftős gyilkossággal ugye nem csinált magának semmi hasznot. Szerencsétlenné tette magát egész életére, de szerencsétlenné tette különösen a gyermekeit, akik most apátlan, anyátlan árvák, de ha felnővekednek is valami, mindenkor szégyelniök kell a világ előtt, hogy ki volt az anyjok és milyen halállal halt meg. De azért a tanítónál sokkalta hibásabb a segédjegyző, mert tulajdonképpen ő rontotta meg ennek a családnak az életét, lehet, hogy nála nélkül nem történt volna semmi baj.

— Én részemről leginkább a tanítókisasszonyt hibáztatom, — mondotta Bodnár Gergelyné. — Ő volt a lavina megindítója. Ha ő nem kezd ki a tanítóval, lehet, hogy a tanítóné se ereszkedett volna le a segédjegyzőhöz, mert nem érezte volna magát jogosítva arra, hogy ilyen módon bosszút álljon.

Szabó Árpádné már fészkelődött a helyén, alig várta, hogy a sor őrá kerüljön, hogy beüljön a bírói székbe, s ítéletet mondjon ekképpen.

— Nagyon sajnálom, de nem csatlakozhatom az előttem elhangzott vélemények köz-

zül egyikhez sem. A férfi az férfi, ezt tudjuk mindnyájan. A férfi botlása sohase olyan súlyos, mint a nőé. Épen azért a férfi ballépése más elbírálás alá esik, mint a nő, és neki könnyebben megbocsát a világ. De nő és nő közt is különbség van. Egy szabad és független nő, mint amilyen ez a kekk tanítókisaszszony is, ha önkényes áldozatot hoz Vénus oltárán, ezáltal kiteszi ugyan magát az emberek ítéletének, de végeredményben kinek mi köze hozzá? Ő teljesen önmagának áll vagy esik. Egészen más mértékkel kell azonban mérnünk egy férjes asszonynak az esetét. Őt már száz és ezer láncok kötik a hűséghez. Kötí első sorban is férjének tett esküje, köti a családi életnek a szentélye, amelynek ő kell, hogy legyen az őrangyala, és végül köti gyermekeinek a szeretete. Egy anyának az a legnagyobb kincse, hogy a gyermekei őt mindennél jobban szeretik a világon. De a romlatlan gyermeki szív csak azt az édes anyát tudja szeretni, aki esküjét és becsületét nem típorja sárba. Ha ezt a végzetes lépést megtette, ő a világon a legszegényebb, mert minden ékességét, minden kincsét elveszítette. Amikor a nő leteszi legkedvesebb és legdetszetősebb ékszerét: a menyasszonyi koszorút, ennél még szentebb és ragyogóbb diadém diszíti homlokát: az eskü szentsége és a becsület tisztasága, két drágakő, melyeknek sugarából fonódik a családi élet szentélyének a glóriája. Mi a liliumszár, amelynek virágát letépték? Értéktelen

gaz csupán. Mi a hitvesnő, aki becsülését a világ előtt is, önmaga előtt is elvesztette? Épen ilyen haszontalan dudva, amit férje és gyermeke joggal eltáposhat. Én a magam részéről se nem ismerek, se el nem tudok képzelnéni olyan Adonist, akinek szép szeméért én a házassági hűségét megszegném.

Bodnár Gergelyné meg nem állhatta, hogy el ne mosolyodjon. Azt gondolta magában, hogy nem is igen akadna olyan Adonis, aki ilyen kövér Aphrodite kedvéért kalandokba bocsátkoznék. Bottka Jolán bizony még is csak szebb volt.

— Higyjétek el kedveseim, ezt is a háború csinálta, — mondotta Lina néni. — Rosszak az emberek, elrontotta őket a háború. De mit is akarok kérdezni? Tudjátok ti, hogy ezek a mi embereink most odabenn miről tanakodnak?

— Én bizony nem tudom, — mondotta Horváthé.

— Én nem is kérdeztem, — mondotta Szabóné.

— Hát épen az emberek rosszágáról, — folytatta a háziasszony. — Meg aztán arról, hogy hogy is lehetne őket megjavítani. Legalább így mondta ezt nekem az én Miskám; ő meg tudja, mert hiszen ő találta ki ezt az egész konferenciát. De megyek is már, megkérdem, hogy mit akarnak, meddig tanakodnak? Ideje volna már vacsorázni, mindjárt 7 óra.

Ezalatt a komoly kis irodában egészen más természetű dolgokról folyt a beszélgetés. Miska bácsi, aki világéletében mindig közéleti tisztségeket viselt, most se állhatta meg, hogy ne szerepeljen, hogy a baráti összejövetelnek hivatalos jelleget ne adjon. Őmaga javasolta, hogy majd csak beszélgetni fognak, s a szokás hatalma rávitte, hogy az első ülést is dikcióval kezdje.

— Kedves barátaim, testvéreim! Szomorú árva magyar sorsom osztályosai! Szívből köszöntelek benneteket, amidőn első ízben összejöttetek az én békés hajlékomban, hogy közös erővel tudakozzátok a sors által megtépázott nemzetünk jövődjét, s hogy tanácskozzátok azokról a módokról, amelyek által anyaszentegyházunknak sok viharok által hánytatott, megrongált, zátonyra jutott hajóját kijavíthatnátok, kisebb, barátságosabb vizekre vezérelhetnétek.

Bizony fiaim, nagy vihar volt. Recsegett, ropogott körülöttünk az embervilág minden alkotmánya. Már-már azt hittük, hogy elveszünk mindenestül fogva. De az Úr mint egykor a Genezaret táván, úgy most is parancsolt a viharnak, s az ő szavára elültek a katalitikus hatalmak. Eleinte örvendettünk a szélcsendnek, azután láttuk csak, hogy legdrágább, legszentebb kincseinket elseperte vagy összetörte a zivatar. Szomorú és elrettentő látvány tárult elénk mindenfelől. Óh jaj, nemzetem, mi lett veled? Téged, aki hittél szentül a célban,

küzdöttél bátran, hősiezen, hogy szétszórtak, hogy összetörtek, s most letiporva heversz a részvétlen Európa lábainál! És te hazám, a Kárpátoktól az Adriáig való szent föld, mivé lettél? Szétdaraboltak, s megosztottak rajtad mint az Idvezítő ruháin a martalócok! Hát téged, földünknek mennyei ékessége, Krisztusunknak szent öröksége, drága anyaszentegyházunk mily méltatlan sors ért? Gyermekeid elfordulnak tőled, s idegen oltároknál keresik a boldogságnak vélt mámort. Mint a király, ki sivatagba tévedt, s utóljára koronáját adja egy darab kenyérért, s egy ital vizért, úgy cseréli el a földi halandó hitét, lelke koronáját múlt földi jókért, hiábavalóságokért. S mi e kóros beteges világ lelki orvosai itt állunk, bár mimagunknak is fáj, vérzik a szívünk, s arról tanakodunk, mikép gyógyíthatnánk meg e nyavalyás világot. Régente a dalnok még csak úgy énekelt, hogy a magyarnak

Két pogány közt egy hazáért

Omlott ki vére,

nekünk pedig, két hazáért: földi és égi honunkért, szegény magyar hazánkért és Krisztus egyházáért száz ellenség között vérzik a szívünk. És még, ha még a nép, amelyért élünk és halunk, megértene minket és velünk tartana: mostoha sorsunk százszor elviselhetőbb volna. Felejtí, hogy a mostanihoz hasonló vérzivataros századokban az ősokeket is a hit tartotta meg, felejtí, hogy az egyház mai nyelvének is menhelye, ápolója: elfordul tőlünk,

s hamis prófétákra hallgat, akik lelkéből előbb a hitet, majd a hitttel együtt nemzeti mivoltát is kitörlik. Hol vagy óh Gileád? Csodás völgyedben van-e még balzsam szívünk sebeire? Emelkedjetek fel fájó, kétségesskedő szívek, sirjátok el keserveiteket, hátha a mennyei Atya megkönyörül rajtunk és tanácsot, orvosságot ad minékünk!

Testvéreim! most pedig hallgassátok meg az én lelkem konkrét panaszát, azt a kiáltó, tépő kérdést, ami ott zakatol szüntelen a keblemben, ami sem éjjel, sem nappal nem hagy nyugodalmat, ami miatt már sok, nagyon sok álmatlan éjszakát virrasztottam át . . . Ha valaki, úgy én láttam a kommün véres karmait, amint belevájta azokat az egyház és a nemzet testébe. És sajátságos, azokban a napokban, amikor lélekzetviSSzafojtva figyeltük, hogy mi is lesz hát velünk, amikor úgy rémlett sokaknak, hogy Krisztus anyaszentegyháza felett a III. Internacionálé a halálharangot kongatja, amikor arról tanácskoztak az esteli gyűlésekben, hogy a templomból kórház legyen-e vagy gabonarakar: akkor nekem magamnak személy szerint nem esett semmi bánatódásom; anélkül, hogy erre a legcsekélyebb nyilatkozatot is tettem volna, az elvtársak maguk közé válónak számítottak és amint az már tőlük kitellett, minden tekintetben tisztelettel voltak irántam. Már akkor felvetődött a lelkemben: hogy hát a burzsujokat, a módosabb, tehetősebb atyafiakat, ha csakugyan

szint kell vallani, ha csakugyan muszáj, hát cserben hagyjuk-e. A probléma mint egy sötét felhő egyelőre elvonult felőlünk minden megoldás nélkül. De én úgy érzem, hogy vissza fog térni itt is más országokban is, mindenütt. A különbség a vagyon és a szegénység közt hova-tovább mind nagyobb és elviselhetetlenebb lesz, és nekünk előbb vagy utóbb, sőt talán már most nyilatkoznunk kell arra nézve, hogy ha kell, melyik részre álljunk: a szegények mellé-e vagy a gazdagok mellé? Ha a multat nézzük, ott a vagyonos osztály érdemei elévülhetetlenek és túlnyomóak. A legtöbb templom és iskola, mindenik kollégium és akadémia a módosabb testvérek egyházszeretéről, áldozatáról beszél. De mit hoz a jövő? Hiszen épen ez az, ami a választást forszírozza. Az emberiség demokratikusabb irányban halad. A hatalom előbb-utóbb a többség kezébe kerül. A szegények most is többen vannak mint a gazdagok, és belátható időn belül még mindig többen lesznek. Épen egyházunk jól felfogott érdekéből nem jobb lenne-e, ha már most nyíltan a szegények mellé állanánk. hogy amikor majd ők kerülnek a kormányrúd mellé, az egyházat sajátjuknak tekintsék, azt az emberiség hajójának a kincsei közé számítsák, s ne dobják ki mint felesleges ballasztot? Én most nagyon jóban vagyok az itteni urakkal is, de valahányszor velük barátkozom, eszembe jut: vajjon nem követek e el árulást egyházunk jövődjére és érdekei ellen? Hol a

helyünk: jobb oldalon-e, bal oldalon-e? Ezt mondjátok meg barátaim!

Rövid szünet után a pusztavégi pap, Horváth Péter szólalt fel.

— Kor szerint számítva az én kötelességem, hogy elsőnek szóljak hozzá a Miska barátunk által felvetett kérdéshez. De hát azt mindnyájan jól tudjátok, hogy én sem egyházi. sem világi politikával nem foglalkozom, nem is foglalkoztam soha. Nincsen hozzá kedvem, meg tán nem is értek hozzá. Hagyom azért ezeket a szakmabeli politikusoknak, intézzék el azok a baját a világnak is, az egyháznak is. Vannak ők ahhoz úgy is elegenden. Mit tudom én mi fáj a világnak, mikor a saját fájdalmamat se tudom meggyógyítani?

„Mit törődjem a világgal

A világnak száz bajával?”

— mikor nekem magamnak ezer bajaim vannak? A világnak tulajdonképpen nincs is semmi baja. Mert mint ahogy a világ gazdagsága az egyes emberek gazdagságából van összetéve: épen úgy a világ fájdalma is az egyes emberek fájdalmából áll. Ezért nem tudom én mi fáj a világnak. Azt azonban bölcsen tudom, hogy nekem mi fáj. Ezt hallgassátok meg, hátha erre könnyebben találtok orvosságot. Van nekem egy kúrátorom. Mikor kommunista világ volt, ő volt a főkolompós, megtették birónak, most, hogy itt vannak a románok, azokkal barátkozik. Véres szájú, izgága ember, aki mindig csak rosszban töri a fejét, aki mindent meg-

tesz, amit akar, mert módos ember, aztán győzi pálinkával. Egyszer eszébe jutott, hogy kúrátor legyen, hát megválasztatta magát. Most aztán én húznám az egyház szekerét előre, ő meg hátrafelé tolja. Bármilyen jót is akarunk az egyháznak, ő azt mindig elgáncsolja. Mondtam már az esperesnek, hogy csapjuk el, de ő erre azt felelte, hogy nem lehet, mert akkor kívülről még többet fog ártani az egyháznak. Hát ti mit szóltok hozzá?

Ezután Bodnár Gergelyé, a szedresi papé volt a felszólalás joga.

— Ami a pusztavégi kúrátor dolgát illeti, erre nézve egyebet nem mondhatok, mint azt a politikai tételt, hogy: minden országnak olyan kormánya van, mint aminőt megérdemel. Ha Pusztavégnek rossz kúrátora van, hát olyat érdemel. Majd ha meg jön a pusztavégieknek az eszök, akkor majd jobb kúrátort fognak választani. Sokkal mélyebben szánt ennél a gazdasági probléma, amit Miska bátyánk fölvetett. Habár én részemről erről se mondanám, hogy a kereszténységnek, vagy speciál a kálvinista egyháznak életbevágó kérdése volna. Én is láttam a kommunizmust, sőt a Szedresen való megszületésénél még segédkeztem is. Úgy történt a dolog, hogy egy szép tavaszi napon, röviddel azután, hogy Kun Béla uralomra került, hozzánk is kijött egy Czéh nevű pesti elvtárs, mindjárt közgyűlést hívott s megalakította a „nemzeti“ tanácsot — aminő ő mondotta. A kúrátor engem is áthívott az

iskolába, ahol a gyűlést tartották, s mikor Czéh elvtárs felakarta esketni a tanácstagokat, az új tanácsosok, akik mindannyian frontharcosok voltak, azt kívánták, hogy én eskessem őket, mert úgy mondták, hogy még is csak jobban értek én ehhez, mint Czéh elvtárs, aki állítása szerint Ganz-gyári munkás volt. Én minden skrupulus nélkül feleskettem őket, és nem volt se nekem, se az egyháznak semmi bajunk a kommunistákkal. Természetesen itten csak nagyobb bajokat értek. Mert lopások, rablások, lövöldözések, verekedések, napirenden voltak és örültünk, amikor vége lett a kommunizmusnak, mint egy rossz álomnak. Mindennek dacára is én nem látom szükségét annak, hogy ami egyházunk akár jobbra, akár balra, akár a gazdagok, akár a szegények mellett állást foglaljon, sőt inkább azt tartom a kereszténység magasztos hivatásának, hogy mindkettőt: a gazdagot is a szegényt is önmagában, mint egy közös hajlékban egymással kibékítse.

A Szabó Árpádé volt a következő szó.

— Sajnos, a szegénység és gazdagság problémáját nem lehet olyan könnyen megoldani, mint azt Gergely barátunk proponálja. Már pedig a kereszténységnek, így a kálvinizmusnak is, mint tételes rendszeren nyugvó egyháznak, ha az emberi élet egész mezejét fel akarja ölelni, az is egyik feladata lesz, hogy minden problémához, így a gazdagság és szegénység ellentétének a megszüntetésére is, vagy legalább csak az enyhítésére megoldást

javasoljon. Azzal, ha azt mondjuk a szegénynek: tűrj, vagy: ha azt mondjuk a gazdagnak: adakozzál, adj a szegénynek, — a problémát még nem oldottuk meg. Nekünk ennél radikálisabb eszközökhöz kell nyulnunk. Tudjuk, hogy az őskeresztyén egyház első hívei szegények voltak, a gazdagok csak később özönlöttek be, amikor látták, hogy jobb keresztyénnek lenni, mint pogánynak, amikor is aztán adományok árán váltottak jogot ahhoz, hogy keresztyénekké legyenek. Ez aztán szokássá lett a keresztyén egyházban, úgy hogy a gazdagok későbbben is, sőt ma is adományok által váltják meg a jogot arra, hogy magukat keresztyéneknek, még hozzá „jó” keresztyéneknek nevezhessék. A szociálizmus a keresztyénségnek egyik oldalhajtása. A keresztyénség kezdetben átfogta az életnek minden irányát: a szellemi, a gazdasági is épen úgy, mint a politikai. Később, mikor a keresztyénség teljesen spiritualizálódott, mikor már nem tudta magában egyesíteni a földi lét gazdasági ágát, akkor ez kivált belőle, s elnevezte magát szociálizmusnak. Keresztyénség nélkül nem lett volna soha szociálizmus. Marx nem tett egyebet, minthogy a keresztyénséget lefordította gazdasági nyelvre. A fordítás azonban nem hű; mert az eredetiből kivonatolta a materializmust, s kihagyta a spirituálizmust. Ezért nem oldhatja meg az élet rejtélyét külön-külön sem a szociálizmus, sem a keresztyénség, hanem csak a kettő együttvéve. A kettőt

tehát egyesíteni kell elméletileg is, gyakorlatilag is. Ez a felvetett probléma megoldásának egyedüli lehetősége. Mivel a kivétel módozataival még nem vagyok tisztában, ezekről jelen alkalommal részletesebben nem nyilatkozhatom.

Bándy tiszteletes már előre köszörülte a torkát, s alig várta az alkalmat, hogy az előtte szóló véleményéről bírálatot mondhasson.

— Hiszen az barátom, amit te ajánlasz, nem volna egyéb, mint a katolikus keresztény szociálizmusnak a református egyházba való áttelepítése. Nos hát mi semmi ilyen pápista ízű receptből nem kérünk. A szociálizmus is más, a kereszténység is más; ezt a kettőt ép úgy nem lehet eggyé olvasztani, mint a tüzet meg a vizet. Nézetem szerint mi sem a szegényeknek, sem a gazdagoknak engedményeket nem tehetünk, egyiket a másik felett nem favorizálhatjuk, mert a mi egyházunk nem nép egyház, hanem üdvintézmény, amely minden embert: szegényt is, gazdagot is boldogítani, üdvözíteni akar. Nem minden szegény ember rossz ember, s nem minden gazdag ember jó ember; a kálvinista egyház azonban azt akarja, hogy szegények is, gazdagok is hovatovább mindig jobbak, nemesebbek és tökéletesebbek legyenek. Ha vannak is különbségek az egyes társadalmi osztályok között, nekünk ezt a különbséget nem növelnünk, hanem inkább enyhíteniünk kell, mert hiszen „Mindnyájan egyek vagyunk a Jézus Krisztusban“.

A nádfalusi pap szerényen meghuzódott a hosszú tanács asztal végén, s úgy gondolta, hogy neki talán nem is szükséges felszólalni. A vele szemben enöklő házigazda várt egy darabig, majd bátorítólag így szólt:

— Öcsémnek is van egy szavazata, hát csak mondja el, hogy mi a véleménye ezekről a dolgokról.

— Kérem szépen, mi úgy tanultuk a gyaakorlati theológiában, hogy manapság minden egyházi és társadalmi kérdés megoldására legalkalmasabb eszköz a belmisszió. Nevezetesen különféle vallásos és jótékonyági egyleteket kell alakítani, hogy azokban megtanulják az emberek egymást becsülni, szeretni, házi látogatások, biblia-órák által igaz vallásosságra kell őket nevelni, s akkor nem fognak majd világi dolgokkal, társadalmi problémákkal anynyit törődni.

Mivel különféle hozzászólások által a tárgy ki volt merítve, ismét az elnöklő Miska bácsié volt a szó.

— Kedves barátaim, köszönöm, hogy nézeteiteknek őszinte és bátor kinyilatkoztatása által hozzájárultatok kétségeim elosztatásához. Habár különböző irányból közelítettétek meg a témát, mindnyájatok felszólalásában volt valamilyes igazság, s olyan volt ez a kis disputa, mint mikor egy dolgot sok gyertyával több oldalról megvilágítanak. Ezzel azt hiszem, mostani értekezletünk egyházi részét befejezettnek is tekinthetjük, térjünk át még

röviden a politikára. Itt azonban jobban szeretném, ha előbb ti adnátok elő, hogy az utóbbi időben mit láttatok, mit hallottatok.

Horváth tiszteletes úr nyilatkozott elsőnek:

— Látni látjuk, hogy az oláhok uralkodnak, zsarnokoskodnak felettünk, hallani pedig minden lépten-nyomon azt halljuk, hogy jönnek a magyarok. Előbb azt mondták, hogy húsvétra lesznek itt, azután azt mondták, hogy május 1-re lesznek itt. Én már, — hiába mondják — nem hiszem hogy jönnek, majd csak ha látom.

Bodnár Gergely és Szabó Árpád is hasonló értelemben szólottak. Utánok Bándy tiszteletes következett.

— No én ennél már többet tudok, — mondotta. — Egy hónap óta minden héten megfordul nálam két magyar fiú, mindketten katonatisztek a Horthy seregében. Az egyiket már régebben, még a harctérről ismerem, ahol többször találkoztunk. Erdélybe, Marosvásárhelyre való, Bányai Lajosnak hívják; legutóbb a székely hadosztálynál harcolt a románok ellen, most, mivel jól tud románul, a románok által megszállott területet kutatja, kémleli. A másikat László Sándornak hívják, s Derecskére való. Csopáig együtt jönnek, azután elválnak, s egy hétig különböző területeken, a városokban járnak. Legutóbb egy nagybányai román hadnagy elibük jött egész Csopáig, ott nálam megbeszélték a részletes útitervet, azu-

tán fel ment Bányaival egész Máramarosszigetig s onnan magukkal hoztak, persze áruhában, egy híres magyar tábornokot, aki a világháború alatt nevezetes szerepet játszott, s a románok bejövetele után Máramarosszigeten rekedt. Már ezekből is látni lehet, hogy a magyarok nem nyugodtak bele a trianoni határokba, hanem ernyedetlenül dolgoznak tovább a mi felszabadításunkért. Mihelyt pontosan tájékozva lesznek az itteni megszálló csapatok erejéről, azonnal megindulnak s kiűzik innen a bitorlókat. Nekünk tehát türelemmel kell lennünk, elcsüggednünk semmi esetre se szabad, sőt amennyiben csak tehetjük, az életük veszélyeztetésével itt járó testvéreknek segítségükre kell lennünk.

— No és mikor jönnek aztán a magyarok? — kérdezte Bodnár Gergely.

— Erre nézve biztosat nem mondtak. Csak azt ígérték egész határozottsággal, hogy jönni fognak. Lehet, hogy már e héten, de az is lehet, hogy csak egy vagy két hónap múlva.

— Akkor én ennél már biztosabbat tudok, — mondotta Kovács nagytiszteletű úr. — Az igaz, hogy a románok el fognak menni, mégpedig rövidesen, de nem a magyarok jönnek a helyükre, legalább egyelőre nem.

— Hanem az angolok, meg az olaszok, — szólt közbe Szabó Árpád.

— Mi keresni valójuk lenne itt az angoloknak, vagy az olaszoknak? — kérdezte Bándy.

— A népszavazás alatt csak ilyen nem-

érdekelt országok tarthatják fenn a rendet, — folytatta Szabó, — már pedig ezen a területen népszavazás fog dönteni afelett, hogy hova akarunk tartozni.

— Sajnos, barátom, de meg kell mondanom, hogy nincs igazad, — szólta Miska bácsi. — Az entente nem egyezik bele a népszavazásba, mert tudja, hogy akkor az összes elszakított területek visszacsatlakoznának Magyarországhoz.

— Hát mégis kik jönnek? — kérdezte Bodnár.

— A románok után a csehek fognak idejönni.

— Jól is néznénk mi akkor ki, — mondotta Bándy tiszteletes. — Hiszen akkor csak cseberből vederbe lépnénk.

— Már pedig akár veder, akár cseber, ez így van. Ma délelőtt a reggeli templomozás után bejött hozzám Véghvári szolgabíró, s ő ujságolta, ő meg attól a főhadnagytól hallotta, aki a multkor Bándyt zaklatta. Persze ez most még voltaképen hivatali titok, de a benfentesek már három-négy nap óta tudják.

— De ez mégis csak szörnyűség, hogy minket a mi tudtunk és beleegyezésünk nélkül csereberélnek, mint valami rossz lovat, — mondotta Bándy.

— Ez már így van, ezen változtatni nem lehet. Ez a terület a trianoni békeszerződés szerint Ruszinszónak lett adva, Ruszinszókó pedig a Saint Germain en Laye-ben kötött

szerződés értelmében Csehországhoz csatlakozott. Ezért parancsolta meg az entente az oláhoknak, hogy menjenek hátrább, s ezt a területet, vagy harminc községet adják át a cseheknek.

— Érdekes, hogy mi ezekről a dolgokról semmit se tudunk, — mondotta Horváth tisztelendő úr.

— Honnan tudnánk? hiszen a lapok politikáról nem írhatnak, a békeszerződések pedig magyar nyelven, legalább nálunk eddigelő nem jelentek meg, — felelte a házigazda.

— És mi mindezt csak tétlenül nézzük? Nem tehetünk mi ez ellen semmit? — kérdezte Bándy.

Ebben a pillanatban kopogtattak az ajtón, s belépett Lina néni, a háziasszony.

— Jövök már én is, hadd halljam, miről tanakodnak itt ilyen nagy titokban? Meg aztán szeretném tudni, hogy mi lesz a vacsorával? Mindjárt 7 óra. Mi már kibeszélgettük magunkat. Lehet már teríteni?

— Azt tudod drágám, — felelte Miska bácsi, — hogy a kívánságod előttem mindenkor parancs volt. Mi is készen vagyunk, megyünk a percen, csak terítsetek.

— Jó, de sokáig ne várákóztassatok bennünket, — mondotta Lina néni, s vissza kilépett az ajtón, amelynek kilincsét el sem eresztette.

— A jövő hónapban, vagyis június harmadik vasárnapján tehát nekem lesz szeren-

csém hozzátok? — kérdezte Horváth Péter bácsi, a pusztavégi pap.

— Úgy van barátom, megállapodásunk szerint te következel, — felelte Miska bácsi.

— Jó, de megállapíthatnátok már most, hogy miről is akartok majd vitatkozni, mert nálam nem megy a dolog olyan könnyen, mint tenálad, aki mindenik kabátzsebedből ki tudsz szórni egy marék tudományt. Nálam bor az lesz bőven, de tudomány az már ritkábban.

— Benne van a megállapodásunkban az is, hogy a vendégeknek testi és szellemi dolgokkal való ellátása a házigazda joga és kötelessége.

— Azt nem is kérdem én, hogy mit adjak a testeteknek, de azt mégis csak mondhatnátok, hogy mit adjak a lelketeknek!

— Azt, amivel legtöbbet foglalkozol, amire legtöbbet értesz, — felelte Kovács nagytiszteletű úr, s felkelt annak jeléül, hogy a konferencia be van fejezve.

A vacsora nyomott hangulatban folyt le. Mindnyájan azon gondolkoztak, amit a házigazda az imént közölt velök, de nem beszéltek róla, mert nem akarták egyfelől az asszonyokat megijeszteni, másfelől nem voltak bizonyosak afelől, hogy jó lesz-e, ha ilyen hivatali titkot még tovább is tárgyalnak. Már vége felé is jártak a vacsorának, mikor a házigazda azt kérdezte Bodnár tiszteletes úrtól:

— Hát Gergely, te nem is beszélsz ne-

künk arról semmit, hogy miket láttál Nagyvárad vidékén?

— Láttam, hogy a földművelő munkálkodik arrafelé is szorgalmasan, a fű zöld, a fák virágoztak. Aztán láttam egy erdélyi református papot, aki már több mint esztendeje egy marhakupéba van bebörtönözve, s azóta viszik városról-városra, vagy jobban mondva állomásról-állomásra.

— No ez igazán érdekes, — mondotta a háziasszony, — ugyan legyen szíves, beszélje el részletesen, hogy mit tud még róla.

— A dolog úgy történt, hogy Nagyváradon találkoztam Szilágyi Bénivel, egy régi osztálytársammal, aki ott pap Biharban, Várad közelében. Ő beszélt, hogy az állomáson, egy 40 embernek, 6 lónak való kocsiban van egy fogoly református pap, s javasolta, hogy menjünk ki hozzá, hátha jó borra valóért beszélni lehetne vele. Egy mellékvágányon, a rakodó állomás végiben csakugyan megtaláltuk a kocsit. Fegyveres katona állt a lépcsőjén, de azért száz koronáért be lehetett menni. Mint később megtudtuk, a katona nem is csinált olyan rossz üzletet, mert naponta többen is meglátogatták a papot, a katona ezektől mindtől belépődíjat szedett, úgy hogy a kocsi őrzéséből csinos és biztos mellékjövedelemre tett szert, ami mindenestre több volt, mint amennyi zsoldot a román államtól húzott. A kupéban négyen laktak: a pap, két vasutas, meg egy nyomdász. A két vasutas a szászré-

geni állomáson felrobbantott egy lőszerrel megakot vasúti kocsit; a nyomdászt Kolozsvárról szedték fel, mert a kommunisták kémje volt. A pap pedig a Nyárad menti székely lázadásért lett elfogva. Ez tavaly tavasszal történt, mikor Károlyi a Vyx=jegyzék miatt lemondott, s Magyarország kormánya a kommunisták kezébe került, akik formálisan hadat üzentek mindazoknak az országoknak, melyek Magyarország területéből foglalni akartak. Ez volt az a szomorú korszak Magyarország újkori történetében, mikor a kommunizmus egy volt a magyarság ügyével. A bolsevista kormánynak ez az egy hazafias ténye volt, hogy az integritás alapjára helyezkedett, amiért aztán sokan szegődtek hozzá olyanok is, akik egyáltalán nem voltak kommunisták. Bizonyos, hogy enélkül annyi ideig se tarthatták volna magukat Kun Béláék, mint amennyi ideig uralkodtak. Ekkor lett világossá a székelyek előtt is, hogy mi sors vár rájuk, hogy t. i. Romániához akarják őket csatolni, ami roppant nagy elkeseredést váltott ki mindenkinek a szívéből. Marosvásárhelyen volt egy leszerelt ezredes, akinek a tervei szerint április 1-re nagy székely fölkelés volt tervezve Marosvásárhelytől fel egész Székelyudvarhelyig. A székelyek annyira bíztak a dolgukban, hogy egész nyíltan beszéltek már az oláhok kiűzéséről. Nyárádszentpéteren, ahova való ez a fogoly pap, akit egyébként Gáspár Jánosnak hívnak, volt egy oláh pap is, akivel Gáspár évek óta jó barátságban állott.

Együtt vadászgattak, együtt kalábereztek, együtt beszélgettek a világpolitikáról hol tréfásan, hol komolyan. Március 30-án este is Gáspárnál borozgattak, kalábereztek, amikor is az oláh pap szokott vicces hangján azt mondja Gáspárnak:

— Hallom, hogy valami lázadást terveznek ezek a kutya magyarok.

— Csak annyit mondok, — felelte Gáspár, — hogy holnap este gyere el aludni hozzám.

— Mit? Hogy én másnál aludjak? Hát úgy nézek én ki, mint aki megijjed néhány száz magyartól?

— Majd megijjedsz, amikor április 1-re virradón a magyarok mind felégetik az oláhokat.

— Ott lesznek ám az oláhok is, aztán belehányják a magyarokat a tűzbe.

— Sajnálak, mert te már nem fogod megérni, de én meg fogom látni, hogy húsvétkor a magyarok húsvéti bárány helyett sült oláhhúst fognak enni.

— Azután még sokáig heccelődtek, s éjfél tájt a legjobb barátságban váltak el egymástól.

— A felkelés azonban nem sikerült. Marosvásárhely egy Bernáthy ügyvéd tanácsára egy nappal a kivétel előtt visszalépett. Mivel a mozgalom lefújására már nem volt elég idő, az alármírozott falvakban április 1-én csakugyan megindult a felkelés, ami első sorban abban állott, hogy lefegyverezték az ott levő román csendőröket. Ez azonban nem ment

mindenütt simán, így például Etéden három, Nyárádremetén két oláh csendőrt agyonlőttek a felkelők. A román hadvezetőség hamarosan neszét vette a dolognak, hiszen a főhadiszállás épen akkor Marosvásárhelyen volt, s a 12-ik román vadászászlóaljat bízta meg a lázadás elfolytásával. A fölkelésben részt vett falvakat április 2-án reggel katonák vették körül, minden házat megmotoztak, s ahol fegyvert találtak, ott tíz évestől hatvan évesig mindenkit megbotoztak, nőket, férfiakat, fiúkat, lányokat egyaránt. A lelőtt román csendőrkért a mozgalom vezetői közül Etédrről három embert, Nyárádremetéről két embert a marosvásárhelyi statáriális bíróság elé állították, s ezeket még aznap ki is végezték. Április 3-án a nyárádszentpéteri oláh pap feljelentésére elfogták Gáspár Jánost és Marosvásárhelyre vitték. De mivel a főhadiszállás már előző nap Kolozsvárra költözött, őt is elszállították Kolozsvárra, ahol első ízben április 10-én hallgatták ki. Ítéletet ekkor nem hoztak, hanem ügyének a helyszínen való megvizsgálására kiküldtek egy hadnagyot, őt magát pedig átadták a 12. vadászászlóaljnak, mivel az ejtette foglyul, s azóta ez hurcolja magával mindenfelé, amerre jár. Mindig ugyanabban a vasúti kocsiban lakott. Hosszabb időt töltött a dési, nagybányai, szatmári, nagykárolyi állomásokon, két hónap óta pedig Nagyváradon van. Még csak azt sem engedték meg neki, hogy a feleségének írjon, úgy hogy a családja sokáig nem

tudott semmit se felőle, már holt hírét is terjesztették. Ő ugyan üzent haza többször is, de mire a felesége odaért, ahonnan üzent, akkorra már másfele vitték és senki se mondta meg, hogy hova. Végre, egy félesztendei keresgélés után Szatmáron talált rá az édes apja, egy nyugdíjnélküli nyugdíjas tanító. Kolozsvár óta még két ízben volt hadbíróági tárgyaláson, Désen és Nagykárolyban. A helyzetét súlyosbította az a körülmény, hogy a vizsgálatra kiküldött hadnagy az íróasztalának fiókjában egy verset talált, amit ő még 1916-ban írt. Ezt a verset a Gáspár diktálása után ott a kupéban mindjárt le is írtam, véletlenül épen itt van nálam, ha meghallgatják hát felolvasom.

— Halljuk, halljuk, — mondották többen is.

— Így szól a vers:

Erdélyi ének 1916 végén.

Énekelhető a CI. dicséret (Szívünk vígsággal ma bétölt)
dallamára.

Szent Istenünk! fenn az égben,
Nevednek dicsőség legyen!
Néped most téged imád.
Mert hogy minket megtartottál,
Nagy inségben el nem hagytál:
Erdélyország Téged áld.
Már csüggedtünk,
Majd elvesztünk,
Csak Te voltál bizodalmunk,
Reménységünk és oltalmunk.

--- --- --- --- ---
A mi régi ellenségünk

Sírvermet készített nekünk,
 Azt akarta mindenkép,
 Hogy ne legyen soha többé,
 Pusztuljon el mindörökké
 Erdélyország, székelység.
 De Te Átyánk
 Erős bástyánk
 Védelmünk, megtartónk lettél,
 Miérettünk csodát tettél.

 Egeidből lehajoltál,
 Kegyelmeddel betakartál;
 S míg tartott a viadal,
 A mi vitéz sereginket
 Szent karoddal segítetted,
 S miénk lett a diadal.
 Már elfutott
 Ahogy tudott
 A rabló, duló oláhság.
 . . . Ismét szabad Erdélyország!

 Megfordultunk futásunkban,
 Visszatértünk otthonunkba,
 Áldott ezért a neved.
 Őrizzen meg továbbra is,
 Segítsen meg harcunkban is,
 A te erős, szent kezed.
 Már nem félünk,
 Csak remélünk,
 Bárki jöjjön is ellenünk:
 Megvéd a mi jó Istenünk.

— Ennek a versnek pedig az a története,
 hogy 1916 augusztusában, mikor az oláhok be-
 törtek Erdélybe, a Gáspár János falujából is
 mind elfutott a magyar lakosság, Gáspárék is
 Debrecenbe menekültek a feleségének egyik

rokonához. Decemberben azonban, amikor Bándyék viasszaszorították az oláhokat —

— Igen, én is ott voltam, — mondotta a csopai pap.

Gáspárék is hazamentek. Ekkor írta Gáspár ezt a verset és az első istentisztelet alkalmával ezt énekelték a templomban. De énekelték és szavalgatták másfelé is, ismerte azt a nyárádszentpéteri oláh pap is, s az ő jelenléte alapján kutatta azt fel a vizsgálatra kiküldött hadnagy a Gáspár íróasztalában. Ilyen súlyos vádak alapján bizony sokszor állott a mi kollégánk közel a halálhoz. Ávval mentegőzött szegény, hogy azokat a nehézményelt kifejezéseket, hogy t. i. „a magyarok április 1-re felperzselik az oláhokat“, meg hogy „a magyarok húsvétra oláh húst fognak enni“ — csak tréfából mondotta, mert ő is hasonlóképp tréfának vette, mikor az oláh pap a székelyeket „kutya magyaroknak“ nevezte. A legközelebbi hadbíróági tárgyalás a jövő hónapban lesz, arra be van idézve az oláh pap is. Az ügyvéd, egy jóra való nagyváradi román fiú, biztatja Gáspárt, hogy ha az oláh pap beösméri, hogy csak téfálkoztak, s hogy ő használta először a sértő kifejezést, akkor ezt a vádat elejtik, a versért elítélik egy félesztendőre, azt meg az egy évi vizsgálati fogsággal kitöltöttnek veszik. Gáspár maga is úgy veszi észre, hogy már a románok is megunták a fogvatartását.

— Megunhatták — mondotta Lina néni, — hiszen eleget szenvedett már szegény ártatlanul.

— Bizony a magyar nemzet új mártírológiát csinálhat azoknak a neveiből, akik ezekben a szomorú időkben a hazáért szenvedtek, — mondotta Miska bácsi.

— Ezekhez képest mi csak páholyból néztük a nagy tusát — mondotta Bodnár Gergely.

— Ugy van. A mi mértékünk még nem telt be. A haza el fog jönni még mihozzánk is, hogy áldozatot kérjen tőlünk, csak akkor aztán legyen helyén a szívünk, — mondotta Bándy István.

— A hősök, a vértanúk minden dicsőségre és minden jutalomra méltók, — mondotta a háziasszony.

A bizonytalan jövő szenvedéseinek az árnyéka lepte meg a lelkeket s a vendégek szomorú komolysággal vettek búcsút egymástól és a házigazdától, meg annak kifogyhatatlan szívességű feleségétől.

IV. FEJEZET.

Egy kis forradalom.

Május 30-án a csopaiak fölöttébb örvedetes eseményre virradtak, a románok már a kora reggeli órákban két fogatot hajtattak, arra mindenüket felpakolták és elköltöztek Tamás-házára. A csopaiak se mentek még ilyen szívesen forspontra, mint most, mikor a gránicsárokat kellett kihurcolni.

— Mikor jönnek vissza? — kérdezte egyik-másik.

— Mi már nem jövünk ide vissza, — mondta a káplár.

— Aztán kik jönnek ide?

— A csehek.

— Vagy a magyarok, — mondotta egy sunyi képű erdélyi oláh.

A faluban megindult a találgatás: mi is lesz hát? kik jönnek hát?

Szifygártó Ferencz, a Bándy tiszteletes szomszédja, aki mint őrmester végig harcolta a világháborút, járt mindenik fronton, háromszor megsebesült, egy időben a Bándy századában is szolgált, átment a paróchiára.

— Tetszik tudni, hogy mi történik a faluban? Költözködnek az oláhok.

— És hová, merre mennek?

— Egyelőre Tamásházára, majd onnan tovább Szatmárra.

— Mit hallottak, kik jönnek utánok?

— Hát épen ez az, tiszteletes uram, ami végezt átjöttem. A káplár ugyanis azt mondta, hogy a csehek fognak utánok jönni, Drágos pedig, az az erdélyi oláh fiú, aki olyan jól tudt magyarul, azt mondta, hogy a magyarok fognak jönni. Mit csináljunk? Vagy ne csináljunk semmit?

— Dehogy nem csinálunk. Maga azonnal kimegy a magyar határra, a Verebélyi-tanyához, ott megkérdezi a magyar határőröktől, hogy mit tudnak erről a dologról. Ők jönnek-e vagy a csehek? De igyekezzék, mert az idő drága.

— Felülök a Szultánra, úgy gyorsabban megjárom. Két óra múlva már itt leszek.

Bándy az órájára nézett: hat óra múlt tíz perccel. Nemsokára jött a harangozó. Szokatlanul sokan jöttek a hétköznapi reggeli istentiszteletre, mint valami ünnepnapon. Az emberek izgatottan és várakozásteljesen tekintettek reá. Bándy tiszteletes maga is érezte lelkében a rendkívüli események hatását; felelősségének a tudatában felettébb vigyázott arra, hogy el ne ragadtassa magát a hazafias hevület által, amely ott fénylett a szemekben, ott izmolt a szívekben, s betöltötte az egész templomot. Mégis meg nem állhatta, hogy az imádságában ki ne térjen az aznapi eseményekre.

„Áldunk téged jó Istenünk, hogy az elmúlt éjszakában megőriztél bennünket minden testi, lelki veszedelemtől, s felriasztottál mindnyájunkat a reggelre megújult testtel és erővel“. Áldunk Atyánk, hogy a nap világosságával visszaadtad érzékeink tisztaságát és hogy visszaadtad . . . a szabadságunkat. Amidőn elűzted az éj homályát, amely bennünket mintegy lekötözött, elűzted egyszersmind helységünkől, határunkról a mi ellenségünket is, amely elvette tőlünk régi szabadságunkat, elvette tőlünk az élet örömét, elrabolta még álmaink nyugalma is. Óh, védje szent karod továbbra is helységünket, nemzetünket, üzd el minden ellenségünket, add vissza hazánk egységét, épségét, szabadságát. Te tudod Uram, hogy a nagy vérzivatarban mennyit áldoztunk, mennyit szenvedtünk, óh, légy hozzánk irgalmas, kegyelmes, hiszen „megbűnhődte már e nép a multát, s jövendőt“.

Imádság után az egész gyülekezet mintegy varázsütésre a Szózatot kezdte énekelni, s nem mozdult a helyéről senki, amíg két versszakot el nem énekeltek. A templom előtt a férfiak megvárták Bándyt és szemmel, szóval azt kérdezték tőle:

— Mit csináljunk tiszteletes uram?

— Csak menjenek haza nyugodtan s végezzék a dolgukat mint máskor.

— De nem tudunk ám dolgozni, — mondotta Bartha István, szintén egy frontharcos őrmester. — Érezzük, hogy ma nagy dolgok

fognak történni, s érezzük, hogy nekünk magunknak is tenni kell valamit.

— Hát akkor egy óra múlva jöjjenek el hozzám, s akkor majd megmondom, hogy mit csináljunk.

Épen reggelizett Bándy, amikor hevesen benyitott hozzá Csáthy Miklós.

— Az Istenért, hát mit csináltál Pista? Azt mondják az emberek, hogy kikiáltottad a forradalmat.

— Tudod, hogy én meggondolatlanul nem szoktam sem szólni, sem cselekedni. Amit tettem, azért vállalom a felelősséget.

— Jusson eszedbe, hogy bármi történjék, minket kettőnket vonnak érte kérdőre. Paraszt van a faluban vagy háromszáz, ezek közt nehéz a választás, mert mind egyforma, de földesúr is csak egy van, pap is csak egy van, tehát minket a legkönnyebben megtalálnak.

— Mondom neked, hogy én eddigelé semmi különösezt se nem szóltam, se nem cselekedtem. Forradalomról meg egyáltalán szó se volt.

— Mégis azzal verbuválják az embereket, hogy: „Gyerünk a paróchiára! A pap kikiáltotta a forradalmat“. Látod, mennyien zajonganak már az ablak alatt!

— Én most Sziggyártó Ferencet várom. már egy fél órával ezelőtt itt kellett volna neki lenni. Amit ő hoz, attól függ, hogy lesz-e forradalom Csopában vagy sem.

Kint lódobogás hallatszott.

— Már itt is van, — mondja Bándy.

— Valami katonát látok én leszállni a lóról, — mondja Csáthy.

Amint kiléptek a paróchia elébe, ugyanakkor a kapun nagy sokaság özönlött be az udvarra, elől jött két magyar határőr Sziogyártó Ferenczel, akinek az arcáról büszkeség, boldogság és valami titkos öröm sugárzott. Az egyik határőr feszes katona-állásban, szalutálva megállott Bándy előtt és így szólt:

— Vass László őrmester jelentem alásan a tisztelendő főhadnagy úrnak, hogy Csónka-magyarország nevében eljöttünk Csopa községnek birtokbavételére.

— Isten hozta barátom! — szólt Bándy és kezét fogott a két határőrrel. Majd a többi jelenlevők felé fordulva a következő beszédet intézte hozzájuk:

— Átyafiak! Isten kegyelméből nevezetes nap virradt ma reánk: visszanyertük szabadságunkat, visszanyertük magyar hazánkat. Mint az országút vándora csillagtalan, sötét éjszaka után boldog örömmel köszönti a derengő hajnalt: olyan túláradozó örömmel köszöntjük mi is ezt a mai napot, egy szebb jövőnek boldog hajnalát. A mi édes hazánk elküldte hozzánk két hű fiát, két testvérünket, hogy megkérdezzék tőlünk: akarunk-e még magyarok lenni? Hát hogyan akarunk? Magyarok vagyunk szívvel-lélekkel, s azok maradjunk koporsónk bezártáig. Szívünket ebben a pillanatban kimondhatatlan érzelmek töltik

be: a hazaérkezésnek, a viszontlátásnak magasztos, szent érzelmei. Jöjjetek testvéreim, adjunk kifejezést ezeknek az érzelmeknek ezzel a szívből fakadó kiáltással: Éljen a haza!

Háromszáz érces torokból harsogott a kiáltás dörgő visszhangja: Éljen a haza!

Valaki hátul elkezdte énekelni: Kossuth Lajos azt üzenté. — Mintha valami láthatatlan karmester vezényelte volna a tömeget, egyszerre csatlakozott a kezdő hanghoz valamennyi ajak, a második sorból kezdve már csattogva, dörögve verődött vissza a paróchia falairól az ének:

... Elfogyott a regimentje,
Ha még egyszer azt üzeni,
Mindnyájunknak el kell menni!
Éljen a magyar szabadság!
Éljen a haza!

Az utolsó sorokat fáradhatatlan lelkesedéssel megismételték:

Ha még egyszer azt üzeni,
Mindnyájunknak el kell menni!
Éljen a magyar szabadság!
Éljen a haza!

Mikor elhangzott az ének, mindenki várakozás teljesen tekintett Bándyra, szinte tudták, hogy valamit szólni fog.

— Véreim, magyarok! — kezdett beszélni a tiszteletes. — Ez az Isten kegyelméből való mai nap nekünk sokkalta drágább és kedvesebb, semhogy Isten iránt való hálánk kifejezése nélkül tovaszállni engedhetnők. Épen

ezért ma délután két órakor hálaadó istentisztelet lesz a templomban, este pedig vallásos estély az iskolában. Ezzel azonban még nem tettünk meg mindent. Hogy községünkben a közrendet és békességet addig is megőrizhessük, míg helységünk a magyar államba hivatalosan is visszakebeleztetnék, továbbá, hogy községünket ezentúl mindenféle idegen népség ellen megvédelmezhessük: akármilyen rövid időre is, de meg kell alakítanunk a nemzetőrséget. Felhivom azért a jelenlevőket, nyilatkozzanak arra nézve, hogy kik akarnak fizetés és díjmentesen nemzetőri szolgálatot teljesíteni.

— Mindnyájan jelentkezünk, — kiálltotak többfelől.

— Ki legyen a nemzetőrség parancsnoka? kérdezte Bándy.

— Éljen a tiszteletes úr! kiáltotta Bartha István.

— Ezek után a nemzetőrséget megalakították jelentem ki, ennek tagjai 20 és 60 év közt minden ember, s szükség esetén mindnyájan tartoznak szolgálatot teljesíteni. A mai napon szolgálatra kirendelek hetven embert. És pedig a felvégen a Sziogyártó Ferenc parancsnoksága alatt vigyázni fog harminc ember, az alvégen, a Bartha István parancsnoksága alatt vigyázni fog szintén harminc, a fenmaradó tíz ember pedig a központi parancsnokság rendelkezésére fog állani. A központi parancsnokság a paróchián fog székelni, s tagjai lesznek rajtam kívül Csáthy Miklós földbirto-

kos úr, Szakál János tanító úr, Vass László örmester úr és Balogh Pál határőr.

— Helyes, elfogadjuk, — kiáltották.

— Kik legyenek a mai szolgálatosok? kérdezte Bartha István.

— A hetven embert a mai szolgálatra Sziogyártó Ferenc és Bartha István fogják kiválasztani. A szolgálati beosztást egy óra múlva fogom a parancsnokokkal közölni.

Amíg a kijelölt parancsnokok a nemzetörök kiválasztásával voltak elfoglalva, Csáthy, a határőrök, a tanító és a pap bementek a lakásba. Bándy a vendégeit, főként a határőröket villásreggelivel kínálta. Az öreg szakácsné hamarosan megterített, szilvóriumot, paprikás szalonát s friss kenyeret tett az asztalra.

Nem sokáig falatozhattak, mert csakhamar bejött Sziogyártó Ferenc és magának követelte a két magyar katonát, mert hogy mások is nagyon szeretnék őket látni, de megkülönbösen ő szeretné őket hazavinni, hogy bemutassa családjának. Bizony sose gondolta volna ez a két magyar katona, akik eddig szinte ismeretlenségül sárban vízben ott őrizték Csonkamagyarország határait, hogy őket valaha ekkorra nagy tisztesség érje. Sorra vitték őket csaknem minden házhoz, s magyaros vendégszeretettel kínálták, traktálták őket minden jóval. Vége-hossza nem akart szakadni a vendégeskedésnek.

Délután két órakor ünnepi harangszóra templomba gyülekezett a falu apraja nagyja.

Milyen szívből, milyen hittel és lelkesedéssel is tudták énekelni: Tebenned biztunk eleitől fogva! Mily nagyszerű, mily felséges élmény is az mikor ez a királyi zsoltár sok száz ajakról felzúg az egyszerű, fehérre meszelt kálvinista templomokban! Az öntudatos hítnak, a kálvinista erőnek a kivetődése az valahányszor egy áhitatos gyülekezet énekli ezt a 90-ik zsoltárt. Bár az Ótestamentumnak képezi egyik gyöngyszemét ez a zsoltár, de mostani magyar alakjában, a Szenci Molnár Albert fordításában, francia dallamával teljesen a magyar kálvinizmus tulajdonává lett, s annak egyik legjellegzetesebb énekbeli kifejeződése. Valóságos kálvinista himnusz. — De Bándy tiszteletes is ritkán imádkozott még olyan áhitattal, olyan buzgósággal, mint most. Szólt a magyar nemzet sok szenvedéséről a letűnt századokban, az elmúlt háborúban, szólt a hősi halottakról, akik mégis nem hiába estek el, mert ime a jó Isten visszaadja a mi szabadságunkat. Sokan sírtak, anyák, apák gyermekeiket, özvegyek hitveseiket siratták, Bándy pedig oly közel érezte magát az éghez, hogy szinte közvetlen közről beszélt a jó Istenhez.

A prédikáció alapigéje a Lukács szerint való evangélium XII. részének 32 verse volt: „Ne félj kicsiny sereg: mert tetszett a ti Atyátoknak, hogy adjon néktek országot.” És beszélt lelkesedéssel arról, hogy ezt a földet valóban a jó Isten adta a magyar nemzetnek, azért nem is veheti el tőle más, csak a jó

Isten! Ő pedig nem veszi el mindaddig, míg a magyar nép Istenben vetett hitéről az igaz keresztény vallástól el nem pártol. Megpróbálta már elvenni a tatár is, a török is, az osztrák is, de nem tudta elvenni egyik sem. Nem fogják tudni elvenni azok az apróbb nemzetek sem, akik most a nagyok uszítására belakapaszkodnak ebbe a szent földbe, hogy leharapjanak belőle egy-egy darabot. De nem fogják tudni elvenni ők sem, mert nem engedi a jó Isten, aki ezt a földet nekünk adta. Ne félj kicsiny sereg: mert tetszett a ti Átyátoknak, hogy adjon néktek országot, amelyet nem fog elvenni tőletek soha senki sem!

A hívek mély áhítattal hallgatták a prédikációt. Mint egy édes mámor, a szívekben úgy olvadt össze a magyaros érzés a vallásossággal, mindenki büszkén vallotta magát magyarnak, s boldognak érezte magát abban a tudatban, hogy neki is, nemzetének is a mindenható Isten a védelmezője.

Templom után Szijgyártó Ferenc jelentette Bándynak, hogy fut az oláhság mindenfelől. Tekésből, Aratásból, Aklosból szekeren mentek Tamásházára, egyebünnen meg vonaton. A csopai fuvarosok is hazajöttek már, s azt beszélnek, hogy annyi az oláh Tamásházán, hogy már a föld is alig bírja. De ott nem soká maradnak, holnap mennek Szatmárra, onnan Nagyváradra, s aztán Csucsára, mert ott lesz a román-magyar határ. Egyébként a nap minden különösebb esemény nélkül telt el.

Vallásos estélyre is ritkán jöttek még annyian, mint ezen az estén. Színültig megtelt az iskola. Ének és imádság után Bándy tiszteletes „A világháború mérlege” címén tartott előadást. Azzal kezdte, hogy a háború voltaképen egy szükséges rossz, a kulturált emberiségnek pogány öröksége. Minden háború pusztítással, veszteséggel jár. Még a győztesnek is lehet olyan vesztesége, hogy azzal semmiféle hadikárpótlás fel nem ér. Ezért mondotta már Pyrrhus epirusi király is: „Még egy ilyen győzelem, s aztán veszve vagyunk”. Nekünk is sok veszteségünk lett a világháború alatt. A magyar nemzet vérvesztése, a bánatos édes anyáknak, a gyászoló özvegyeknek, a síró, apátlan árvagyermekeknek a vesztesége szinte pótolhatatlan. Ezek fejében visszakapta a magyar nemzet szabadságát, önállóságát, megszabadult Ausztriától, amely négyszáz esztendő óta mint egy vámpir tapadt a testére, s állandóan szípolyozta életerejét. A nagy világ nem is igen tudta, hogy van Magyarország, csak úgy ősmerte mint Ausztria egyik vazallusát. Most hogy szabaddá lett ettől a béklyótól, most megtudta az egész világ, hogy igenis van egy magyar nemzet, s van egy Magyarország. A szomszédok ugyan azt hitték eleinte, hogy a szabaddá lett ország most már közpréda, s kiki annyit rabolhat belőle magának, amennyit akar. De lassanként és egymás után csalódottan fogják karmaikat visszahúzni, mert be fogják látni, hogy ezer esztendő történeti

folytonossága egygyé kovácsolta ezt a területet, s az itt lakó népeket, s ezt az egységet ma már megbontani nem lehet, mert a levágott testrész bárhová akarnák is beplántálni, elhal, elpusztul. Sőt maguk a hódítók is úgy fognak járni, mint egy híres angol írónak, Wellsnek a regényében a Marslakók a földön, aki szerint a Marslakók könnyű szerrel elfoglalták a föld egy részét, de nem tudták azt megtartani, mert nem bírták ki az itteni klímát, a levegőt, a napfényt, s elpusztultak, megölte őket a föld. Így fognak járni a magyar földrészek hódítói is, előbb=utóbb vissza fogják adni azoknak a szabadságát, mert különben belepusztulnak maguk a hódítók is. Úgy, hogy vég-eredményben a világháború mérlege a magyar nemzet számláján nemcsak veszteséget, hanem nyereséget is tüntet fel.

Bándy után Vass László magyar őrmester beszélt el egyet-mást a világháború alatti élményeiből. Elbeszélte pl. a többek közt a delatyni ütközetet, mikor az orosz három rohamot intézett a Pruth folyón át a mieink ellen, de a magyar gépfegyverek mindhárom hadoszlopot lekaszálták. Mikor a mi csapataink ellentámadásba mentek át, a különben is gázolható Pruth folyón csaknem száraz lábbal tudtak keresztül jutni, mert az elesett oroszokból valószínűs hullahíd képződött. Az orosz harctérről Tirolba, az olasz harctérre került, ahol az ő zászlóalja egy 3000 méter magas hegyet őrzött. Egy alkalommal a hólavina éppen

az ő századából ötven embert belesodort a feneketlen mélységbe. Mentésükre gondolni se lehetett, hiszen a hó többszáz méter magasan volt felettük. Sőt abban az ezer méter mély, meredek falú völgyben a hó sohasem olvadt el. Egy fél esztendő múlva, július végén szabadságra ment Csíkszeredába, s amint a völgybe leért, látta, hogy abból a mélységből, amelyikbe az ő ötven embere belepusztult, egy forráspatak folyik, s az ott tanyázó, többszáz főre menő trénoszlop, úgyszintén a munkásosztások is annak a pataknak a vizét isszák. Elszörnyedve jelentette a dolgot a trénkommandáns hadnagynak, de a szemébe kacagott és azt mondotta:

— Barátom, nem árt nekünk se az olasz golyó, se a hullalé.

Épen aznap, mikor a szabadsága letelt, kitért a román háború is. A vonat, amellyel estére Szászrégenbe érkeztek, csak másnap reggel folytathatta útját és ő fájó szívvel hallgatta a szászrégeni állomáson a harctérről idehallatszó ágyúdörgést, s elszomorodva nézte az égen a felégetett falvak tűzétől pirosuló felhőket. Jobb szeretett volna visszamenni, mint előre, a román frontra inkább, mint az olasz frontra. De a kötelesség ide szólította. Azóta nem is látta többé Csíkszeredát. Nem is szándékszik addig oda visszamenni, míg a románok ott lesznek.

Az előadás után szavalati darabok következtek, már olyanok, aminőket a fiatalság

hamarjában elő tudott rántani, mint pl. Petőfi-től a Talpra magyar, a Honfidal, Tompa Mihály-tól: a Harangszó, a Gyülekezetben c. költeményét. Majd a szokásos program szerint imádság és ének zárta be az ünnepély-jellegű estét.

Mikor a közönség eltávozott, Bándy Sziggyártóval és Barthával az éjjeli szolgálatot beszélte meg. Abban állapodtak meg, hogy húsz ember állandóan a faluban fog cirkálni, s a közbiztonságra fog felügyelni, huszonöt emberrel Sziggyártó Ferenc a felső faluvégen, Bartha István szintén huszonöt emberrel az alsó faluvégen fognak vigyázni és senkit kellő igazolás nélkül a faluba be nem engednek, minden szekeret megállítanak, átvizsgálják, hogy mi van rajta, s a gyanús embereket le tartóztatják.

— Még csak azt akarom magukkal közölni — mondotta a pap, — hogy Csáthy úr a parancsnokságot, már mint a két magyar katonát, a tanító urat és engem ma estére vacsorára meghívott, tehát körülbelül tíz óráig én is ott leszek. Ha ezalatt valami jelenteni valójuk lenne, Csáthy úrnál keressenek.

Az impozáns Csáthy-kuria tágas ebédlőjében javában és vígan vacsorázott a csopai nemzetőrség öttagú főparancsnoksága, mikor a tornácon egyszer csak úgy 9 óra tájt zaj, lármá, kopogás, dobogás, vezényszó hallatszott, majd kisvártatva hangos kopogtatás után belépett a szobába Sziggyártó Ferenc, s magát katonás állásba vágva így szólt:

— Jelentem alássan a tiszteletes főhadnagy úrnak, elfogtunk öt románt.

— Mit-e? — kérdezte a pap meglepődve.

— Öt oláhot: egy ezredest, egy főhadnagyot, meg három közlegényt, — felelte büszkén Sziogyártó.

— Most kezdődik csak a mulatság, — mondotta közbe Csáthy felkacagva.

A pap arcára azonban sötét gondfelhők borúltak, s komoran szólott oda Sziogyártónak:

— Beszélje el röviden, hogy történt a dolog.

— Hát kérem szépen, a dolog úgy történt, hogy az estvéli parancs értelmében huszonöt emberrel én a felső faluvégen őrt álltam. Bár voltak nálunk lámpások, de mégis, hogy senki közöttünk még vágató lovakkal is el ne futhasson, tízenkét boronát két sorjával keresztbe fektettünk az országúton. Mentek itt egy félórával ezelőtt holmi aratási emberek fuvarba, de hogy a lámpával integettünk nekik, hát megállottak. Azután megvizsgáltuk a három szekeret, s mivel láttuk, hogy ismerős emberek, kinyitottuk a borona-kaput, s tovább engedték őket. Nemsokára vakító fényes lámpásokkal egy autó közelgett felénk. Integettünk, kiabáltunk neki, de nem hallgatott ránk, behajtott a boronákba, ott aztán óriási durranással kipattant mind a négy gummi, s a hátulsó két kerék benne is maradt a második sor boronában, akkor aztán megállt az autó. De jó szerrel még meg se

állt, román katonák ugráltak ki belőle, s szörnyen kiabáltak. Az egyik közkatona fegyvert is fogott ránk, de annak Tóth Gábor sógor a fokosával úgy a kezére vágott, hogy az se fog többé a puskájával magyar emberre célozni, az már biztos. A többieket aztán szépszerivel lefegyvereztük, s idehoztuk.

— No ezt aztán maguk jól megcsinálták,
— mondotta Csáthy.

— Hogy érti azt maga, hogy szépszerivel lefegyverezték? — kérdezte a pap.

— Hát úgy kérem, hogy mindenik oláhot megragadta két ember; a harmadik meg elszedte a fegyvereit.

— Nem ellenkeztek a románok?

— Az ezredes eleinte rugkapált, mint a makrancos ló, lármázott is valamit a maga nyelvén, de arra mi nem sokat adtunk, hanem elvettük a revolvereit. A főhadnagy nem ellenkezett, az engedte, hogy lekapcsoljuk a bajonettet az oldaláról, csak annyit mondott:

— Meg vannak maguk bolondulva? Nem félnek, hogy ebből baj lesz?

— Az a mi gondunk lesz, főhadnagy úr,
— felelt neki nevetve a Tóth Gábor sógor.

— Vezessék be a foglyokat, — mondotta a pap.

— Azt a sánta kezűt is? — kérdezte Sziogyártó. — Az nagyon jajgat.

— Azt vigyék a konyhába, — mondotta Csáthy. — Adjanak neki egy pulykacombot, akkor majd nem fog jajgatni.

Nagy tolongás, zaj, csizmakopogás köze-
pette bejött a fogolycsapat és a tíz tagú kísé-
ret. Csáthy és vendégei az asztalnál marad-
tak kiki a maga helyén, a belépő foglyok dü-
hös tekintettel mérték őket végig, a kíséretül
szolgáló, különféle gazdasági szerszámokkal
felfegyverzett nemzetőrök szemében büszkeség
ragyogott, Tóth a pap közelébe került s így
szólt:

— Ez jó fogás volt, tiszteletes uram.
Nagy hal akadt a hálóba.

— Süssék meg kentek az ilyen halat, —
mondotta Csáthy.

— Szó, ami szó nagyságos uram, — foly-
tatta a diskurzust Tóth Gábor, — az én nagy-
apám szegény, — Isten nyugtassa még haló-
porában is — azt szokta volt mondani, hogy
ő szereti az oláh húst, de csak sülve, hahaha
— s jót nevetett hozzá, mint valami sikerült
viccre.

Bándy nem is ügyelt erre a beszédre,
hanem a foglyokat vizsgálta. Rögtön megis-
merte, hogy ez a tamásházi ezredes és adju-
tánsa az a főhadnagy, aki őt áprilisban szekí-
rozgatta. Mit is csináljon velők? Legjobban
szeretné őket szélnek eresztetni, de ezt már
csak a nemzetőrség kedvéért sem teheti. Le-
hetőleg szigorú arcot erőltetett magára, s szé-
kére hátradőlve németül így szólt:

— Tudomására hozom ezredes úrnak,
hogy egész kíséretével együtt le van tartóz-
tatva.

— Azt látom -- felelte az ezredes, — csak azt szeretném tudni, mi jogon?

— Azon a jogon, hogy ön mint fegyveres katona útlevél nélkül idegen ország területére lépett.

— Miért léptem volna idegen területre? Csopa de jure még Romániához tartozik.

— Hogy de jure hová tartozik, arról ráérünk majd később vitatkozni. De hogy de facto Magyarországhoz tartozik, arra nézve bizonyosság a jelenlevő két magyar katona, akik ma délelőtt 9 órakor, tehát 12 órával ezelőtt a magyar királyság nevében birtokukba vették.

— Itt valami tévedésnek kell lenni, — felelte az ezredes.

— Tévedésről szó sincs, ön a magyar királyság foglya.

— És ezzel a két emberrel akarják a magyar királyságot fenntartani? — kérdezte gúnyosan a főhadnagy magyarul.

— Megnyugtathatom a főhadnagy urat, — felelte Bándy szintén magyarul — holnap reggel még százötven magyar katona fog hozzánk megérkezni. Különben amint láthatja, mi így is elég erősek vagyunk a magyar királyság szupremációjának a fenntartására.

Szakál tanító, akin már erősen látszott az elhasznált nagymennyiségű bor hatása, felállt az asztaltól, s mosolyogva kezét nyújtott a főhadnagynak:

— Jó estét főhadnagy úr! Hát nem ismer?

— Nincs szerencsém ismerni az urat.

— Hej pedik sokat láttam én a főhadnagy urat Tamásházán. Én Szakál főtanító vagyok.

— Lupuj főhadnagy.

— Én is tudok egy keveset románul. Egy közmondás, amelyik azt mondja hogy hodie tibi, cras mihi.

— Fordítva mondja a tanító úr. Hodie mihi, cras tibi.

— Igen, igen. Hodie tibi, cras mihi.

— No és most mi az uraknak a számítása velünk? — kérdezte az ezredes.

— Ha az ezredes úr és a főhadnagy úr tisztí becsületszavukra megígérik, hogy szövetségi kísérletet nem fognak tenni, akkor nem úgy fogjuk tekinteni mint foglyokat, hanem mint a mi vendégeinket, — felelte Bándy.

— Természetes, hogy inkább akarunk vendégek lenni, mint foglyok. — Csak az a kérdés, hogy meddig fog tartani ez az önkénytelen vendégség. — Remélem, hogy 24 órán belül elintéződik minden.

— Azt én is remélem, — felelte az ezredes mosolyogva.

— Akkor Isten hozta az urakat, — szóló közbe Csáthy — foglaljanak helyet, legyenek mindjárt az én vendégeim, tartsanak velünk a vacsoránál.

Azonnal helyet csináltak, az ezredest az asztalfőre ültették, a főhadnagy pedig Csáthy és Szakál tanító közt foglalt helyet.

— A katonákat kísérjék az én lakásomra,

a szakácsné adjon nekik vacsorát, azután lefekhetnek az istállóban, de két ember maradjon ott velök, — mondotta Bándy Sziigyártónak, aki erre a katonákkal és a nemzetőrökkel együtt szó nélkül eltávozott.

Ezalatt két ügyes szolgáló terítéket és vacsorát hozott az ezredesnek, meg a főhadnagynak, akik tőlük telhetőleg igyekeztek a többi asztaltársakat utólélni. A harmadik pohár után az ezredes így szólt:

— Ha őszinték akarunk lenni, mi nem is jártunk rosszul, amikor foglyul estünk. Mindig szerettem az ilyen fogságot, ahol ilyen szíves házigazda, ilyen jó vacsora és ilyen szemrevaló női kiszolgálás van.

— Hát az ember még ilyen korban is meglátja a csinos női kiszolgálást? Hiszen akkor én még sokat remélhetek, — mondotta nevetve Csáthy.

— Nono! Csakhogy én fiatal koromban vigyáztam a szememre, nem kacsintgattam jobbra-balra mindenféle fehércseléd után.

Így diskuráltak, évődtek egymással vidám poharazás közben. Az ezredes meg a főhadnagy teljesen elfelejtették, hogy ők voltaképen foglyok s eszük ágába se jutott, hogy megszökjenek. Igaz, hogy a házigazda igyekezett is mindenben kedvöket lelteni, nagyszerű peccsenyéket, süteményeket, nehéz borokat rakatott az asztalra, feketekávé után pedig a legjobb márkájú pezsgős üvegeket kezdték felbontogatni hozzáértő kézzel a szótalan, de mindenre fi-

gyelmes és fáradhatatlan felszolgáló lányok.

Tizenegy órakor Bándy elbúcsúzott a társaságtól.

— Gyere majd hozzánk vissza, mi még fennleszünk egy darabig, mondotta Csáthy.

— Ha mindent rendben találok, lehet hogy visszajövök, de most már szét kell néznem, hogy mi hír van a faluban.

— Hogy nem fogtak-e a magyarok megint egy román ezredest, hahaha, — mondotta kacagva Csáthy, s fenéig üritették a poharakat.

Bándy az utcán nem találkozott senkivel, a paróchián is minden csendes volt. Gyanúsak találta ezt a csendet, valami ellenséget, vagy legalább is egy kis világosságot szeretett volna látni. Egyenesen az istálló-ajtóhoz ment s bezörgetett:

— Ferenc, hé!

— Parancs?

— No mi ujság?

— Nincs semmi.

— Itt vannak az emberek?

— Igenis.

— Mit csinálnak?

— Alusznak.

— Hát a románok?

— Azok is.

— Kelj fel csak.

Miután a kocsis világot gyújtott, s az ajtót kinyitotta, Bándy belépett az istállóba. A két nemzetőr nagy álmosan akkor tápáskodott fel a jászolból.

— Hát a románok hol vannak? — kérdezte Bándy.

— Fent vannak az ólpadláson, — mondotta Csula György, az egyik nemzetőr.

— Minek mentek azok oda?

— Hát tetszik tudni, amikor megvacso-
ráztunk, mert a szakácsné — már hogy az igazat megvalljam — minket is behívott, mondok a komának hozassunk egy liter bort. „Már minek egy litret? — mondja a koma, — hiszen elbir a Feri kettővel is“. No úgy is lett. De akkor meg már meg nem állhattuk, hogy meg ne kínáljuk ezeket a szegény katonákat is. Mert ha románok is, mégis csak katonák ők. Oszt én is voltam katona. Erre fel még két literrel megittunk. Mert hát a Ferencnek is juttatni kellett belőle. Azután, hogy az alvásnak is megvetettük az ágát, — meg hogy a szakácsné az egyik oláhnak bekötötte a kezét, mondok a komának, hogy feküdjünk le, amit ő meg is fogadott. No de előbb le kellett fektetnünk ezeket a fiúkat is, már mint a foglyokat. De hogy tőlünk álmunkban meg ne lóghassanak, én kitaláltam, hogy hadd menjenek fel a szénapadlásra, mert ha elveszűk alóluk a létrát, reggelig is ott lesznek, akkor engedjük le őket, amikor akarjuk. Nem így volt-e koma?

— Így, így, jól beszél kend, — hagyta rá a másik.

— No Feri fiam, akkor eridj fel, oszt nézd meg, hogy mit is álmodnak azok a románok.

— Menjen fel kend Gyuri bácsi, maga toltá fel őket.

— De te fiatalabb vagy öcsém, csak megtehetsz annyit a hazáért.

— Igaz hogy fiatalabb vagyok, de én félek,
— mondotta nagy ravaszul a kocsis.

— Az már öreg hiba öcsém, ha gyáva vagy. Akkor hát felmegyek én. De hogy is kell oda felmenni?

— A létrán.

— Jó, jó, de setét van.

— Vigyen kend lámpást magával.

— Csak aztán vigyázzon a lámpával a padláson, — mondta Bándy.

— Ne tessék annyira félni, nem először van nekem lámpás a kezemben.

— Azt tudom, de azért vigyázni mindig jó az embernek.

— Már hogy ne vigyáznék? Hát csak nem vagytok gyermek!

Kis idő múlva leszól Csula Gyuri a padlásról:

— Koma hé!

— No, mi az?

— Én mintha nem jól látnék.

Erre Tar Máté is felment. De kis idő múlva ő is csak leszólt:

— Feri hé!

— No, mi az?

— Gyere már fel te is. Nem látunk mi itt egy fia románt se.

— Hát akkor én minek menjek fel? Hárman se látunk tán többet.

De azért csak felment, keresték a szénában, a széna alatt, keresték az udvarban, a kertben, de csak nem találták a románokat sehol. Hova-tovább mind világosabb lett Bándy előtt is, az emberek előtt is, hogy az oláhok megszöktek. A papot nagyon boszantotta a dolog; korholta is érte az embereket, hogy ha már elfogták, hát mért nem vigyáztak rájuk.

— Mi vigyáztunk eléggé, úgy hogy jobban már nem is lehet, — felelte méltatlankodva Csula György.

— No hát akkor csak vigyázzanak tovább is, — mondotta a pap s otthagya őket. Ment a felvégre, hogy megnézzé az ottani őriséget. Sziogyártó Ferenc kivételével, aki odabaza a paplanos ágyban aludta az igazak álmát, ott is találta őket mind. Mint mikor a tengeren a zátonyra jutott, megfeneklett hajót ellepik a sirályok, vagy mint mikor hűvös őszi reggeleken a csókák s a varjak rászállanak a toronyra úgy, hogy fekete lesz tőlük a fényes bádogatető, úgy nézett ki a boronák közt a kipukkadó autó megrakva elől, hátul, oldalt, felül alvó nemzetőrökkel. A lépcsőn, a sárhányón, a kormánynál, a karosszériában, egymás hegyén hátán ott aludtak elnyúlva a nagy nap hősei. Eleget tettek a hazáért, elfogták az ezredest, most már pihentek babéraikon. Bándy nem háborgatta őket, csendesesen visszafordult. Hadd aludjanak tovább, hadd álmodjanak szabad hazáról, diadalról, dicsőségről.

Egy pillanatra megállott a Csáthy-ház

előtt. Az ablakokon világosság, tánc, zene, ének, pohárcsengés szűrődött ki. „Minek háborgatnám őket? — gondolta magában. — Hadd mulassanak tovább, akik így is tudnak élni“. Elment haza, lefeküdt s megpróbált elaludni.

Csáthy Miklósnál a Bándy eltávozása után is tovább folyt a mulatozás és a pezsgő. Egyszer csak a vidám poharazás, beszélgetés közben az ebédlő másik végében megcsendült a hatalmas Bechstein-zongora. A vendégek legnagyobb ámulatára egy elegáns, szép szőke hölgy ült a zongoránál, s egy Schubert dalt játszott. Az ezredes meglepődve, s egy kissé zavartan fordult Csáthyhoz:

— Nem is tudtam, hogy ön házas ember.

— Ki mondja, hogy én házas ember vagyok?

— Hát akkor kicsoda az a nő, aki a zongorán játszik?

— Az egyik szolgáló.

— Nézze, én nem vagyok gyermek, nekem ilyeneket ne meséljen. Különben maga is elismerte, hogy nekem hála Istennek még jó szemeim vannak.

— Már pedig én egyebet nem mondhatok, mint amit mondtam.

Mikor a dalnak vége lett, a vendégek szinte örölteen tapsoltak, éljeneztek, hogyváltoztak. Különösen az ezredes, valósággal véresre tapsolta a tenyerét. A zongora csak zengett, búgott tovább, a legszebb német, francia, ma-

gyar dalok csendültek ki belőle. A zongorázó hölgy a dalokat szép szoprán hangján énekelte is. Amit ösmertek, azt énekelték a vendégek is, különösen az egyik magyar katona, Balogh Pali ismert sok dalt, s az ő kellemes baritonja is nagyon tetszett mindenkinek. Az egyes dalok végeztével a vendégek valósággal tomboltak a tetszésnyilvánítással. Az élvezet, a mámor, a lelkesedés az ezredesnél akkor érte el tetőfokát, mikor a zongorázó hölgy Carmen Sylva híres dalát, a Stí tu-t kezdte játszani, s dalolta is hozzá a magyar szöveget:

Emlékszel, midőn karjaimban
Örök szerelmet esküvél?
Feledve már a boldog óra;
Rólad csakis szívem beszél.

A főhadnagy pezsgőtől, mámortól ittasan hátradőlt a széken, mosolyogva nézte a plafont, s a dalhoz az eredeti román szöveget dudolta. Mikor a dalnak, s a megismételt refrainnek is vége volt, az ezredes exstázisban a zongorázó hölgyhöz rohant, megcsókolta a kezét, a száját, s fuldokolva kérdezte:

— Az Isten szerelmére, kicsoda, mi-csoda ön?

A szőke hölgy felállt a zongorától, hypnotizáló szép, kék szemét az ezredes kitégült, zavaros szemébe mélyesztette, s lágyan csengő hangján azt felelte:

- Én a Csáthy úr szolgálója vagyok.
- De hiszen ez lehetetlen.
- Már pedig nem lehetetlen, mert én

adtam ma önnek vacsorát, s én töltöttem az első pohár pezsgőt is.

Ebben a pillanatban az ezredes háta megett megcsattantak a kasztanyetták, s az ezredes amint a zongorázó hölgy kezét fogva oldalt fordult, egyik ámulatból a másikba esett: egy észbontóan szép fekete spanyol nő táncolta előtte a Carmen táncát. Az ezredes csak nézte szó nélkül, bámulta tágranyilt szemekkel, de mikor a táncnak vége volt, odafutott, Csáthyhoz, miközben így kiabált:

— Nem gílt, nem gílt a becsületszó! Gyere főhadnagy szökjünk meg innen! Csáthy úr egy bűvész, egy varázsló. Még ki tudja minket is mivé nem változtat itten.

— Én nem vagyok sem varázsló, sem bűvész, hanem a szolgálóim művésznők, az egyik zongoraművésznő, a másik táncművésznő, — mondotta Csáthy.

— Maga Csáthy úr pedig a legnagyobb művész: életművész.

— No dehát egy ilyen nagy művészt csak nem fog itthagyni az ezredes úr, épen mikor a művészetet produkálja?

— Itt maradok, de csak egy feltétel alatt: ha a hölgyek is velünk maradnak és továbbra is szórakoztatnak bennünket.

— Hiszen az magától értetődik.

Erre megindult az ebédlőben egy gyors-tempójú kabaret, zongora énekkel és ének nélkül, tánc zongorával és zongora nélkül az elengedhetetlen kísérettel: szüntelen való

ivással. Bár az ezredes félszemmel és félfüllel a táncra meg a zongorára figyelt, de főként Csáthyt faggatta, hogy hol tett szert erre a tüneményes tehetségű szolgálóra.

— Nyolc évvel ezelőtt a máramarosi hegyekben vadászgattam, — kezdette Csáthy az elbeszélést — s egy alkalommal betértem egy kis falusi korcsmába. A korcsmárosnak tizen-négy gyermeke volt, hat fiú, s nyolc leány, egyik szebb mint a másik, mégis a legszebb volt egy kis tíz éves fruska. Ajánlatot tettem a korcsmárosnak, hogy ezt a lányát kitaníttatom, amit a szülők ezer örömmel elfogadtak. Négy évig járt polgári iskolába, két évig volt színinövendék, két év óta pedig nálam van.

— A szülék tudják ezt?

— Azok azt hiszik, hogy a lányuk Pesten színésznő.

— És a másik, az is színésznő?

— A másik németországi származású, három évig nevelőnő volt a nagynéném kislánya mellett, de tavaly hogy a kislány már zárdába ment tanulni, a nevelőnőnek felmondtak, én meg megfogadtam.

— Nohát ez egyszerű és mégis nagyszerű. Sokfele jártam, de faluhelyen még ilyen meg-lepetésben részem nem volt soha. De mondja, ezek a lányok nem féltékenyek egymásra?

— Ez az egy feltétel az, amit kikötöttem, egyébként teljesen rendelkeznek velem.

A tanító már régen az asztalon horkolt, a főhadnagy szemei is nehezen forogtak, az

ezredes is csak erejének végső megfeszítésével tudott még valamennyire figyelni, a lányok is elfáradtak, csak a kis Balogh Pali futta fáradhatatlanul egymás után a szebbnél szebb magyar nótákat. Amint Vass László őrmester beszélte, Balogh tanítóképezdész volt Nagyenyeden, de mikor az oláhok bejöttek, a székely gárdistákkal megszökött Erdélyből, s azóta Magyarországon ténfereg, most jobb híján felcsapott határőrnek, amíg már zsoldjából annyit összespórol, hogy tovább tanulhasson. Csáthy az asztalhoz hívta a lányokat, akik közrefogták az ezredést. A nevelőnő mellett tovább Csáthy ült, a színésznő mellett pedig a főhadnagy. Ezáltal a társaság egy kicsit felvillanyozódott, de mert a lányok egészségére ismét csak inni kellett, csakhamar még részegbecbbek lettek. A lányok biztatására Balogh Pali csak dalolt tovább. Az irredenta nótákra felfigyelt Csáthy is, meg a románok is. Különösen mikor ezt dalolta:

Édesanyám ablakára ráborult a bánat,
Édes anyám udvarába már katonák járnak,
Kicsiny házán oláhrongyot fujdogál a szellő,
Hogy tűrheti, hogy nézheti ezt el a teremő?

Magyar asszony az én anyám, sír a szíve lelke,
Hogy a magyart az Úr Isten ennyire megverte.
Földönfutó gyermekei a világot járlák:
Verje meg a magyar Isten átkozott oláhját!

A lányok azt hitték, hogy a románok szólni fognak valamit; lehet, hogy akartak is, de nem volt már bennök erő. Majd a kuruc-nóták ke-

rültek sorra. Egyszer csak, mikor Balogh a Bercsényi-búcsújának az utolsó sorát dalolta:

— Édes hazám Isten veled!

Csáthy hirtelen felugrik az asztalról, réveteg szemekkel körültekint, s akadozó nyelvvél, hadarva kérdezetí:

— Hát igen, mi van a hazával? No mondjátok hát: mi van a hazával? Senki se tudja, hogy mi van a hazával?

Lerogyott a székre, feje ráborult az asztalra, s elkezdett zokogni keservesen, mint egy gyermek. A nevelőnő megfogta a karját, felemelte.

— No bubi, mára elég volt. Gyerünk aludni.

A lányok karonfogták Csáthyt, elvitték, lefektették. Mire visszatértek, az ebédlőben mindenki aludt, az ezredes a díványon, a főhadnagy a díványelőtti medvebőrön, a két magyar katona az asztalnál, a tanító az asztal alatt. A nevelőnő így szólt:

— Valóságos harctér. Elesett két román, két magyar meg egy civil.

Nevettek, eloltották a lámpákat, s éjfél után két órakor csend és sötétség borult a Csáthy-házra is.

Úgy hajnali három óra tájt lehetett az az idő, mikor valaki csendesen megkopogtatta a paróchia ablakát. Bándy tiszteletes felriadva kérdi:

— Ki az?

— Megjöttünk tiszteletes úr, tessék felkelni! — hangzott a válasz.

A pap kitekint az ablakon, látja, hogy az udvar tele van katonákkal. A szíve majd kiugrott örömében: hát csakugyan megjöttek a magyar katonák! Igaz, a félhomályban nem igen látta, de meg nem is nagyon vizsgálta, hogy milyen a sapkájuk, de persze hogy csak magyarok lehetnek, hiszen magyarul szóltak be hozzá. Gyorsan felöltözött, egy szekrényfiókból elővette az összehajtogatott piros-fehérvörös színű selyem zászlót, felhúzta a sétatálcájára, magára öltötte a palástját, s miközben kilépett az ajtón, telitorokkal a magyar Himnusz kezdte énekelni.

— Isten áld meg a magyart!

s magasra tartotta a zászlót. De még teljesen el se énekelhette az első sort, mikor százóten torokból felzúgott körülötte a román himnusz: Szeceászka Románia. A Bándy ajkán elhalt az ének, csak állt és bámult némán, mintha megkövült volna, szó nélkül tűrte, hogy kezéből a zászlót kicsavarják és darabokra tépjék. Azt hitte, hogy álmodik, s várta, hogy felébredjen. Csakugyan felébredt, a valóság tudatára ébredt, mikor a két kezét összekötötték, vastag spárgával erősen összeszorították.

A Sziogyártó Ferenc kuttyája már akkor ugatni kezdett, mikor a románok felfele jöttek a kertben. Sziogyártó mikor kinézett az ajtón, s meghallott egy pár elfojtott román

szót, azonnal tudta, hogy miről van szó. Seb-
tében összepakolt valamit, s rohant a Csáthy
udvarba. Pár perc múlva két bőgatyás, lompos
parasztember jött ki a Csáthy-kuriából, s kapá-
val a vállán gyors léptekkel haladt a faluból
kifelé, Magyarország felé, Sziggyártó pedig
miután még két hosszúkás, súlyos tárgyat be-
dobott a Csáthy-udvaron levő mély gazdasági
kútba, mint aki elvégezte dolgát, sietve el-
ment haza. Alig hogy belépett a kapun, látja,
hogy özönlik az oláhság a paróchiáról kifelé.
Elöl jön a pap palástosan, a két keze össze-
kötve, a mellén, s a hátán egy-egy papírtábla,
s azokon valami írás.

Mire a csapat a Csáthy-kuria elé ért,
már egészen megvirradt, sőt a távoli Kárpát-
bércetetőn már egy-egy kandi napsugár is fel-
ragyogott. A veranda előtt félkörben állott
fel a század, legelől a soffőr meg a másik ka-
tona, akik tegnap este elszöktek, a fájós kezű
úgy látszik otthon maradt. Az erélyes kopog-
tatásra is csak lassan kezdtek ébredezni a
cselédek. Nagynehezen kinyitotta az ajtót a
szakácsné, de elszörnyedve csapta be újra,
mikor a sok katonát meglátta, s a bezárt aj-
tón keresztül kérdezte:

— Mit akarnak itten?

— Az ezredes úrral akarunk beszélni, —
felelte egy őrmester.

— Még alszik az ezredes úr.

— Nem baj, majd felköltjük, csak nyis-
sák ki az ajtót.

— Kinyitóm, de csak egy ember jöhet be.

— Jó, jó, csak nyissa már ki, nem érünk rá sokat diskurálni.

Az ajtó kinyílt, az őrmester bement, s nemsokára visszajött a főhadnaggyal, aki nagy álmosan a szemeit törülgette. A századparancsnok, egy fiatal hadnagy mindjárt jelentést tett a főhadnagynak. Egyszer csak elkezd kacagni a főhadnagy:

— Tisztelendő úr, mit látok? Hát mit csináltak magával ezek a maga katonái? Megkötözték? Ez már mégis borzasztó! Vagy tán nem magyar katonák ezek? Hát hol maradt a százötven magyar katona, amivel az este fenyegettet? Román katona lett belőle? No fiúk, ez aztán pompás vicc. De hát ki csinálta ezt ilyen ügyesen? Kinek jutott eszébe, hogy minket kiszabadítsátok?

— Ennek a két derék fiúnak, — mondja a hadnagy — akik tegnap este egy sebesült társukkal együtt innen megszöktek, s éjfélkor jelentették nekem, hogy a főhadnagy úrákat elfogták.

— Derék legények vagytok érte. Ügyesen csináltátok. Nálatok nélkül a tisztelendő úr minket ma talán még fel is akasztatott volna. Hahaha, — s kacagva bement a házba. Csakhamar kijött az ezredes is vele. Az ezredes még erősen támol ygott, sokáig tartott, míg megértette, hogy miről van szó. Ekkor bambán rámosolygott a papra, s németül így szólt:

— Tudja tisztelendő úr, hogy mi ez? Ezt úgy hívják, hogy reváns, — s ezzel visszament az ebédlőbe a főhadnaggyal.

Több mint egy óra telt bele, míg a főhadnagy ismét előkerült. Ezalatt a kapunál nagy kíváncsi tömeg verődött össze, a katonák is már megunták az ácsorgást. De megérte a fáradságot, mert a főhadnagy egész megszépülve jött vissza, megmosdott, megfésülködött, a szemei se voltak már olyan zavarosak. Hátározottan és erélyesen rendelkezett:

— Egy őrmester, a soffőr, s tíz ember rendbehozzák az autót. Ha valami hiányzik, telefonáljanak érte az állomásról Tamásházára. Másik tíz ember egy szakaszvezetővel elviszi gyalogszerrel a tisztelendő urat Tamásházára, ott négy ember felül vele a legelső vonatra, s viszik Kolozsvárra.

Szomorúan nézték az emberek a papot, amint vitték a románok, az asszonyok sírtak, a gyerekek az írást silabizálták hangosan:

— Így jár, aki lázadó.

Azután megkezdődött a vizsgálat, a főhadnagy csak azt nem tudta megérteni, hogy hova lettek a magyar katonák. Tűvé tették az egész házat, felforgatták a gazdasági udvart, de se a katonákat, se a fegyverüket nem találták sehol. Előkerítették Sziggyártó Ferenccet, Bartha Istvánt, Tóth Gábort és a tanítót, mint főbűnösöket. A hadbíróság az erre átalakított kocsiszínbén ülésezett. Tulajdonképen Csáthy is a vádlottak közé tartozott, de az

ezredes neki a tolmács szerepét adta, sőt később bírósági taggá avanzsirozott. A tanítót kihallgatás nélkül elbocsátották, mert még mindig részeg volt, alig bírt a lábán állni.

— Mi volt itt tegnap voltaképen? — kérdezte az ezredes. — Megbolondultak ezek az emberek, vagy mi?

— Mikor elmentek a granicsárok, a tiszteletes úr megalakította a nemzetőrséget, — mondotta Bartha István.

— Persze hogy a pap volt a főbűnös, — mondta az ezredes. — Tudtam én azt előre. Majd gondom lesz rá, hogy elvegye méltó büntetését. Hát a magyar katonákat ki hívta be?

— Engem a tiszteletes úr küldött ki a Verebélyi tanyához, hogy hívjam be a magyarokat, mert elmentek a románok, — mondotta Sziggyártó Ferenc.

— Megint csak a pap! No majd adok én neki. Hát tegnap este az én katonámnak ki törte el a karját?

— Kérem szépen, én a setétben nem láttam jól, hogy hova ütök. Én nem akartam őt bántani, — mondotta Tóth Gábor.

— No jó, majd én se akarom kendet bántani, — szólta az ezredes, s ezzel a bírósági tárgyalásnak vége is lett. Csáthy, az ezredes, a főhadnagy, a hadnagy elmentek reggelizni. Az őrmesterek pedig elkezdték az ítéletet végrehajtani. Sziggyártó Ferencet, Bartha Istvánt, Tóth Gábort ott a kocsiszínben megbotozták. Azután sorra járták a házakát, min-

denütt egy katona számára való élelmet, s ezer koronát követeltek. Összeszedtek százötvenezer koronát, három szekér-rakomány eleiséget, s akkor húsz ember hátrahagyása után elvonultak.

Így végződött az egy napos csopai forradalom.

Délután megérkezett egy cseh—román bizottság, mikor is a román szolgabíró átadta a falut a cseh szolgabírónak. Ezek csodálkozva hallgatták az aznapi és előző napi történeteket és megállapították, hogy nem a pap a főhibás, hanem az ezredes, aki a kitűzött időnél hamarabb kivonta a községből a grancsárokat. A megtörtént félreértést azonban már nehezebb volt jóvátenni.

V. FEJEZET.

A pusztavégi konferencia.

A kánikula ugyan hivatalos időszámítás szerint még nem érkezett volna el, mégis egy hét óta a nap roppant erős, szénaszárazsító meleget árasztott a vidékre. És csakugyan ebben a forróságban megszáradt nemcsak a lekaszált fű, hanem még az is, ami a lábán volt. Az az időszak volt ez, amelyről a költő így énekel, hogy:

— Érik a gabona, melegek a napok,
Hétfőn virradóra aratásba kapok.

Hát az vajjon ki lehet, aki ebben a rettentő hőségben fekete ruhában, hosszú kájzerkabátban a vicinális út bokáig érő porában ott baktat. Nádfalutól Pusztavég felé? Megmeg áll, körülnéz, letörli izzadt homlokát, kémleli a távolságot, — hogy melyik van közelebb: Pusztavég-e vagy Nádfalu — s aztán halad tovább. Alighanem Kósa Áron úr lesz az, a nádfalusi tiszteletes. És valóban ő az, a nádfalusi, nádfedeles paróchia fiatal, de magános lakója. Egy év óta lakik már ottan boldogságban, megelégedésben. Igaz ugyan, hogy Einstein óta az emberi világban minden rela-

tív, még a boldogság is. De a Kósa tiszteletes úr helyzetében ennek a szónak reális értéke van. Ő boldognak hiszi és tudja magát, mert elérte életének célját, megkapta tizenkét évi küzdelmes tanulásának jutalmát, eddigi vágyai, reményei, sőt még álmai is beteljesedtek azon örvendetes esemény által, hogy ő nádfalusi gyülekezet paróchus lelkésze lett. Igaz, hogy Nádvalu egy kicsit távol esik a világ közepétől, igaz, hogy a paróchia is, a gyülekezet is, a fizetés is nagyon egyszerű, de hát ő életében sohase volt nagyra vágyó, mindig alkalmazkodott a költő mondásához:

— Szegény ember kevésbé beéri,
Vágyait ha kevesebbre méri,

Igaz az is, hogy Perec Antal nem fogadta a nádfalusiak meghívását, de hát könnyű neki, mindig jeles tanuló volt, még hozzá kitűnő szónok is, válogathat a paróchiákban. Egy Kósa Áron, aki mindig nagyon szerény volt magaviseletben is, tanulásban is, örülhet, ha Nádfalura megválasztják. Az ő tudománya sohase szállt a fellegekig, örült, ha évről-évre mint szerény utolsó átmehetett a következő osztályba. De azért a tanárok szerették, sokkal inkább mint azokat az önfejű, izgágáskodó, új utakat kereső diákokat, akiknek a kérdészködésére sokszor maguk a tanárok se tudtak mit felelni. Igaz, hogy ő lelki egyensúlyát nem engedte megzavartatni mindenféle balvélemények által, ő nem olvasott és nem tanult egyebet, mint a tanárok studiumait, meg

a bibliát. A kollégiumokon ha fényes jegyeket nem is kapott, de mindig könnyűszerrel átment, igaz hogy mindig ő kapta a legkönnyebb kérdéseket. Ezért fogta rá a rosszmájú Perec, hogy Arany János őt vette mintának, mikor ezt írta a fiának:

— A buta sorsa földi éden.

De ime, hiába néztek rá az osztálytársai olyan lekicsinylőleg, mégis mindeniket megelőzte, mert neki lett legelőször paróchiája. Az hogy Nádvalu nem tartozik a jobb eklézsiák közzé, nem tesz semmit, ilyen helyre ilyen kell, külömb helyre, külömb kell. Valamelyik püspök azt mondta, hogy az anyaszentegyház épületében nemcsak vasszegekre, hanem faszegekre is van szükség, hát ő ilyen egyszerű faszeg akar lenni a maga helyén. Hogy el lesz zárva a világtól, őt az se aggasztja, hiszen a hívei már századok óta ott laknak, hát akkor ő is eltölthet ott egy emberöltőt. Diákkorában azok közé a diákok közé tartozott, akik tanultak és nem gondolkodtak, pap korában pedig azok közé a papok közé fog tartozni, akik gondolkodnak és nem tanulnak. Nádvalu pedig egyenesen predesztinálva van arra, hogy ott a nagyvilág zajától távol valaki egy emberéletet csendes szemlélődés közt eltöltsön. Hiszen talán idővel még az is fog akadni, aki vele ezt a csendes életet megossza. Mert minden megjárna itt Nádvalun, csak a koszt, az bizony nagyon egyhangú és sovány. A nádvalusi harangozóné se sokkal jobban tud

főzni, mint valamikor Kucseráné a pataki konviktusban. No majd másképp lesz ez is, ha felesége és háztartása lesz! Az igazat megvallva, most is ebben fáradozik. Mert lesz ugyan ma konferencia is Pusztavégen, de előtte nem ez a fő, hanem Irénke, a pusztavégi paróchia gyönyörű virága. Hej, ha ő ezt a szép virágszálat átplántálhatná a nádfalusi paróchiára! Akkor lenne még igazán boldog a nádfalusi pap! Erre a napra már hetek óta készült, mint régen a kollégiumokra. Három új magyar nótát tanult be hegedűn erre az alkalomra. Itt van a kopott szerszám az ócska tokban, itt szorongatja hol a jobb, hol a bal kezében, mert bizony a nagy melegben még ez is teher. Dehát mit meg nem tesz az ember, ha a szív parancsolja!? Valamikor még az édes apja tanult rajta hegedülni, a pataki preparandiában, de hát jó az neki, úgy se lesz őbelőle művész, csak hát ez is segít elűzni a falusi élet unalmát. A tiszteletes úr azonban a másik kezében is hoz valamit. Igen, mi is van abba az ujságpapirosba gondosan becsomagolva? Megláthatjuk könnyen, mert a tiszteletes úr is gyakran nézegeti. Azért csomagolta be ilyen jól, hogy ne lássák az emberek, hogy mit visz. Senkinek semmi köze hozzá. Meg aztán ezt ő nem is akarja mindjárt a megérkezésekor átadni. Szó sincs róla. Majd csak később, ha Irénke zongorázni fog, hiszen ez elmaradhatatlan. És akkor majd ő egy gavalléros gesztussal át fogja adni a csokrot a művésznőnek.

Előre is örvendett a gondolatnak, hogy milyen hatást fog evvel elérni.

De lám, hogy eltelik az idő, már itt is van Pusztavégen. Milyen kevés ember van az utcán, biztosan még templomban vannak. Úgy is akarta, hogy ő legyen az első vendég, aki legkorábban érkezik a konferenciára. Se a paróchia udvarán, se a tornácon nem látott senkit. Annál nagyobb volt a meglepetése, valósággal zavarba jött, mikor az ebédlő ajtajában egyszer csak szembetalálta magát Irénkével.

— Kezét csókolom.

— Jó napot. Milyen nagyszerű, hát maga már itt van. Talán nem is volt délután templomban?

— Dehogy nem, voltam én, csak hát röviden végeztem. Egy órakor bementünk, félkettőkor kijöttünk. Azt mondtam az embereknek, hogy fontos egyházi ügyben konferenciára kell mennem. Most látom, félhárom; még elég hamar ideértem ebben a forróságban.

— Apuka még templomban van.

— A nagytiszteletű úrnak könnyű, neki nem kell még öt kilométert gyalogolnia.

— Látom, elhozta a hegedűjét is. Nagyszerű, majd fogunk együtt játszani.

— Ahogy parancsolja.

— Hát ebben a papírban mi van?

— Ez későbbre szól. Ezt most még nem szabad megnézni. Ide teszem a zongorára, amíg szükség lesz rá.

— Nem tudja maga, hogy a kíváncsiság már Éva anyáknak is tulajdonsága volt? Né, virág. Milyen szép. Fehér orgona, tűzes liliom.

— Bocsánat. Nem úgy van. Tűzes liliom, fehér orgona és zöld sás.

— Ja, persze! Piros, fehér, zöld! Milyen nagyszerű! De maga ittfelejtett valami írást a virágok közt, mégpedig valami verset, ha jól látom.

— Pardon! Azt most már igazán nem szabad elolvasni.

— Épúgy, mint ahogy a csokrot nem volt szabad látni. Most már csak azért is elolvasom.

— Nem bánom. De egy feltétel alatt. Ha valaki jön, azonnal elrejti azt az írást.

— Ezt az egyet megígérhetem. „Szívbeli áldozat“. A cím elég jó. Lássuk az áldozatot:

H=ol legszebben nyit a virág,
O=tt legszebb a földi világ.
R=ánk mosolyog szirma, színe,
V=idul attól ember szíve.

Á=tjártam már sok vidéket,
T=aláltam virágot szépet,
H=anem mégis a legszebbet
I=tt leltem meg pusztavégen.

R=ózsához is hasonlatos.
É=s a szeme gyöngyharmatos.
Nincsen neki sehol párja,
K=erek világ mind csodálja.

É=n is szívem hódolatát
N=em adhatván másképen át,
E=z egyszerű versalkalom
K=ifejezi hódolatom.

— Nagyszerű! Hát maga még verset is tud írni?

— Mondjon olyat, amit magáért meg ne tennék!

— Tán csak nem nekem írta ezt a verset?

— Kinek írtam volna másnak?

— Ez nagyszerű! De miért írt a sorok elejére olyan óriási betűket?

— Annak megint megvan a maga értelme. Most azokat olvassa el külön, csak a nagy kezdőbetűket.

— Hor=váth Irén=ké=nek. No ez nagyszerű! Így hát csakugyan nekem írta ezt a verset.

— Hamar tegye el, mert jön valaki.

— Irénke a verssel, s a csokorral az oldalszobába futott. Épen jókor, mert abban a percben belépett az ajtón Horváth tisztelendő úr palástosan, imakönyvvvel, bibliával a kezében.

— Alázatos szolgálja vagyok, — köszönt Kósa mélyen meghajtva magát.

— Jó napot. Isten hozta.

Az öreg Horváth morózus kedvében volt. Talán nehezeire esett a délutáni prédikáció, vagy az elkövetkező konferencia idegesítette. A beszélgetés nehezen akart megindulni. Kósa arra gondolt, hogy a csokrot most már nem nyújthatja át Irénkének zongorázás után, amint tervezte. De nem baj, az a fő, hogy átadta. Hanem annak határozottan örült, hogy a verset megmagyarázhatta; Irénke magától talán rá se jött volna a kezdőbetűk értelmére. Büszke

volt erre a versre, eddigi élete legsikerültebb alkotásának tartotta azt. Szerette volna hallani, hogy mit szól hozzá az apja, aki szintén szokott verselgetni, egy verses kötetét „Kakuk-látta cipó” címen ki is adta, igaz, hogy a zempléni főispán költségén, aki nem lévén szakértő, értékénél feljebb becsülte a falusi fűzfapoétát. Merengéséből Horváth tisztelendő úr zavarta fel, aki a hegedűtokra mutatva azt kérdezte:

— Ezt a ládát öcsémuram hozta?

— Igenis én hoztam.

— Hát aztán mi van benne?

— Hegedű, kérem szépen.

— Azt gondolja öcsém, hogy a konferencián ráérünk majd hegedűszót is hallgatni?

— Irénke kisasszony mondta, hogy hozzam át a hegedűmet is.

Irénke éppen akkor lépett be az oldal-szobából.

— Te mondtad a tiszteletes úrnak, hogy hozza át a hegedűt is? — kérdezte tőle az apja.

— Hogy én mondtam-e? Igen . . ., igen, azt hiszem, hogy mondtam.

— Kár volt a fáradságért, nem lesz arra idő. De hát mikor beszéltél te a tiszteletes úrral?

— Én? Tán a múlt héten, vagy azelőtt való héten.

— Öcsémuram járt nálunk a múlt héten? Ezt én nem is tudtam.

— Tamásházán voltam és itt a paróchia előtt találkoztam Irénkével.

— Akkor már be is jöhetett volna. A papoknak nem szabad egymást elmellőzni.

Kocsizörgés hallatszott az udvaron, Horváth tisztelendő úr kiment, hogy a vendégeket fogadja. Irénke Kósa tiszteletes úr elé állt és azt mondta neki nagy komolyan:

— Tudja, hogy most mindaketten hazudunk? Maga is, meg én is. Csak aztán el ne áruljon ám.

— Hogy árulnám el? A világ minden kincséért se. Sőt még köszönöm, hogy kisegített a bajból.

Ezzel kimentek ők is a verandára. Tamásháza, Szedres, Kisvári lelkészei mindháman egyszerre érkeztek a feleségeikkel. A vendégek hangosan és szívélyesen köszöntötték egymást és a háziakat, mintha ki tudja mióta nem találkoztak volna. A férfiak egyenesen az irodának nevezett pipatóriumba mentek. Igen, inkább pipatórium volt ez a helyiség mint iroda, mert míg az irodajelleget mindössze egy kiszáradt kalamáris, meg egy rozsdás penna képviselte, addig pipából volt itt kereken tizenkettő, még hozzá a legdíszesebb helyen, egy szép faragott állványon. Volt itt mindenféle pipa, kis pipa, nagy pipa, cserépipa, tájtékpipa, selmeci pipa, debreceni pipa, egyik cifrább mint a másik. Az egyiknek rövid szára volt, a másiknak hosszú szára volt. Abban azonban mindannyian megegyeztek, hogy mindenik pipának a szárába egy-egy férfi név volt vésve, még pedig amint ezt már egy

canonica visitatio alkalmával maga a Dengői esperes úr megállapította: a tizenkét apostolnak a neve. A pipákon kívül ebben a szobában a botok voltak még nagyobb számban képviselve, heten voltak ugyanis, épen mint a gonoszok, vagy pardon, ezt talán mégse lehet mondani róluk, mert hiszen ezekbe meg a hét magyar őszvezér neve volt vésve. Ezek a botok meg — mindannyian a Horváth nagytiszteletű úr kézművei (saját kifejezés szerint) — egy ugyancsak saját gyártmányú fogason függtek. A pipákon és botokon kívül voltak itt megfelelő mennyiségben, különféle nagyságban gazdasági, kertészeti, méhészeti eszközök, sőt egy sarokban ott volt felakasztva a kocsí-szám is. A falon egymással szembefordulva ott volt a Kossuth Lajos meg a Kálvin János arcképe. Akik először voltak ebben a lelkészi hivatalban, eleinte egy kicsit furcsának találták ezt a környezetet, de csakhamar más dolgok vették igénybe a figyelmüket: a házigazda mint elnök és előadó megnyitotta a konferenciát.

— Kedves Kollégáim! — kezdette Péter tiszteletendő úr. — Megbízásotok értelmében nekem jutott a szerencse, hogy a mai napon benneteket a többek között szellemi tudományokkal is traktáljalak. Higyjétek el, hogy itt ebben az én tanácsstermben, úgyszintén kinn a méhesben is sokat tanakodtam afelett, hogy miről is tartsak én nektek előadást? Mi az, amit csak én mondhatnék tinéktek, amit ti

nálam nélkül is már ne tudnátok? Bevallom előttetek, hogy sohase éltem-haltam valami nagyon a tudományokért, engem inkább a reálisak érdekelték. Azért hát most is ezekhez folyamodtam, hiszen Miska barátom is azt mondta, hogy arról beszéljek nektek, amihez a legjobban értek, amivel a legtöbbet foglalkoztam. Már pedig amint tudjátok is, én a gazdálkodással foglalkoztam a legtöbbet, ehhez értek is valamelyest. Azonban ha már ilyen hétköznapi tárgyról akarok beszélni, tartogatok nektek egy meglepetést. Ezek után ti ugyanis bizonyára azt várjátok tőlem, hogy gazdasági tanácsokat osztogassak itten titeknek, vagy hogy igyekezni fogok titeket rábeszélni, hogy gazdálkodjatok, vagy hogy a gazdálkodásnak melyik ágát folytassátok. És épen ez az, amiről én most titeket le akarlak beszélni. Azt hiszem, elősmeritek felőlem azt, hogy én már abban a korban vagyok, hogy amit mondok, tapasztalás alapján mondom. És én hosszú évek tapasztalásai alapján, mint leszűrődött igazságot mondom néktek, hogy ne gazdálkodjatok! Ne gazdálkodjatok, mert a lelkészkedés nem fér össze a gazdálkodással. Éspedig nem fér össze több szempontból: először azért, mert a gazdálkodás más berendezkedésű agyvelőt kíván mint a lelkészkedés, a lelkészkedés egy spiritualis foglalkozás, a gazdálkodás pedig materiálistává teszi az embert, a papsághoz a lélek készsége és ébersége szükséges, a gazdálkodás pedig egyenesen elbutítja az embert.

De aminél fogva a gazdálkodás leginkább összeférhetlenné lesz a papi hivatással, ez az a körülmény, hogy a gazdálkodás nagyon leköti az embert, elrabolja a drága időt, amire pedig a lelkésznek egyfelől önművelődés, más felől pedig egyházi, illetőleg papi teendőinek a végzése szempontjából nagyon is szükséges lenne. Én legalább amint harminc évi lelkészkedés után visszatekintek eddigi pályámra, életemben semmit se sajnálok annyira, mint azt az időt, amit a gazdálkodással eltöltöttem, mert tudom, hogy ha nem kellett volna gazdálkodnom, magam se rusztikusodtam volna el ennyire és egyházamat is sokkal előbbre vihettem volna. Azért hát a magam részéről azt javaslom, hogy hassunk oda, hogy a pap-ság életéből az igazi paposkodás legnagyobb akadálya: a gazdálkodás, töröltessék el, mert már maga a Jézus Krisztus megmondotta, hogy senki sem szolgálhat két úrnak egyszerre.

A felvetett témához Kovács nagytiszteletű úr szólott hozzá legelőször.

— Annyit mondhatok igen tisztelt konferencia, hogy az a meglepetés, amit a mi házigazdánk nekünk készített mára, teljes mértékben sikerült, elannyira, hogy én egyenesen azt hiszem, hogy a mi Péter barátunk az ő előadásával minket csak meg akart tréfálni. Mert bárki más javasolhatná, hogy a papok ne gazdálkodjanak, csak ő nem, aki a gazdálkodás révén csinos vagyona tett szert. Avagy melyik papnak van olyan szép szőlője, mint

ő neki, s a pusztavégi malom vajjon kinek örül másnak, mint Horváth tiszteletes úrnak? Azért hát azt mondom, hadd maradjon meg a papok részére továbbra is a gazdálkodás lehetősége. Szükséges az már csak az egészség szempontjából is. Valahol egy statisztikai kimutatásban azt olvastam, hogy az összes úgynevezett szellemi munkások között a papok élnek a legtovább. Higgyétek el, nagy része van ebben annak a friss levegőnek, annak a kényyszerű vagy önkényes testi munkának, amire épen a gazdálkodás révén jutunk. Azután azt se feledjük el, hogy a gazdálkodás által szép lehetőség nyílik a lelkésznek arranézve is, hogy a híveinek az ő speciális foglalkozásukban mintát és példát szolgáltasson. Én tehát a magam részéről a papi gazdálkodást továbbra is fenntartandónak vélem.

A szedresi tiszteletese volt a következő szó.

— Sajnálom, de én se fogadhatom el mai konferenciánk igen tisztelt elnökének a javaslatát, sőt teljes mértékben csatlakozom, a Miska bácsi véleményéhez. Szerintem a gazdálkodásra, vagyis a földre a lelkésznek már csak azért is szüksége van, mert ennélkül a falusi papfizetés problémája meg sem oldható, a föld és annak a jövedelme biztosítja a lelkési fizetés stabilitását. Láttuk a világháború alatt, hogy úgyszólván minden egyéb kisiklott a lábunk alól, kisiklott különösen az elértéktelenedett pénz, — csak a föld maradt meg,

ez adta meg a mindennapi kenyerünket. A gazdálkodás hozzátartozik a falusi élethez, enélkül a lelkész megélhetésének szinte legyőzhetetlen akadályai vannak. Ami továbbá a gazdálkodásnak és a papi kultúrának az összeegyeztetését illeti, ezt sem tartom lehetetlennek. Szerintem ez teljesen az egyéniség dolga. Az egyik ember elbutúl gazdálkodás nélkül is, pusztán evés-ivásban, a másik ember meg művelődik gazdálkodása mellett is, sőt egyházát is rendben tartja, minden papi teendőjét pontosan elvégzi, mert faluhelyen mindenre van idő mert falun ez a drága kincs: az idő szinte korlátlan mértékben rendelkezésünkre áll. Teljes mértékben megengedhetőnek tartom tehát, hogy a papok továbbra is gazdálkodjanak.

Most Szabó Árpád következett szólasra.

— Megvallom, elnöklő lelkésztársunk előadásában engem megragadótt az egyéni tapasztalat bizonyágtételének a szuggesztív ereje. Kinek a szavait fogadjuk meg, ha még egy emberélet tapasztalatából leszűrődött igazság, sincs ránk lenyűgöző hatással? Mert bizony tagadhatatlan és szomorú igazság az, hogy a gazdálkodás letöri az ambíció s a tehetség szárnyait, s nem egy szép reményekre jogosító élet elposványosodik a gazdálkodás ezerféle apró-cseprő gondjaiban és teendőiben. Arról, hogy a pap példát adjon a híveknek a gazdálkodásban, csak a legritkább esetben le-

het szó, hiszen a legtöbbször a hívek jobban is értenek ahhoz, lévén ez az ő mesterségük, meg aztán a papnak nincs is ahhoz elég ideje, úgy hogy épen ezek miatt a papi gazdálkodás nagyon gyakran nem sikerül. Ellenben tény és való, hogy a papok gazdálkodásának úgy az egyes egyházak, mint a református egyház nagy kárát látja. Mi arra lettünk kibocsátva és arra is esküdtünk fel, hogy teljes erőnkől az egyházat szolgáljuk, és nem arra, hogy gazdálkodjunk. Minden időt és erőt, amit gazdálkodásra fordítunk, az egyháztól raboltuk el. Sehol egész Európában nincs úgy lekötve a református pap a gazdálkodás által, mint mi, ezért vagyunk aztán kénytelenek úgy az elméletet mint a gyakorlatot a külföldtől tanulni, ezért követjük, sőt utánozzuk mindenben a külföldet sokszor egész öntudatlanul. Én úgy papjaink mint egyházunk érdekében szükségesnek tartom, hogy a papok a gazdálkodás alól felmentessenek, illetve attól egyenesen eltiltassanak. Tessék a papok megélhetéséről másképen gondoskodni.

Ezután a nádfalusi papot illette a felszólalás joga.

— Nekem úgy tetszik, igen tisztelt értekezlet, mintha a mostan elhangzott előadások, illetőleg felszólalások egyenesen az én okulásomra történtek volna. Én részemről ebben a tárgyban véleményít se jobb, se balirányba most még nem mondhatok, mivel nekem ezen a téren nincsenek tapasztalataim. De még csak

választani se tudok a szemben álló nézetek között, mivel mindenikben van valamelyes igazság, így hát kritika és pártállás nélkül csatlakozom az előttem szólók véleményéhez.

— Amint látom, megoszlanak a vélemények, — mondotta az elnöklő házigazda. — Annyira vagyunk pro mint kontra. A nádfalusi kollegának módjában állott volna a döntés, de ő okos diplomata módjára rezerválta magát. Így hát a kérdés továbbra is nyitva marad; aki akar gazdálkodik, aki megunt, abban hagyja.

Most pedig térjünk át programmunk második pontjára, a politikára; ez talán érdekesebb lesz.

— Hanem előbb kérlek alásan, tartsunk egy kis szünetet, — szóló közbe Kovács nagytiszteletű úr, — én már nem birom tovább a zárt levegőt ebben a forróságban.

— Azt hiszem, az indítványt mindenki indokoltnak találja, tehát elfogadjuk, — mondá az elnök, s az egész társaság kiment a verandára, de mivel ott se találtak eléggé friss levegőt, lassú tempóban beszélgetve megindultak az udvaron végig a kert felé. Legnagyobb meglepetésükre ott találták az asszonyokat is, amint egy terebélyes almafa alatt egy félkör alakú fapadon üldögélve diskuráltak.

— Vége van a konferenciának? — kérdezte a háziasszony?

— Azt mondhatjuk, hogy száz vége van, — felelte a tamásházi pap.

— Nagy kő esett le ezzel az én Péternek a lelkéről. Egy hét óta már se enni, se aludni nem tudott, mindig csak azon töprengött, hogy mit is mondjon ő azon a konferencián. Azt mondta: hogy inkább tartana tíz prédikációt, mint egy konferenciát.

— Hát persze sokkal könnyebb a pusztavégieknek prédikálni, — folytatta a diskurzust Miska bácsi tréfásan, — mint a kollégáknak előadást tartani. Mert mi aztán megcenzurázuk a szónokot.

— Sikerült legalább?

— Sikerült. Elég jó volt. Olyan jó volt, hogy ennél jobbat a mi Péter barátunktól nem is várhattunk volna.

— Ezt a kijelentést pedig Péter bátyám, ha akarod, dicséretnek is veheted, — mondotta Bodnár Gergely.

— Igen, szokva vagyok én már a Miska kétértelműségeihez, mondotta csendesen a házigazda.

— Mit akarsz még többet barátom? Ennél nagyobb dicséretet igazán nem mondhatok.

— Hát a Bándy Pista dolgáról mit tettek határozni? — kérdezte Bodnár Gergelyné.

— Az igazat megvallva, eddigelé szóba se került, — felelte Kovács nagytiszteletű úr. — Meg aztán ebben az ügyben mi határozni nem határozhatunk semmit.

— Nem szép, ha a bajba jutott emberől így megfeledkeznek a kollégák.

— Dehogy is feledkeztünk meg róla! Épen arról a dologról akartunk most tárgyalni, amelyikhez a szegény Bándy barátunk ügye is hozzátartozik, de nagyon meleg volt odabenn, hát kijöttünk egy kicsit hűsölni.

— Mégis mit tetszenek tudni felőle, hol van, s mikor szabadul már ki?

— Még mindig Kolozsváron van, de most már bízhatunk hozzá, hogy néhány héten belül hazaengedik.

— Igaz, hogy megverték az oláhok? — kérdezte Horváthné tiszteletes asszony.

— Bizony ezt úgy beszélik, hogy megverték, még pedig nem is egyszer, hanem háromszor. Mindjárt az első nap Tamásházán, másnap Szatmáron, negyednap Kolozsváron. De hát azt gondolni is lehet, hogy aki a románok kezébe kerül, az a botot nem kerüli el.

— Ez mégis rettenetes állapot, — mondotta Bodnárné. — Egy papot palástosan, megkötözve elhurcolni és háromszor megbotozni, ez még is szörnyűség! És nem lehetett eddig már kiszabadítani?

— Mi részünkről minden követ megmozgattunk, sőt még azt is mondhatom, hogy ezek a mostani uraink, a csehek is segítségünkre vannak, de roppant nehezen megy a dolog. Most már a diplomácia vette kezébe az ügyet, de Prága messze van Bukaresttől.

— Higyjétek el, mégis csak jó, hogy ezektől a vad oláhoktól megszabadultunk, — mondotta Kovácsné nagytiszteletű asszony. —

Igaz, hogy nekünk ezek is idegenek, mégis sokkal műveltebbek, mint a románok, ezekkel csak jobban ki lehet jönni.

— Nem látok én köztük semmi különbséget, — mondotta a háziasszony. — Egyik olyan mint a másik. Mindakettő ellensége a magyarnak.

— Én megengedem, hogy a csehek se szeretik a magyarokat, de azért ég és föld különbség van a kettő között. A cseheknél egy közönséges finánc van olyan művelt, mint a románoknál egy kapitány.

— Az meglehet hogy műveltek, de ezeket meg pénzzel nem lehet győzni. Úgy hallom, a cseheknél roppant nagy az adó.

— A két nemzet közötti különbséget a Bukarest és Prága közötti földrajzi távolság adja meg, — mondotta Szabó tiszteletes. — Bukarest egy tipikus balkáni ország fővárosa, Prága pedig Középeurópának egyik legszebb városa, amelyik kultúra tekintetében maholnap vetekedik Budapesttel.

— Hogy mennyivel simábbak a csehek, mint a románok, — mondotta Bodnár tiszteletes — mutatja a következő eset. Mikor a románok bejöttek, tudjátok, hogy összeszedték a fegyvereket, így elvitték az én vadász-fegyveremet is. Egy álló esztendeig rimámkodtam nekik, hogy adják vissza, mindig ígéretetk, de sohse adták ki, ott rozsdásodott a vármegyeház pincéjében. Mikor legutóbb a csehek bejöttek, a cseh szolgabíró vizitelt

nálam, s kérdezte, hogy nincs-e valami kívánságom. Megemlítettem neki a vadászfegyveremet, ami rámnézve nagy értéket képviselt, meg aztán tudjátok, hogy nekem milyen nagy passzióm a vadászás. Mondottam, hogy évek óta én bérlém a község vadászterületét és hogy már úgy elszaporodtak a mezei vadak, hogy maholnap járni se lehetett tőlük. És mi lett a dolog vége? Egy hét múlva idézést kaptam a szolgabíróhoz. Már tartottam tőle, hogy mi is lesz ebből. Sose szerettem az ilyen hivatalosokkal való érintkezést. Amint beléptem a szolgabíró szobájába, egy szögletben azonnal megláttam az én puskámat. A szolgabíró udvariasan elibém jött, kezét nyújtott, majd azt kérdezte:

— Ez a tisztelendő úr fegyvere?

— Ez — mondottam.

— No akkor tessék aláírni egy átvételi elismervényt, a puskát pedig tessék hazavinni. Adok hozzá fegyvertartási engedélyt. Vadászati engedélyt, ha az is szükséges, az adóhivaltól tessék kérni. Megkaptam még az nap a vadászati engedélyt is, az előírt tarifa ellenében, de azon felül nem fizettem egy fillért se, se a szolgabírónak, se más tisztviselőnek. A románoknál többbe került volna a kiszabadítás, mint amennyit a fegyver ér.

— Ez határozottan csúnya volt a románoknál, — mondotta Miska bácsi — hogy ott mindenkit le lehetett, sőt le kellett pénzelní, mert máskép az ember nem ment semmire.

— Erre nézve is hallottam egy érdekes történetet, — mondotta Bodnár Gergely. — Egy kolozsvári kereskedő leutazott Bukarestbe, s magától a kereskedelmi minisztertől behozatali engedélyt kért valami portékára. A miniszter az engedélyt megtagadta. A kereskedő szomorúan beszélte el az esetet barátainak az egyik bukaresti kávéházban. A szomszédasztalnál hallja ezt egy úr, odamegy hozzájuk, bemutatkozik és azt mondja, hogy ötvenezer leuért hajlandó megszerezni az engedélyt. A kereskedő alkudni próbál és végül is meg-egyeztek harmincezerben. Autóba ülnek, s elmennek a legelőkelőbb villanegyedben egy ezredes lakására. Az ezredes meghallván, hogy miről van szó, azonnal telefonált a minisztériumba, s megkérdezte, hogy hivatalos órán kívül mikor fogadhatná őt és másik két urat. Délután négy órára kaptak terminust. Tíz perc alatt kész volt az engedély, a 30.000 leu-jen pedig ott a kereskedő előtt megosztozott a miniszter, az ezredes, meg Spigler úr, — így hívták a harmadikat. A kereskedő, amikor a zsebében volt az engedély, megkérdezte a minisztertől, hogy miért nem szólt neki erről délelőtt, szívesebbenadott volna akkor 20.000-et, s a miniszter is jobban járt volna, meg ő is. A miniszter kérdéssel válaszolt.

— No és akkor miből élne az öcsém? Így ő is keresett, Spigler úr is keresett, és most aztán maga is kereshet ha tud.

— Bukarest csakugyan az a város,

ahol minden eladó, csak az árát kell tudni.

— Érdekes volt, — vette fel ismét Miska bácsi a beszéd fonalát, — mikor a csehek Tamásházát átvették a románoktól. A cseh szolgabíró ebédet adott, amelyre hivatalos volt az egész intelligencia. A meghívás elől szinte lehetetlen volt kitérni hát elmentünk mindnyájan. A fekete kávénál akaratlanul is a nemzetekre terelődött a beszéd. A doktor kezdte azzal, hogy azt kérdezte a cseh szolgabírótól: tulajdonképen mi a jelentése a „szláv” szónak? Ezen aztán a szolgabíró, meg egy cseh kapitány összeszólalkoztak. A szolgabíró ugyanis azt mondotta, hogy a „szláv, szláva” szó eredeti jelentése: szó beszéd, a kapitány szerint pedig a „szláva” azt jelenti, hogy dicsőség. Mivel egyik sem engedett a maga igazából, a kérdés nyíltan maradt, hogy t. i. a „szláv” szó jelenthet dicsőséget is, beszédet is. A doktor azonban tovább kérdezősködött, hogy hát a „cseh” szónak mi az értelme? A szolgabíró azt felelte, hogy a csehek arról az ősvézérről nevezik így magukat, aki őket erre a földre vezette, ahol most is laknak. Mire én megjegyeztem, hogy a magyarok is egy ilyen „Magyar” nevű ősről nevezik magukat magyaroknak.

— Hát a románokat miért hívják románoknak? kérdezte a román szolgabírótól a cseh szolgabíró.

— Mikor Traján császár seregével Dácia ellen vonult, — kezdte a román szolgabíró

— a mai Románia területén, Caracal város környékén egy légió megtagadta a szolgálatot.

— Jól van, — mondotta a császár, — ha nem akartok tovább jönni, maradjatok itt: Voi ramánáti aice. Ebből származott a „ramán” vagy „román” elnevezés, ami visszamaradottakat jelent.

A cseh szolgabíró elkezdett hangosan kacagni.

— Ez aztán igazán találó elnevezés!

— Miért? — kérdezte a román szolgabíró.

— Mert, hogy ti tényleg olyan visszamaradottak vagytok!

Amely szellemességért a cseh szolgabíró általános nevetéssel jutalmaztuk.

Irénke jött és vacsorára hívta a társaságot.

— De nekünk még dolgunk van, — mondotta Horváth tisztelendő úr, — még nincs vége a konferenciának.

— Azt hiszem, — felelte Miska bácsi, — hogy ami a konferenciából még hátra volt, azt már itt a kertben elvégeztük.

— Ha nektek úgy is jó, akkor nekem is jó, — felelte a házigazda.

Még világos volt, amikor vacsorázni kezdtek, de nemsokára kellemetlennek találták a félhomályt, leeresztették a függönyt és lámpát gyújtottak. Vacsora után teljesedett a Kósa tiszteletes úr vágya is: Irénke közkívánatra a zongorához ült. Néhány könnyebb darabnak

az eljátszása után Irénke felszólította Áron tiszteletest, hogy segítsen ő is, ha már elhozta a hegedűjét, amely felhívásnak Áron tiszteletes ezer örömmel eleget is tett. Meg akarta mutatni, hogy ő is tud valamit, így kezett tőle felhetőleg könnyedén és elegánsan játszani, de csakhamar be kellett látnia, hogy könnyebb egyedül játszani mint zongorát kísérni, és különösen, hogy Irénke sokkal jobban tud zongorázni, mint ő hegedűlni. Kifogást keresett és talált, hogy ezt meg azt nem ismeri, s hogy inkább akar hallgató lenni, mint szereplő.

Mikor Áron tiszteletes letette a hegedűt, Irénke néhány könnyed futam után Erkel Ferencnek a Kölcsey Himnuszára írt örökszép melódiáját kezdte játszani, mit a jelenlevők áhítatosan, szinte templomi csendben hallgattak végig. Még jóformán el se csendült az utolsó akkord, mikor erélyes kopogtatás után belépett a szobába fegyveresen Matiszek tá-másházi cseh csendőrőrmester. Rövid köszönés után tört magyarsággal tótos kiejtéssel az iránt érdeklődött, hogy ki játszotta az imént a zongorán azt a „nótát.”

— Én játszottam, — felelte Irénke nagy bátran.

— Tudja kisasszony, hogy ezáltal mélyen megbotráncoztatta azokat, akik ezt hallgatták?

— Dehogyan botráncoztatott, kérem! Min-ket a legkevésbé se botráncoztatott meg, — pattant fel Kósa tiszteletes.

— Azt én tudom anélkül is, hogy az urakat nem botránkoztatta meg a magyar himnusz, — felelte rendíthetetlen nyugalommal az őrmester. — De megbotránkoztatott engem és az én kollégámat, mert véletlenül mi is hallgattuk a zongorajátékot.

— Már engedjen meg az őrmester úr, — mondotta Miska bácsi, — már hogy hallhatta volna azt a darabot, amit a házi kisasszony az előbb játszott a zongorán, hiszen akkor az őrmester úr még benn sem volt; azután jött be, mikor a játéknak már vége volt.

— Kérem szépen a zongora játékot az ablak alatt is jól lehet hallani. Nekem ugyanis mint őrmesternek, amikor tudomásomra jutott, hogy a lelkész urak Pusztavégen gyűléseznek, azt is meg kellett tudnom, hogy mivégett gyűléseznek. Most már azt is tudom.

— Ősmeri az őrmester úr azt az angol közmondást, amelyik azt mondja, hogy az én házam az én váram? — kérdezte Horváth tisztelendő úr.

— Az lehet, hogy van ilyen közmondás, de amint tetszik mondani, az Angolországból való, tehát csak Angolországra érvényes. A csehszlovák republikában azonban nincs olyan ház, amelyiknek ajtaja a csendőruniformis előtt ki ne nyílnék, vagy amelyiknek titkai előttünk rejtve maradhatnának. De térjünk a dologra. Az esetről jegyzőkönyvet fogunk felvenni. Szabad?

Az őrmester helyet foglalt az asztalnál, s noteszét elővéve kérdezte:

— Becses neve?

— Horváth Irénke.

— Hány éves?

— Apuka, tessék már segíteni, hát mit feleljek?

— Csak az igazat kell vallani kis lányom. Mondjad, hogy húsz éves vagy. Nincs azon mit szégyelleni.

— Tehát húsz éves?

— Igen.

— Illetősége?

— Apuka, tessék már segíteni! Mit mondjak, hol van az én illetőségem?

— Bizonyára Pusztavégen, hiszen itt születtél, s itt lakol azóta.

— Állampolgársága?

— Akkor az is itt van Pusztavégen.

— Kérem, ilyet nem lehet mondani. Pusztavég az nem állam, ezért nem lehet senkinek pusztavégi állampolgársága. A kisasszony állampolgársága a tiszteletes úr állampolgárságától függ.

— Én először voltam hosszú ideig magyar állampolgár, azután voltam egy kis ideig román állampolgár, most ha nem álmodom, cseh állampolgár vagyok.

— Hogy nem álmodik a tisztelendő úr, erre nézve bizonyosság vagyok én is. De hogy nem valami jó cseh szlovák állampolgár lehet, akinek a házában a magyar himnuszát játszák, az is bizonyos. Különben ehhez az állampolgársághoz a belügyminiszternek is lesz szava.

Most még a jelenlevők neveit szabad kérnem. Köszönöm. Tehát a kisasszony a magyar himnusz eljátszásával nem botránkoztatta meg az urakat?

— Sőt ellenkezőleg, kérem, — felelte Kósa tiszteletes.

— Tehát, lelkesítette?

— Igen.

— Úgy? Akkor ezt is beveszem a jegyzőkönyvbe, mert ez meg izgatást jelent.

— Kérem, én nem mondtam, hogy a kisasszony játéka engem izgatott, hanem csak azt, hogy lelkesített.

— Majd ezt eldönti az ügyészség.

— Tán csak nem megy ez a dolog a törvényszékhez őrmester úr? — kérdezte aggodó arccal a háziasszony. — Ne tegyen ilyet, az Isten áldja meg.

— Muszáj, kérem. A cseh=szlovák közságtársaságban sem lázítani, sem botránkoztatni nem szabad. Jó éjszakát!

A csendőr elment, a lelkek nyomott hangulatban bámultak utána.

— Látjátok, ez Csehszlovákia, ahol az embernek nemcsak a lépésére, hanem még a lélekzetvételére is csendőrök vigyáznak, — mondotta Miska bácsi.

— Jó, hát vigyázzon a csehekre, meg a szlovákokra, — mondotta a házigazda. — De mi köze hozzánk, magyarokhoz?

— Ez a mi tragédiánk, hogy főképen mireánk vigyáznak.

— Én csak azt szeretném tudni, hogy meddig fog ez még így tartani? — kérdezte Bodnár tiszteletes.

— Ti még fiatalok vagytok, ti lehet, hogy meg fogjátok érni a mai állapotnak a végét, de én már öreg vagyok, én érzem, hogy kihalok alóla, — felelte a házigazda.

— Ne búsulj pajtás, — felelte Kovács nagytiszteletű úr, — lesz még ez másképpen is. Én láttam, amikor bejöttek a románok, láttam, amikor bejöttek a csehek, hiszem és remélem, hogy látni fogom azt is, amikor bejönnek a magyarok.

— Látjátok, én sokszor gondolkoztam azon, — mondotta Kovácsné nagytiszteletű asszony, hogy miért nincs most a társaságban olyan jó hangulat, mint a háború előtt, mikor az emberek olyan jól tudtak mulatni. Mi többször összejövünk Tamásházán most is, de nyoma sincs a régi jókedvnek. Biztosan azért, mert nincs magyar világ.

— Ránk csakugyan ránk illik a közmondás, — felelte Miska bácsi, — hogy sírva vigad a magyar.

VI. FEJEZET.

A szedresi konferencia.

A juliusi szedresi konferencia már előre ünnepélyesnek ígérkezett annál a körülményénél fogva, hogy arra már eljőhetett Bándy István is, aki két héttel ezelőtt szabadult ki a román fogságból. Bándyt hazaérkezése óta, amerre csak járt, mindenfelé ünnepelték. A tamásházi presbitérium pedig a julius utolsó vasárnapján tartandó harangszentelésen való szereplésre már úgy hívta meg, „mint a magyarságnak dicsőséges szenvedésekkel megkoszorúzott vértanúját”. Ránézve azonban legmeghatóbb volt a csopaiak ünneplése megérkezésekor. Már beesteledett, mikor a vonat az állomásra befutott, de azért az egész presbitérium ott volt a fogadtatáson. A kurátor egy nagy beszédbe kezdett, de felét se mondhatta el, mert nem bírta a könnyeivel; egyszer csak zokogva odaborult a Bándy nyakába, homlokra csókolta, s fuldokolva csak ennyit mondott:

— Isten hozta tiszteletes úr!

A falun végig minden ablak ki volt világítva, az utca két oldalán örvendő, éljenző,

ujjongó sokaság állott, amely valóságos diadalmenetben kísérte papját az állomástól a paróchiáig.

Most is a szedresiek, amikor megismerték a két sárga lóról a csopai pap kocsiját, hatalmas éljenzésbe törtek ki, amely elhangzott egész a paróchiáig. Az ott már összegyűlekezett vendégek erről megtudták, hogy Bándy Pista jön, a tornácre siettek, s lelkesen megéljenzették ők is az új vendéget. Férfiak, asszonyok mind a legszívélyesebben köszöntöttek, a szemekben könnyek ragyogtak: a részvét, az öröm, a büszkeség, a boldogság cseppjei, s míg mindnyájan kezet fogtak vele, olyan őszintén, annyira minden hátsó gondolat nélkül, olyan szívből mondták az „Isten hozt”-at, hogy utoljára Bándy is elérzékenyült. Mivel Szabó Árpádékra még úgy is várakozni kellett, bementek az ebédlőbe, s hárman is kérdezték Bándytól, hogy hol, merre járt, mit látott, mit hallott?

— Nekem nem nagyon volt alkalmam nézdelődni, mert hiszen fogoly voltam, de még az a kevés is, amit így láttam, szinte sok volt, mert nehéz volt elviselni. Láttam a magyar bánatot és az oláh örömet. Láttam, hogy a városok, amelyekben azelőtt csak hírmondóba lehetett látni egy-egy oláhot, most tele vannak oláhsággal. Kolozsváron régebben csak a nagy vásárok alkalmával lehetett látni románokat, most úgy hemzsegnék benne, mintha csak a földből nőttek volna ki. És kacagnak, dalolnak,

ujjonganak, mellettük pedig hallgatagon és szomorúan ballag a székel. A cellatársam egy Kaáli Árpád nevű marosvásárhelyi szolgabíró volt, aki annak idején felesküdött a románoknak, aminek fejében megtartotta a hivatalát, de egy őrmestert osztottak be melléje felvigyázónak. Az őrmester minden félórában betolakodott a szolgabíró irodahelyiségébe, s vagy telefonált, vagy valamit tett-vett, de folyton azt figyelte, hogy Kaáli Árpád mit csinál. A szolgabíróban már forrt a méreg, de nem tehetett semmit, mert a prefektus az őrmesternek jobban hitt, mint öneki. Most márciusban egy reggel, mikor a szolgabíró belép a hivatalába, látja, hogy az őrmester az ő fiókjában kutaskodik. A szolgabírót egy pillanat alatt elöntötte a méreg, hirtelen leszakította a telefonkagylót, s azzal agyba-főbe verte az őrmestert úgy hogy végre elnyúlt a földön. Kaáli Árpád pedig azóta a kolozsvári hadbíróság foglya, s eddigelé sem pénz, sem barátság nem tudta kiszabadítani. Nekem jobb volt így, hogy ő ott volt, mert nála nélkül igazán unalmas lett volna az élet, míg így beszélgetéssel, sákozással eltelt az idő. Ez a Kaáli Árpád beszélt pl. a többek közt, hogy Marosvásárhelyen száznál többen voltak azok a városi, megyei és állami tisztviselők, akik nem tették le a románoknak a hűségesküt, akik aztán úgy tartották fenn magukat, hogy a feleségeik varrogattak, egy ad-hoc bazárban régebbi kézimunkáikat árúsígtatták, ők maguk pedig az

egyik téglagyárba jártak napszámba. Odahaza szomorkodtak, de künn a világ előtt vidámak voltak. A kommunizmus leverése után sokan közülök elköltöztek Magyarországra. Kaáli épen azért tette le a fogadalmát, s azért nem akart repatriálni, mert ő azt vallotta, hogy ahol magyar ember áll, az a föld román uralom alatt is magyar marad, s minél többen lesznek Erdélyben magyarok, annál inkább fenntarthatják magukat a románsággal szemben. — Egyébként az élet elég tűrhető volt a fogházban. Szinte hihetetlen, hogy az ember mi mindent meg tud szokni. Leginkább nélkülöztük a tiszta ruhát és a rendes kiszolgálást.

A Szabó Árpád kocsija gördült a paróchia elé, s a házigazda kisietett a vendégek fogadására. Nemsokára megjelent az ajtóban a Szabóné tiszteletes asszony gömbölyded alakja, maga előtt taszigálva két pufók csemetét, Janit és Gizikét. A kölcsönös üdvözlések után Szabó Árpádné lelkendezve panaszolta, hogy nem volt maradása ezektől a pulyáktól, muszáj volt őket elhozni. Dehát a ti gyerekeitek hol vannak? — kérdezte a háziasszonytól. Elvitte őket a szolgáló a jegyzőékhez, — felelte Bodnárné. — Mert tudod drágám, olyan megállapodás van köztünk, hogy egyik héten nálunk vannak a gyerekek, a másik héten náluk. Most ők vannak soron.

— Hány gyerek van a jegyzőéknél?

— Három. Épen úgy mint nálunk: egy fiú, két lány.

— Egész délután ott maradnak a gyerekek a jegyzőéknél?

— Úgy szokott lenni, hogy ott maradnak. Ha tudtam volna, hogy te is elhozod a kicsiket, világért se engedtem volna el őket hazulról. De csak jönne már a szolgáló, ez majd hazahozná őket.

— Tudod mit drágám, elmegyek én magam a jegyzőékhez a gyerekekkel együtt, úgy is régen voltam már náluk. Aztán majd hazahozom a te gyermekeidet is. Lina néniék nem jönnek egy kicsit sétálni?

— Elmegyünk mi is? egyedül hagyjuk a háziasszonyt?

— Őneki úgy is lesz dolga, hogy nekünk jó vacsorát készítsen.

— Hát menjünk, nem bánom, — mondotta Lina néni.

— Úgy is ráérünk, míg a férfiak konferenciáznak, — mondotta Horváth Péterné.

— Amint az asszonyok eltávoztak, kis idő múlva a férfiak átmentek az irodába a Bándy Pista kivételével, aki az előszobában így szólt a házigazdához:

Gergely kérlek, merre lakik az öreg Lengyel, akinek a lánya Debrecenbe ment férjhez? Hallom, az öreg a múlt héten Magyarországon járt, megkérdezném tőle, nem-e volt minálunk, nem beszélt-e az édes anyámmal. Mert szokott menni, sőt rendszeren ott szokott meghálalni és többször hozott már nekem üzenetét.

— A felvégen lakik, kérlek, de hogy hol,

azt úgy közelebből nem tudom neked megmagyarázni. Hanem ha elhagyod a szövetségi korcsmát, ahol most sokan kugliznak, kérdezd meg valakitől, s már onnan akárki megmutatja neked a Lengyel Gyuri házát.

A Bodnár Gergely irodája, ha nem is volt olyan fényűzően berendezve, mint a Kovács Miska bácsié, de mindenesetre elegánsabb volt mint a pusztavégi papé. Először is megvolt benne mindaz a gyakorlati és tudományos könyv, amire csak egy falusi lelkésznek szüksége lehet. Ezeken kívül ott volt a Pallas-lexikon, s emellett elegendő mennyiségű szép irodalom: Petőfi, Arany, Tompa, Vörösmarty költeményei, Jókai, Jósika, Herceg, Mikszáth stb. regényei. Az iroda közepén volt egy nagy hosszú tanácsasztal, körülte jó, erős ülőszékek, a jobb oldalon a világossággal szemben egy kényelmes, sőt szép íróasztal, az íróasztal fölött egy büszke vadásztrofeum: egy hatágú szarvasagancs, alatta a két nemzet kezén megfordult híres vadászfegyver. Mindenünnen rend és tisztaság sugárzott. Látszott hogy Bodnár Gergelyen kívül van még valaki más is, aki erre a helyiségre felügyel, s nem enged, hogy a bútorokat, könyveket belepje a por.

A házigazda komoran elfoglalta az elnöki széket, hozzákezdett értekezésének felolvasásához. Ő ugyanis a tamásházi és pusztavégi kolégáktól eltérőleg nem szabad előadást tartott, hanem mondanivalóit előre formába precizi-

rozta és minden páthosztól vagy lámpaláztól mentesen csupán a vezérgondolatokat, vagyis összes mondanivalóinak csak mintegy kivonatát tárta a hallgatóság elé.

Igen tisztelt konferencia!

Amikor lelkembe tekintve kerestem azt a problémát, amelyik alkalmas tárgya lehetne mai megbeszélésünknek, mindjárt az öntudat pítvarának legvilágosabb pontján készen megtaláltam a témát, amely röviden így hangzik: „A magyar református egyház hivatása és helyzete az idegen nyelvű államokban“. Ez lenne tehát az a tárgy, amelyre vonatkozó kapcsolatban kérni fogom majd az igen tisztelt konferencia reflektáló véleményét is.

I. Hivatás.

Ha a magyar református egyháznak az idegen államokban való hivatását vesszük szemügyre, azt fogjuk találni, hogy ez a hivatás két irányú, úgymint: 1) általános és 2) különleges vagy speciális. Az általános hivatás alatt nem értek egyebet, mint a vallásos feladatot, amely megegyezik más keresztény egyházaknak a feladatával, amely nem egyéb, mint a vallásos érzelmek ápolása és nevelése. A különleges vagy speciális hivatás pedig azt a feladatot fogja jelenteni, amely a magyar református egyházra, tehát a kálvinista magyarság lelki egyetemére egy idegen állam területén várakozik, amely hivatás tehát nem

egyéb, mint a faji öntudat fenntartása, tehát már nem vallásos, hanem nemzeti irányú.

1) Vallásos hivatás.

Az anyaszentegyház vallásos hivatása nem más, mint építés. Ez az építés kettős irányú: *a)* építeni a lelkeket a hitben és *b)* építeni a lelkekben Istennek országát, mint édes idvezítőnk mondotta: „Istennek országa nem úgy jő el, hogy az ember eszébe vehetné és azt mondhatná: Ime itt vagy amott van, mert Istennek országa tibennetek van”. (Luk. XVII: 20, 21.) Hogy tényleg ott legyen, nekünk kell azt az emberi lelkekben felépíteni. Az első irányú építés, vagyis a lelkeknek a hitben való építése csak formailag különbözik ettől a második irányú építéstől, vagyis Isten országának a lelkekben való építésétől. Tapasztalaton alapuló szilárd meggyőződésünk ugyanis, hogy aki a hitben épül, abban épül Istennek országa is, vagyis hogy a hívő, vallásos, kegyes ember csak jó, igaz és békességszerető ember lehet.

A) Mielőtt azonban az anyaszentegyház ezen pozitív építő munkásságát megkezdhethné, előbb el kell takarítani azokat a romokat, amelyek a háború és a kommunizmus pusztításai nyomán maradtak a lelkekben. Azok között a károk között, amiket a háború az emberiségnek okozott, talán a legnagyobb az a rombolás, amit az erkölcsökben előidézett. A családtagoknak egymástól való elszóródása az egymás iránt való hűség és kötelesség lazulá-

sára vezetett. A vallási és társadalmi fegyelem alól való feloldoztatás felszabadította a szunyadó ősi, állati ösztönöket, s illuzóriussá tette a köz- és magántulajdon fogalmait. Ezek után jött a kommunizmus, amely meg akarta szüntetni nemcsak az emberek között lévő társadalmi, hanem természetes különbségeket is, tehát le akart rombolni minden tekintélyt, ami a társadalmi rend teljes felborulását vonta maga után. Ezek az erkölcsi sebek többé-kevésbbé ott égnék még a ma élő ember lelkén is. Ezeket kell előbb begyógyítanunk. Eljárásunk ezen a téren hasonlítani fog a pszichiáterek gyógy módjához. Nekünk nem szabad szemébe mondanunk a betegnek, hogy beteg, mert nem fogja elhinni és el fog utasítani magától mindenféle gyógy módot. Óvatosan kell a gyógyításhoz fognunk, ki kell küszöböl-nünk minden olyan hatást, ami a betegséget előidézte vagy azt súlyosbbitaná és mintegy természetesen előidéznünk, gyakorolnunk azokat az alkalmakat, amelyek a beteg állapotát enyhítik, a gyógyulást előmozdítják. Itt nyílik bő alkalma a lelkésznek a hívek pasztorációjára. E tekintetben általános elveket adni igen nehéz, mert egyénenként kell kezelni a betegeket, s ez a kezelési mód mindenkinél más és más, csak annyit mondhatunk egész határozottsággal, hogy foglalkozni kell a beteggel, mert másképpen meg nem gyógyul.

B) A fent mázolt pionir-munka után és azalatt, sőt már azelőtt megkezdődött, mert

állandóan tart a híveknek önálló, öntudatos hitre, pozitív, egyházépítő munkásságra való nevelése. Ez ami tulajdonképeni, normális munkakörünk, amelyen igénybe vehetjük az u. n. belmisszió modern eszközeit, aminők pl. a vallásos estélyek, gyakori házi látogatások, vasárnapi iskola, ifjúsági egylet, leányszövetség, stb., de ahol mindörökké leghathatósabb eszközünk marad a katedra, vagyis az ige hirdetés, más szóval a prédikáció. Nem mondom, a többi sem felesleges erőlködés, de mégis sokszor hiábavaló erőlködés, míg a templomi prédikációnak kisebb vagy nagyobb mértékben, de mindig meg van a maga építő hatása. Ezáltal hajthatjuk leghatékonyabban a lelkeket az élő hit forrásaihoz, ezáltal vezérelhetjük őket szeretetteljes áldozatkész cselekedetekre.

2) *Nemzeti hivatás.*

A magyar református egyház azonban mindig nemzeti egyház volt. Céljai között mindig ott szerepelt a magyar nemzeti érzés ápolása, a magyarság érdekeinek a védelmezése és hősei (Bocskay István, Bethlen Gábor, I. Rákóczy György stb.) egyszersmind a magyarságnak a hősei is voltak. És ha egyházunk a múltban ilyen nagyszerű hivatást teljesített, elannyira, hogy sok helyen vallásunkat magyar vallásnak, a református templomot magyar templomnak, a református papot magyar papnak nevezték, — bizonyos, hogy erről a hivatásról most sem felejtkezhetik meg, ha csak

önmagához hűtelen nem akar lenni. Sőt tekintettel arra, hogy népünk magyar nemzeti mivolta az idegen nyelvű államokban sokféleképpen veszélyeztetve van, egyházunk régi nemzeti hivatásának még az eddiginél is fokozottabb mértékben való betöltésére történelmi multja által egyenesen el van kötelezve.

a) Ebből a nemzeti hivatásból egyházunkra elsősorban is az a kötelesség háramlik, hogy népünk keblében a magyar nemzeti érzést ápolja. Amíg egy nép tudja és érzi az ő nemzeti mivoltát, nincs elveszve még akkor sem, ha idegen nyelvű népek közt van elosztva és ezek uralkodnak felette. Ennek a nemzeti érzésnek az ápolására pedig a legalkalmasabb eszközünk a közös történelmi multnak az ismeretése és a jelenlegi Magyarországgal való érzés- és gondolatbeli kapcsolat fentartása. Mind a kettőt alkalmazhatjuk a szószéki igehirdetésben is, de kiváltképpen a vallásos estélyeken tartandó előadások keretében.

b) A nemzeti érzés fentartásán kívül kötelességünk a magyar nyelvnek és a magyar kultúrának az ápolása is. Evégből arra kell törekednünk, hogy gyermekeink lehetőleg magyar iskolába járjanak. A magyar templom és a magyar iskola lesznek az idegen népek között szakadt magyarságfenntartó oszlopai. Azonkívül, hogy igehirdetésünk magyar nyelven történik, fenn kell tartani népünk között azoknak a kiváló magyar költőknek az ismeretét is, akiknek munkáiban a nemzeti érzés klasszikus

magyar nyelven nyert örök időkre szóló kifejezést.

II. Helyzet.

Mikor körülvettek bennünket az új országhatárokkal, mint valami vasláncsal, lehetetlennek tartottuk, hogy egyházi tekintetben is elszakítsanak bennünket Magyarországtól. Hiszen mindenünk ott maradt: Konvent, zsinat, nyugdíjintézet, s különféle alapok, meg aztán gondolatban hivatkoztunk arra is, hogy a háború előtt az amerikai meg a romániai magyar református egyházak a magyarországi egyetemes református egyház kötelékébe és felügyelete alá tartoztak. Így hát semmi akadályát nem láttuk annak, hogy az egyházi kapcsolatok átnyúljanak az országhatárokon és hogy mi továbbra is magyarországi testvéreinkkel együtt alkossunk egy egyházi közösséget. A valóság azonban szomorúan rácaffolt tervezegetéseinkre. Nemcsak nemzetünk, hanem egyházunk testéről is egyszerűen és kérlelhetetlenül letörték bennünket, mintahogy éretlen suhancok letörnek egy ágat a virágos fáról. A letört ág azonban tudjuk, — elhervad, elszárad, hát a mi letört egyházunk fennmaradhat-e, életképes-e önmagában, s ha igen teljesítheti-e azokat a feladatokat, amelyek valóságos és nemzeti hivatásából kifolyólag az idegenben várakoznak rá.

1. Minden társadalmi intézmény fennmaradásához tőkére, anyagi erőre van szükség.

Az a kérdés most már, hogy az egyházunk fentartásához szükséges anyagi tőkét csupán a mi híveinktől várjuk és kérjük-e, vagy pedig igénybe vegyük ehhez annak az államnak a támogatását is, amelyben élünk? Minden valószínűség meg van arra, hogy az utódállamok is el fogják vállalni azt az anyagi kötelezettséget, amelyet az 1848: XX. t.-c. értelmében Magyarország az egyházakkal szemben viselt. Hiszen erre a békeszerződések is kötelezik őket. Csak az a kérdés, hogy mi lesz az ára ennek a segítségnek? Mert hogy az állam az anyagi támogatás fejében viszontszolgálatot fog követelni, az magától értetődik. Aki valakinek fizet, az annak többé-kevésbbé parancsol is. A mi viszonyaink között pedig fölöttebb kétséges, hogy az egyház amellet a befolyás mellett, amelyet az állam az anyagi támogatás fejében a mi ügyeinkre vonatkozólag magának igényelni fog, teljesítheti-e majd magasztos hivatását? Ami a vallásos hivatást illeti, ez elé nem igen fognak az idegen nyelvű államok se akadályokat gördíteni. A vallás szabad gyakorlása ma már oly elidegeníthetetlen tulajdona úgy az egyes embereknek, mint az egyházi közösségeknek, hogy ennek meggátlása súlyos kritikát és visszatetszést támasztana az illető állammal szemben az egész művelt emberiség kebelében. Épen ezért ettől a lehetőségig mindenik állam óvakodni fog. Más elbírálás alá esik azonban a nemzeti hivatás szempontja. E tekintetben idegen nyelvű állam nem hogy

segítséget adna a mi egyházunknak, hanem még arra fog törekedni, hogy e nemű munkáját lehetőleg elgáncsolja. Minden állam ugyanis ösztönszerűen arra törekszik, hogy a kebelében élő más nemzetiségeket minél előbb elnyelje, áthasonlítsa. E tekintetben a nemzetiségek leg hathatósabb védő bástyája a vallási közösség, vagyis az egyház. Bizonyítja ezt a zsidó nép több évezredes története is. Nyilvánvaló tehát, hogy a mi református magyar egyházunk ha híven teljesíteni akarja nemzeti hivatását az idegen nyelvű állam kebelében is, akkor nem fogadhatja el ennek az államnak az anyagi támogatását, mert ha elfogadja az állami szubvenciót, akkor nem végezheti lelkiismeretesen nemzeti misszióját, már pedig erről legbensőbb lényegének a megtagadása nélkül nem mondhat le.

2. A mi magyar református egyházunk számára tehát nem marad más választás, mint hogy az őt magába foglaló idegen nyelvű állam részéről visszautasít minden anyagi segítséget. Nemcsak hogy kérelmeznünk nem szabad tehát az állami szubvenciót, hanem még ha önként adják, még akkor sem szabad azt elfogadnunk, mert az alamizsna kötelez és megbénít bennünket. Itt természetszerűleg szembe kell néznünk azzal a kérdéssel, hogy állami hozzájárulás nélkül fenntarthatjuk-e egyházunkat és annak intézményeit, vagyis hogy híveink elég erősek és hajlandók lesznek-e az összes egyházi terheknek a hordozá-

sára? Ami az erő kérdését illeti, erre rövid seregszemle után igennel felelhetünk. Ha híveink vagyoni helyzetét azoknak a jövedelmességét tekintetbe vesszük, mindjárt láthatjuk, hogy híveink bruttó-jövedelmének nem tízed, hanem századrésze is bőven elegendő lenne összes egyházi szükségaink fedezésére. Más kérdés aztán az, hogy ide adják-e? Sajnos, de erre a jelenlegi viszonyaink között igennel nem felelhetünk; ezt már tapasztalásból mindnyájan eléggé tudjuk. Mégis mivel ezen fordul meg egyházunk missziójának a lehetősége, minden lehető el kell követnünk avégett, hogy híveink egyházunk szükségait magukra nézve kötelezőkül elismerjék és önként siessenek azoknak a kielégítésére. De miként érhetjük ezt el? Úgy ha a gátló akadályokat elhárítjuk. Némelyek azt gondolják, hogy a hitéletnek a belmisszió útján való kimélyítése által. De ma nem a hitélet csekélyisége akadályozza híveinket az egyházi terheknek bátor és önkéntes hordozásában, hanem sokkal inkább az a körülmény, hogy nem érzik elég intenzíve az egyházhoz való tartozandóságukat és így nem érzik magukra nézve kötelező erejűnek magosabb egyházi terhek hordozását sem. Szó sincs róla, nem árt a hitélet mélyítése sem, de mindennek előtt a kapcsolatot kell mélyíteni és erősíteni a hívek és az egyház között, s akkor mindjárt szívesebben jönnek az egyház segítségére. Szívesen csak olyasmért viselünk terheket, csak olyasmért hozunk

áldozatot, amiről tudjuk, hogy a miénk. Arra kell tehát törekednünk, s azt kell népünk előtt öntudatosná tennünk, hogy az egyház az övé.

Hogyan lehetséges ez? Részemről erre nézve csak egy módot és lehetőséget látok: egyházi alkotmányunknak az eddiginél demokratikusabb gyakorlását. Papíroson a mi egyházi alkotmányunk elég demokratikus, hiszen a Kálvin János presbiteri rendszere a modern demokrácia magna chartája, a gyakorlat azonban messze eltávolodott attól. A hierarchia és kúriarchia harcának kompromisszum lett a vége, a papok és földesurak megosztóztak az egyházkormányzatban, a demokrácia, vagy jobban mondva: a nép, a démosz rovására. Valóban alkotmánytani szempontból egyenesen komikus, hogy míg ma napság már a parlamentekben mindenfelé képviselve van a parasztság is, addig a mi büszkén demokratikus egyházunkban, se a kerületeken, se a konventen, se a zsinaton nincs egy képviselője se a parasztosztálynak, pedig híveink 90^{0/0}-a parasztokból áll. Így lett a legdemokratikusabb egyház képviselője arisztokratikussá, s ezért van az, hogy népünk nem érez szoros közösséget az egyházzal, mert hiszen annak törvényeit az urak, meg a papok hozzák, s magyarázni is csak ők magyarázzák. Nem mondom, a mi világi urainak az egyházkormányzatban való hathatós részvétele egyházunk régebbi történelmében jogalappal bírt, mert hiszen iskoláinkat többnyire ők építették, s egyházaink alapításában

is tevékeny részük volt, de már hiába keresük ezeket a bőkezű Mecaénásokat, ha néhanapján hallunk is hírt egy-egy szép, áldozatos cselekedetről, de egyházaink és iskoláink túlnyomó részben a nép adományaira és adófiléire vannak utalva. Hogy tehát egyházunkat a néppel még jobban megkedveltessük, az ahhoz való tartozandóság érzetét nála élénkebbé tegyük, szükségesnek látom, hogy egyházkormányzatunkat demokratikusabbá tegyük, s abba magát a népet is bevonjuk. Ha valaki azt mondaná, hogy ezáltal rést ütünk a hagyományokon, s hogy eltérünk attól az úttól, a melyen a magyarországi református egyház halad, erre azt felelem, hogy az egyáltalán nem baj, ha mi önálló úton járunk, csak az a fontos, hogy magyar református egyházunk vallásos és nemzeti hivatását az idegen-nyelvű államban is hiánytalanul betölthesse.

Mikor a házigazda a felolvasást befejezte, önkénytelenül egy kis szünet állott be. Mindenki azt várta, hogy a rangidősebbség jogán hozzászóljon a tárgyhoz, ő azonban egy darabig elgondolkodva nézte a vele szembe levő falat, majd szokása szerint megfontoltan, egy kicsit vontatottan így szólt:

— Barátocskám, te nagyon kemény diót tettél fel nekünk az asztalra, de nem is egyet, hanem egy egész tállal. Adj egy kis időt, hadd gondolkozzam rajta, hogy miképen törjem meg a te diódát; ez alatt pedig kérlek szívesen, hozz nekem egy ital vizet, mert a hosszú elő-

adás alatt annyira megszomjúztam, hogy már beszélni sem tudok.

— Nekem is hozz Gergely, — mondotta Szabó Árpád.

— Akkor én meg azt javasolnám, — felelte a házigazda, — hogy tartsunk egy kis szünetet, menjünk át az ebédlőbe, igyunk meg egy pohár bort, ez azt hiszem, egyikünknek se fog megártani.

— Jó lesz biz az, — mondotta Horváth tisztelendő úr.

*

Bándy István már régebben elvégezte beszélnivalóját az öreg Lengyellel. Amikor visszatérve a paróchia elé ért, észrevette, hogy Bodnár Gergelyné lent van a gyümölcsös kertben. Egy pillanatra megállt, majd hirtelen elhatározással megindult a kert felé. Bodnárné tiszteletes asszony éppen szamócát meg földiepreket szedegetett egy kis gyékény kosárba a vendégek számára.

— Jó napot kívánok, kezét csókolom, — köszöntötte Bándy.

— Hiszen mi már találkoztunk ma egyszer, mit köszönget annyira? — válaszolta Bodnárné.

— Igen, találkoztunk, de az akkori köszönésem Bodnár Gergelyné tiszteletes asszonynak szólt, most meg Margitkát, a régi, igazi Járm Margitkát köszöntöttem.

— Azt ugyan már hiába keresi, feltalálni már soha többé nem fogja.

— Dehogy is nem, már is feltaláltam. Nekem legalább úgy tetszik, mintha ott volnánk most is a magok virágos, árnyas, szép kertjében, ahol valamikor annyi sokat elbeszélgettünk. Úgy látszik, a kert a mi életünkben fontos szerepet játszik. Emlékszik, milyen jól kibeszélgettük magunkat a tamásházi kertben is a mi tíz éves találkozásnk alkalmával? És most megint . . .

— Hagyjuk ezt az idejét múlt témát. Ne a romantikát keresse az életben, hanem a valóságot. Ha azért jött hozzám, mert bizalmasan akar velem beszélni, akkor beszélje el őszintén, hogy mennyit szenvedett a románoknál.

— Nem szeretek ugyan erről beszélni; nem is mondtam el még senkinek, de ha maga úgy kívánja, hát legyen, nem bánom, elbeszélem. — Bizony nincs rajta mivel dicsekedni, de tény, hogy megverték azok a gazemberek, nem is egyszer, hanem háromszor. Mindjárt az első nap Tamásházán úgy palástosan, ahogy hazulról elcipeltek, addig ütöttek, míg nem a palást teljesen összetépődött, s rongyokban lógott le a vállaimról. Másnap Szatmáron lehúzták a cipőmet, s mindkét talpamra huszonötöt vertek, úgy, hogy alig bírtam a lábomra állni azután. Majd Kolozsvára vittek. Ott egy tatárképű oláh hadnagy mielőtt valatóra fogott volna, két pribékjével kezemet, lábamat összekötöztette, azután lefektetett egy katonagyra, a két katonát kiküldötte, a bluz-

zát levetette, az ingújját feltúrte, majd a kezébe vett egy vastag nádpálcát és így szólt hozzám:

— No kutya magyar, most meg fogsz döglenni.

Azután elkezdett ütni teljes erejéből. Én ezalatt a kezemet nagy nehezen a számhoz emeltem, a spárgát, a mivel a kezem meg volt kötve átrágtam aztán hirtelen felugrottam, a hadnagyot derékon kaptam, s úgy a vaságyhoz vágtam, hogy mindkét lábszára azonnal eltört, majd mint egy piszkos rongyot a földhöz csaptam, amikor meg betört az orra, s kiesett négy foga, úgy hogy orrán, száján ömlött a vér. De azért ordítani tudott mint egy sakál. Azután katonák, tisztek, orvosok rohantak be, próbálták felállítani a hadnagyot, de annak a lábai csak úgy lógtak, mint valami pojáca-bábué. Mind csak a hadnagyot faggatták, hogy mi történt? Hozzám se nem szóltak egy újjal se. Szerencséjökre, mert akkor úgy el voltam keseredve, hogy agyon vertem volna valamennyit. Majd jött egy ezredes, az ott a helyszínen jegyzőkönyvet vett fel mindenről, sőt még egy orvos által engem is megvizsgáltatott, hogy csakugyan látszottak-e az ütések nyomai. Azután nemsokára hadbíróság elibe kerültem. A gazember hadnagy azt vallotta ellenem, hogy kihallgatás közben orvúl támadtam rá, amiért az ügyész golyó általi halálra tartott méltónak. Hanem azért az oláhok közt is akadott egy becsületes ember, egy százados hadbíró, aki vé-

dőmül lett kirendelve, akit valósággal a szent Lélek szállt meg, mert olyan védőbeszédet tartott mellettem, hogy annál különbet magyar embertől se várhattam volna. Először is bebizonyította, hogy a hadnagy vádja alaptalan, vallomása hazug, mert hiszen sehol jegyzőkönyvnek, írószernak nyoma se volt, ellenben igen is teljesen beigazolódtott az én vallomásom az orvosi láttelellettel és a helyszínen felvett jegyzőkönyv adataival. Azután kimutatta, hogy a hadnagy eljárása teljesen törvénytelen és jogtalan volt. „Jogunkban állott volna, hogy a vádlottat előző cselekményei alapján esetleg főbe lőni, de ahhoz nem volt jogunk, hogy őt háromszor megbotoztassuk. Különösen nem szabad lett volna ezt vele elkövetnünk, ha meggondoljuk a vádlott képzettségét és társadalmi helyzetét. Az ő helyzetében én se tettem volna másképpen, de azt hiszem, a bíróság tagjai sem“.

— Főként ennek a hatásos védőbeszédnek köszönhetem, hogy a vád alól fölmentettek és hat heti zaklatás után elbocsátottak. Most itt vagyok, hogy elvegyem szenvedéseim jutalmát. Mert azt csak nem gondolja, hogy ennyi szenvedés jutalmazás nélkül fog maradni. És ezt a jutalmat csak maga adhatja meg nékem Margitka. Magától várom, magától kérem.

— Mondja meg igaz lelkére, hogy mit ért maga ez alatt a jutalom alatt?

— Csudálkoznám rajta, ha a maga asz-

szonyi ösztöne nem súgna meg, hogy milyen lehet ez a jutalom. Én sokszor elgondoltam, hogy magának egy csókja milyen boldoggá tenne engemet. És most is azt hiszem, hogy minden bántalmat és minden szenvedést el tudnék felejtetni, ha maga drága Margitkám egy olyan csókot adna énnékem, amelyet én szeretnék.

— Megmondottam már magának, hogy erre ne gondoljon egy pillanatig se. Azt is megmondtam már, hogy én már régóta nem vagyok Járm Margit, én Bodnár Gergelyné vagyok. Szent esküvéssel eladtam a testem, a lelkem Bodnár Gergelynek és én ezt az esküt meg nem szegem soha!

— Így hát akkor én hiába szenvedtem?

— Megvalloam magának, hogy a szívem rejtekében van egy kis zug, ahol a régi, kedves emlékek között ott őrzöm a maga képét is. És sokszor gondolok magára részvéttel, sőt baráti szeretettel. Azt hiszem ennyivel beérheti.

— Nekem ez nem elég.

— Többet nem adhatok.

— Ha a maga kőkemény szívét nem indította meg az én sok szenvedésem, hogy megbotoztak, megvesszőztek, a palástot letépték rólam, hogy testben, lélekben összetörték, hogy szenvedtem a magyarságért, másokért is, meg magáért is, — hát akkor ide nézzen! Lásza meg ezt a szívét. Az élet anyála mikor elbocsátott, ebbe a szívbe azt írta bele

hogy a boldogságot magánál fogom feltalálni. Egy csekket állított ki a boldogságról, és ez a csekk a maga nevére szól, most követelem, hogy váltsa be!

— Az Istenért, ne kiabáljon ennyire, még valaki meg találja hallani! Jöjjön ide a lugasba, itt nem fog meglátni senki.

Sietve beléptek a mintegy száz lépés hosszú, sétány alakú, szőlőlugasba, ahol Bodnárné könnyes szemekkel, szaggatottan, akadozva így szólt Bándyhoz:

— Könyörgök magának, ne gyötörjön, ne kínozzon tovább! Meg kell értenie, hogy én mint asszony, mint Bodnár Gergelyné magát mint férfit nem szerethetem. Hogy szenvedett érettem is, meg édes mindnyájunkért, ezt köszönöm magának. A mi sok felől sanyargatott nemzetünknek vértanukra, bátor áldozattevőkre van szüksége. Én mint gyenge nő, mit tehetek én a hazáért? Legfeljebb annyit, hogy a hála és elismerés koronáját fonom a bátor férfiak homloka köré. Mint a szenvedő magyarság hősének, úgy adom magának is ezt a . . . . . csókot.

És a szomjas ajkak összeforrtak egy hosszú, néma csókban.

*

A konferencia tagjai már a harmadik pohár bort is megitták az ebédlőben és még mindig nem gondoltak arra, hogy visszamenjenek az irodába. Kovács Miska bácsi meg

Szabó Áron éppen az ebédlő kertre nyilló ablakánál állottak, ahonnan látni lehetett a távoli máramarosi havasokat is. Éppen valami közömbös tárgyról beszélgettek, mikor Bodnárné és Bándy a lugasba léptek. Miska bácsi el akarta róluk terelni a figyelmet, és így szólt:

— Nem is tudtam, hogy ebből a szobából ilyen szép kilátás nyílik.

Azonban éppen ezen megjegyzése által odacsalta Bodnár Gergelyt is, aki hozzájuk lépett, miközben ezt mondotta:

— Igen, én is sokat gyönyörködtem innen a távoli hegyek kék színében.

Bándy és Bodnárné ebben a pillanatban csókolták meg egymást. Bodnár elsápadt, egy darabig szótlánul bámult a kertbe majd halkán ezt kérdezte Szabó Árpádtól:

— Láttátok ugy-e? — s aztán szótlánul kifordult az ebédlőből s bement az irodába. A többiek összebújtak az ebédlőben, a történeteket tárgyalták, s azon tanakodtak, hogy mit csináljanak. Miska bácsi kiadta a jelszót, azonnal fogatni és elmenni innen. Kósa Áron kivitte a kocsikhoz a felső ruhákat és meghagyta a kocsisoknak, hogy azonnal fogjanak be. Miska bácsi és Szabó Árpád lementek a kertbe, Horváth tisztelendő pedig bement Bodnárhoz az irodába. Bodnár éppen a vadászfegyverével babrált. Horváth Péter bácsi megállt az ajtónál, s csak ennyit mondott:

— Gergely, gondold meg a dolgot, nehogy valami bolondot csinálj!

— Majd tudom én, hogy mit kell csinálni, — felelte Bodnár, s fel se nézett.

Horváth tisztelendő várt még egy darabig, de mert ő se tudott mit mondani, őhozá se szóltak, hát kiment. Ezalatt a kocsisok befogtak, s az alsó gazdasági kapun elhajtottak. Legelől vágatott a Bándy két sárgája, utána a többiek. Miska bácsi ruhákat vitt ki a Bodnárné számára is, s maga mellé ültette. Az asszonyokkal nem messzire szembe találkoztak, amint a jegyzőéktől hazafelé jöttek. Minden kérdezősködés és felelgetés nélkül beültették őket a kocsikba, s gyorsan elhajtottak. Bodnárné szeretett volna a jegyzőék előtt megállani, hogy a gyerekektől elbúcsúzzon, de Miska bácsi nem engedte, hogy a kocsis megálljon.

Bodnár Gergely mikor a fegyverrel készen volt, leült az íróasztal mellé, s fejét a tenyerébe hajtva gondolkozott. Majd hirtelen felugrott, kezébe vette a vadászfegyvert, lassan, óvatosan bement az ebédlőbe. Hogy ott nem talált senkit, az ablakhoz lépett, s lenézett a kertbe. Ott se látott senkit. Gyors léptekkel az udvarra sietett, csak a szolgáját látta ott, aki az ől előtt sepregetett.

— Elek, hol vannak a vendégek? — kérdezte tőle.

— Elmentek mind, — felelte a cseléd.

Bodnár Gergely szó nélkül bement az irodába, a fegyvert a helyére akasztotta, őmaga leült egy támlásszékre, s várta, hogy a fejére szakadjon a ház.

VII. FEJEZET.

A száműzött.

Bodnár Gergelyné mindjárt másnap elutazott Tamásházáról Kassára, egy ott lakó nagybátyjához. Lina néni ugyan kérlete, hogy maradjon náluk a jövő vasárnapig, akkor lesz a harangszentelés; titokban pedig azon reménykedett, hogy a harangszentelésre el fog jönni Bodnár is, s akkor aztán minden magától elintéződik. Bodnár Gergelyné azonban csak nem akart maradni semmi áron.

A következő vasárnapon, július 29-én gyönyörű szép idő volt a harangszentelésre, össze is sereglett arra a környékbeli falvak népe felekezeti különbség nélkül. A tamásházi harang egyike volt a legelső új harangoknak, amelyiket a háború alatt elrekviráltak helyére készítettek. Az öreg Solymosi Mihály öntette a háborúban hősi halált halt fiának, Zsigának az emlékére, amit bele is öntetett a harang feliratába. A harangot Kovács nagytiszteletű úr még februárban megrendelte egy nagyszombati haranggyárban, amikor még csak nem is sejtette senkise, hogy az ország hatá-

rok ilyen hamar megváltozzanak. Most aztán, hogy a harang elkészült, sok utánjárásba került, míg a határon átengedték, és még így is nagy vámot kellett fizetni érte.

Az ünnepélyre eljött Dengőről az esperes is, ő vezette az istentisztelet legfontosabb részét, a harangnak imádság és szent beszéd által való felavatását. A kedvező események után Kovács Miska bácsi szerette volna, ha a Bándy Pista szereplése kimaradt volna a felavatásból, de mert a meghívók már szét voltak küldve, s azokon a Bándy neve is ki volt nyomtatva, jobbnak látta, ha megmaradnak a megállapodás mellett, mivel a visszalépés a botrányt még jobban felfújta volna.

A harangszentelésre a tamásházi kántor, Váradi Ferenc két új énekét szerzett. Az egyik így hangzik:

Megjött az új harang,
Hívek örvendjétek!
Ez lesz az égi hang,
Mely vezet benneteket
Az Isten házába
Buzgó imádságra
Lelkünknek boldogságára.

Áldott az Úr Isten,
Ki szeret bennünket,
Kipótolja minden
Veszteségünket.
Imádjuk hát őtet,
Szent fejedelmünket
Egész földi életünkben.

Énekelték egy régi éneknek (Dicsérünk

Úr Isten Szüntelen Tégedet) a dallamára. Ezzel kezdődött a felavató isteni tisztelet délelőtt 9 órakor a templom előtti térségen a felvirágozott, s kendőkkel is feldíszített új harang körül. Még a közönyös szemlélő számára is impozáns látvány lehetett, mikor a sok ezernyi lélek ott Isten szabad ege alatt a vallásos érzésben összeforrva ég felé szállt az ének szárnyain. Ének után az esperes, Sátoros Bertalan úr imádkozott, majd pathetikus beszédében előbb a háborúról szolt, amely elvitte a fiaikat, elvitte az apákat, elvitte a harangokat, azután rámutatott a távoli harcterekre, ahol jeltelen sírokban alusszák síri álmukat a névtelen hősök: a fiúk, az apák. Ekkor már előkészültek a zsebkendők, peregtek a könnyek, a szónoki szünetek alatt itt is, ott is felhangzott egy-egy elfojtott zokogás. Most egy dramatikusan fordulattal a sírókhoz: A tépett szívű anyákhoz, az árvákhoz, az özvegyekhez fordult, akiknek életére sírig tartó gyászfátyolt borított a háború. „De ne sírjatok már, — mondotta — él még a jó Isten, Ő minket is szeret, irántunk való szeretetének, megbékélt kegyelmének fénylő bizonyysága ez az új harang. Hirdesse ott fenn a toronyban időtlen időkig Isten hatalmát, dicsőségét, jóságát, szeretetét!” Ezután egy buzgó imádságban felavatta, megáldotta az új harangot.

Most ismét ének következett, a Váradi kántor által szerzett másik ének, amely így szól:

Dicsőség térjen Isten szent nevére,

Ki híven vigyáz Jézus örökére;
Megvéd bennünket, mint erős kővárunk,
Őrzi egyházunk.

Meglett, amit már oly régóta vártunk:
Visszajött hozzánk harchavitt harangunk.
Visszajött hozzánk a békesség vele
S Isten szerelme.

Szállj, szállj magasra Isten szent harangja!
Ragyogjon reád a békesség napja.
Hirdessed ott fent jó Atyánk szerelmét,
Szent dicsőségét.

Énekelték a debreceni Énekeskönyv 63-ik dicséretének (Krisztus Urunknak áldott születésén) a dallamára. Az ének elhangzása után hosszabb szünet állt be. Senki se tudta, hogy mi lesz még. Program szerint most következett a Bándy István pontja, de ő csak állt némán, szótlánul a többi papok között. Miska bácsi már épen oda akart menni hozzá, hogy megkérdezze, mit akar, fog-e szerepelni vagy sem, amikor végre Bándy lassan, fáradtan az új harang melletti pódiumra lépett. Sápadt arcán lázrózsák égtek, tágan nyílt szemeivel csak a harangot nézte. Magatartásából némelyek kitalálták, hogy nem prédikálni, hanem szavalni fog, csak azon tanakodtak még, hogy vajjon Petőfitől-e vagy Tompától? Mikor minden zaj, süttogás elcsitult, Bándy tényleg szavalni kezdett, de oly halkán, hogy első szavait csak a körülte állók értették. Később a hangja mindjobban erősödött, úgy hogy a második strófát már mindenki hallotta, azon túl pedig az ő szavától visszhangzott a temp-

lom, a piac, az utca. Valósággal elbűvölte a nagy sokaságot, sehol egy hang, egy szó nem hallatszott, mindenki csak őt nézte, csak őrá figyelt. A vers egyébként, amit szavalt, ez volt:

Légy üdvözölve visszatért harangunk!
Ki messze jártál harci téreken.
Fehérő tornyunk szellős ablakában
Üres helyed vár nappal s éjjelen.
Lelkünk utánad rég kívánczozott,
Kedves harang, hozzánk Isten hozott!

Sokáig tartott, míg a harcmezőkön,
Hol elveszett volt annyi szép remény,
Küzdöttél bátran, mint sebzett oroszlán;
Halált okádó ágyúvá levél,
Szelíd szavad dörgéssé változott . . .
Győzött az ármány, jogunk elbukott.

Sokáig tartott szomorú fogságod,
Míg drága pénzen visszaválthatánk,
Sok vér s arany elfolyt a vad tusában,
Szegények lettünk, s csonka a hazánk!
De im eloszlik minden bánatunk,
Hogy téged újra itthon láthatunk.

Ha újra kondulsz ismerős helyedről,
Első szavad egy hő ima legyen.
Szárnyaljon fel az ég örök Urához,
Ki most tőlünk dicséretet vegyen,
Magasztaljuk az új harang szaván,
Ki által él még nemzet e hazán.

Ha széttékintesz onnan a magasból,
A második szód egy sikoly legyen.
Rémült sikoly a zengő ércforokból,
Mely szálljon át a völgyön és hegyen.
Sírasd a hont, e gyászos özvegyet,
Sírasd, kik érte adták életüket.

Te visszajöttél vigaszul minékünk,

De hány anyának nincs itt gyermeke?
 Hány árva gyermek várja, hívja atyját?
 S a vőlegényét menyasszony-özvegye?
 Koporsójukra senki sem borult . . .
 Sírasd, temesd el szerteszórt poruk.

Sírjál velünk, kik sírásra születünk.
 E nép ma már a bánat nemzete
 Megbűnhődé a multat és jövendőt,
 Mégis csak gyász, sírás az élete.
 Sírasd a népet, mely elvérezett,
 Sírasd a multat, amely elveszett.

S ha megsirattad árva nemzetünket,
 Ha elsirattad összes bánatunk,
 Harsány szavaddal éleszd fel hitünket,
 És hozz reményt, hogy még feltámadunk.
 Hogy az örökre még el nem vesztett,
 Mit híven ápol az emlékezet.

Hozd vissza ismét régi szép hitünket,
 Amely nekünk történelmet csinált,
 Hogy bízni tudjunk újból Istenünkbe,
 Ki több, erősebb a föld királyinál.
 Csak Ő segíthet tenger bánatunkon . . .
 „Tebenned bízunk” zengjen ajakunkon.

Légy üdvözölve ifjú szép harangunk!
 Te érc imádság ég és föld között!
 Sokáig élj ott fenn torony-lakodban,
 Hová veled a béke költözött.
 Csituljonak azok fájdalmai,
 Kiket szavad az Úr házába hí.

Hirdess mindenkor békét a magyarnak,
 Több boldogságot, mint nekünk jutott.
 S ha felszállsz olykor zengő szárnyaiddal,
 Hol ül az Úr királyi trónuson:
 Értünk, kiket bús átok fogva tart,
 Imádkozz: „Isten áldd meg a magyart!”

Ámbár mindenki tudta, hogy a szavalf

is a felszentelő Istentisztelethez tartozik, amelynél éljenezni nem szabad, mégis az előadás végeztével a tömeg széleiről sokfelől felhangzott egy-egy önkénytelen „éljen“, az egyik énekkari tag odasúgta Váradi kántornak;

— Tanító úr, kezdjük rá a himnuszt!

Amit a tanító azzal háritott el, hogy programmon kívül harsány hangon énekelni kezdte a 90. zsoltárt: „Te benned bízunk eleitől fogva“ amit csakhamar a sokaság vele együtt énekelt. Bizonyos, hogy a kántor szerencsés ötlete megmentette az ünnepélyt attól, hogy botránnyal végződjön, mert ha a tömeg csakugyan rákezdte volna a magyar himnuszt, a jelenlevő cseh főszolgabíró félbeszakíttatta és betiltotta volna az egész felavató istentiszteletet. Az ének végeztével Győry Endre egyházmegyei gondnok azt mondotta az esperesnek:

— Most már aztán a többi akár el is maradhat.

Ezután következett a látványosság-számba menő harang felhúzás, aminek megtörténte után az új harang szavára a sokaság nagy része bevonult a templomba. A kinnrekedteknek a nádfalusi pap, Kósa Áron tartott istentiszteletet az iskolaudvaron. A templomi gyülekezet a fennálló ének (Szent Isten noha néked) után a 137. dicséretet (Mennybéli felséges Isten) énekelte, ami után az aratási papnak Szép Gábornak a prédikációja következett, ami főképpen a harangnak, mint Isten tiszteltetére hívó eszköznek a szerepéről szólt.

Majd a helybeli lelkész, Kovács Miska bácsi az adomány értékét és jelentőségét méltatta, ami által az adományozó Solymossy Mihály magának, hősi halált halt fiának, Zsigmondnak is örök emléket állított. A Kovács nagytiszteletű úr áhítatos imádsága után a gyülekezet a 137. dicséret utolsó versét (Dicséret, dicsőség) énekelte s ezzel a felavató istentiszteletnek vége is volt.

Istentisztelet után az egyház a Rákóczi-vendéglőben százötven terítékes ebédet adott a meghívott vendégeknek, ahol számos felköszöntő hangzott el. Ott volt a cseh főszolgabíró dr. Holub is, várták, hogy majd ő is fel fog szólalni, de a felszólalása elmaradt, sőt az egész ebéd alatt meglehetősen szótalan, sőt kedvetlen volt. Ami mindenkinek feltűnt, mert dr. Holub egyébként nagyon szíves és barátságos ember volt, a magyarok iránt se viseltetett rossz akarattal, sőt annyira szimpatizált velők, hogy egy előkelő, dengői kálvinista magyar gentry-család leányát el is jegyezte, akinek a kedvéért éppen most nagyon szorgalmasan igyekezett magyarul megtanulni. A felköszöntők során Bándy Istvánnak is kijutott a dicséretből a Váradi kántor uram jóvoltából, aki őt mint a magyarság „vértelen vértanuját” üdvözölte, mint aki mai ódájával is megmutatta, hogy méltó arra a tiszteletre és dicsőségre, amivel őt a szenvedő magyarság osztatlan hálája körülveszi. A szónoklat után a jelenlevők lelkesen éljenezték Bándyt

is, meg a szónokot is. Csak a szolgabíró tett úgy, mintha nem értené, hogy miről van szó, s nem emelte fel a poharát, hogy Bándyval koccintson.

Ebéd után a szolgabíró Bándyt karon fogva félre hívta, a terem egyik szögletébe, s elkérte tőle a délelőtti elszavalt vers kéziratát, mert amint mondotta, hirtelenében nem értette meg jól, s le akarja azt magának fordíttatni. Bándy az első pillanatban igaz érdeklődésnek vette a dolgot s készséggel átadta a kívánt kéziratot. Csak később jutott eszébe, hogy ebből esetleg még baj is lehet.

Harmad napon Bándy tiszteletes sürgős idézést kapott, hogy másnap, vagyis szerdán reggel nyolc órakor jelenjen meg a tamásházi szolgabírói hivatalban. A főszolgabíró nagyon hidegen fogadta, még csak hellyel se kínálta, hanem ő maga is felállt és német nyelven így szólt Bándyhoz:

— Vegye tudomásul a tisztelendő úr, hogy a mai naptól kezdve csak alkalmatlan idegennek tekintjük a köztársaság területén. Verse teljesen meggyőzött bennünket affelől, hogy ön számunkra a legkevésbé sem hasznos, hanem egy nagyon is ártalmas ember. Én részemről legalább mindig fogom sajnálni, azt a fáradságot, amit önnek a román fogságból való kiszabadítása érdekében tettem. Miniket akkor félrevezettek, azt mondták, hogy ön csehszlovák állampolgár, s hogy ön lojális példájával meg fogja hálálni fáradozásunkat.

Biztosíthatom önt, hogy az én utánjárásom nélkül ön ma is ott senyvedne a romániai kazamatákban, Kolozsváron, Bukarestben, vagy tudom is én hol. És ön rút hálátlansággal fizetett nekem is, meg a köztársaságnak is. Nem átalotta egy ájtatos gyülekezet harangszentelési ünnepélyét, meg a saját papi palástját arra használni fel, hogy Magyarország érdekében lázítsa az itteni békés lakosságot. Ha én ott nem lettem volna azon az ünnepélyen, bizonyos, hogy a csendőrség azonnal letartóztatta volna és palástosan elkísérte volna önt, mint annak idején a román katonák. Versét természetesen átadtam az államügyésznek. Addig is, míg a törvényszék ön felett, mint lázító felett ítélni fog, az ország területét el nem hagyhatja, s minden lépésére a csendőrök fognak vigyázni, tehát ehez tartsa magát. Most elmehet.

Bándy szó nélkül meghajtotta magát, s zúgó fejjel, támolyogva ment ki a szolgabírói hivatalból. Elgondolta, hogy milyen nagy urakkal beszélt már. A háború alatt beszélt Hötzendorfi Konráddal, Jenő és József főhercegekkel, sőt magával Károly királlyal is, de soha senki úgy meg nem szégyenítette, mint ez az aranyfogú, kis köpcös szolgabíró. A paróchia felé irányította lépteit, hogy kipanaszolja magát a mindent megértő Miska bácsi előtt. Legnagyobb csodálkozására azonban Miska bácsi nagyon hűvös és zárkózott volt vele szemben. Csak hümmögött, de nem szólt se jót, se rossz-

szat. Csalódottan távozott el az öreg kollégától; végtelenül rosszul esett neki, hogy nincs senki, aki legalább egy jó szót szólna neki, s vigasztalásával könnyítené lelke terhét. Szomorúan baktatott a kocsijához, hogy haza hajtasson. A kocsi a Rákóczy-vendéglő udvarában volt beszállva. A vendéglő kapujában Bándy régi cimborájával, Végváryval találkozott, akit a csehek csekély nyugdíjjal elbocsátottak a szolgabírói állásából, s most gazdálkodással foglalkozott, s ezenfelül a tamásházi takarékpénztár igazgatóságában fejtett ki nagyobb tevékenységet. Végváry szokása szerint nagy hangon köszöntötte Bándyt, s a vállára csapott.

— Szervusz te alvajáró! Hát neked mi bajod? Meg se látod a szegény embert.

— Szervusz pajtás! Mit gondolsz, van-e ma olyan ember, akinek valami baja nincsen? — kérdezte Bándy.

— Sose búsulj barátom. Nagy a feje, búsuljon a ló. Gyere igyunk meg egy pohár pilsenit, aztán mindjárt jobb kedved lesz neked is.

— Ráérni ugyan nem nagyon érek rá, de ha már találkoztunk, a kedvedért megiszom egy pohár sört.

Mihelyt leültek a vendéglőben, Végváry azonnal a harangszentelési ódáról kezdett beszélni:

— Nagyszerű volt, barátom. Mondhatom, mindnyájunkat fellelkesítettél. Voltak ott szakértő emberek és azok azt mondták, hogy egy hívatásos költőnek is becsületére vált

volna az a vers. Egyenesen Schillernek a hangról írt költeményéhez hasonlították. Hát hallod, jól is össze tudtad szedni benne a magyar szív fájo gondolatait.

— Ez a baj épen, cimborá. Ezért vagyok most itt. Tudod, a szolgabíró még akkor vásárnap elkérte tőlem a kéziratot. Elolvasta, lefordította, s aztán átadta az ügyészségnek. Bizonyos, hogy vád alá fognak helyezni. Kezdek a dolgot újból, ahol a románokkal félbehagytam. Még azt is kijelentette előttem a szolgabíró, hogy ezután csendőrök fognak vigyázni minden lépésemre.

— Mikor mondta ezt?

— Ma. Ezelőtt egy órával. Tegnap délután kaptam külön küldönc útján az értesítést, hogy ma délelőtt nyolc órakor legyek a szolgabírói hivatalban. Hát ott voltam.

— De minek adtad oda neki a kéziratot?

— Ki gondolhatta volna, hogy ebből még baj is lehet.

— Ez az öreg hiba, hogy erre nem gondoltál. Látod, ez a mi eredendő bűnünk, hogy mi mindenkivel szemben jóhiszeműek vagyunk.

— Már benne vagyok, lesz, ami lesz.

— Ne félj pajtás, nem hagyunk magadra. Itt vagyunk ám mi is.

— Attól tartok, hogy ez még a román diónál is keményebb lesz. Amennyire én a cseheket ismerem, ezek még arra sem fognak alkalmat adni, hogy valaki segítsen rajtam.

— Dehogy is nem. Náci, hozz még két korsóval!

Mikor a pincér az üres söröspoharakat elvitte, Végváry áthajolt az asztalon, s bizalmaskodva, a szemében hamiskás mosollyal azt kérdezte:

— Hát aztán mondd csak pajtikám, a szedresi papné tud jól csókolódzni?

Mintha csak fejbeütötték volna, Bándy előtt elsötétült a világ, egy darabig csak ült és bámult, majd hirtelen felugrott és Végváryt teljes erejéből arcul ütötte. Erre Végváry is felugrott, felkapta a széket, amelyiken ült, s épen le akart vele Bándyra sújtani, de a szomszéd asztalnál iddogáló három cseh finác oda rohant, s elválasztották egymástól a jó barátokat, mert különben talán meg is ölték volna egymást. Bándy azonnal fogatott s elment haza, Végváry pedig, mivel a párbajozást a csehszlovák törvények tiltják, elment a dr. Rosenfeld ügyvédi irodájába, s Bándyt beperelte könnyű testi sértésért.

A szolgabíró csakugyan igazat mondott. A csopai papot azontúl alig érhette volna valami baj, mert a csendőrök tényleg folyton vigyáztak rá. De nemcsak vigyáztak rá, hanem elég gyakran még fel is keresték. És ha Bándy tiszteletesnek már eleinte se tetszett ez a szigorú őrizet, még inkább ellenszenvesek lettek előtte ezek a csendőri látogatások. Mindjárt másnap már a reggeli órákban megjelent nála két természetes csendőr fegyveresen, feltű-

zött szuronnyal, s az életrajzi adatai iránt tudakozódott. Amint mondták, a csendőrpáncsnokságnak van erre szüksége.

— Hol született a tiszteletes úr?

— Boglároson.

— Hol van az?

— Magyarországon.

— Akkor a tisztelendő úr magyar állampolgár, nemde?

— Az meglehet.

— No és mikor? Már hogy mikor tettszett születni?

— 1890 május 5-én.

— Szülei?

— Bándy Károly és Sas Mária.

Pénteken reggel ismét megjelent két csendőr, szintén úgy nyolc óra tájt. Bándy épen a kertben foglalatzkodott, a csendőrök az öreg szakácsnét küldték utána.

— Mivel lehetek szolgálatukra? — kérdezte Bándy.

— A tisztelendő úr születési adatait akarnánk feljegyezni, — felelte az egyik csendőr.

— De hiszen már tegnap bediktáltam.

— Nekünk?

— Nem épen maguknak, hanem más két csendőrnek.

— Az meglehet. Mi arról nem tudunk semmit. Mifőlünk most a katonai parancsnokság követeli ezeket az adatokat, még pedig sürgősen.

Nem volt más mit tenni, bementek az

irodába. Az őrmester leült az íróasztal mellé s kérdezte:

- Született?
- Boglároson.
- Mikor?
- 1890 május 5-én.
- Szülei?
- Bándy Károly és Sas Mária.
- Katona volt a tisztelendő úr?
- Igen.
- Mint tábori lelkész?
- Nem. Mint kombattáns.
- Melyik hadseregben?
- Az osztrák-magyar hadseregben.
- Mikor?
- 1914 szeptemberétől 1917 áprilisig.
- Milyen rangban?
- Mint főhadnagy szereltem le.
- No köszönöm, — szólott az őrmester; szedték a fegyvereiket s elmentek.

Bándy megnyugodott.

- No legalább ma már nem háborgatnak többet, — mondotta magában.

S ebben igaza is volt, de szombaton reggel, mikor a templomból kijött, az iroda előtt már ott várta megint két csendőr.

- Azért jöttünk, hogy a tisztelendő úr születési adatait feljegyezzük.

— De hiszen tegnap is, tegnapelőtt is bediktáltam, még most se tudják, — szólott Bándy indulatosan.

- Mi a szolgabíróság rendeletére jöttünk,

az illetőség megállapítása végett van szükség az adatokra.

— Jól van, nem bánom, bediktálom még az egyszer. De legyen már vége ennek a szekaturának!

— Az nem a mi dolgunk. Becses neve?

— Bándy István.

— Született?

— Boglároson, Magyarországon.

— Mikor?

— 1890-ben május 5-én.

— Szülei?

— Bándy Károly és Sas Mária.

— És mióta van a tisztelendő úr Csopában?

— 1917 november óta.

— Eszerint még mindig Boglároson bir illetőséggel?

— Nem kérem. A magyar törvények értelmében a köztisztviselő, így a lelkész is, mi-helyt állását a községben elfoglalta, ott azonnal illetőséget szerzett magának.

— Csakhogy ez már elmúlt, tisztelendő úr! Ma már négy évi egyhelyben lakás és adófizetés szükséges az illetőség elnyeréséhez. Eb-ből még baj lehet.

A csendőrök elmentek, Bándyt egyedül hagyták töprengéseivel. Be akart menni a városba, hogy ott valamelyik ügyvédtől tanácsot kérjen a csendőrök zaklatása ellen. De eszébe jutott a Végváryval történt kellemetlen esete, hát lemondott róla.

Vasárnap nyugodtan hagyták a csendőrök, de hétfőn reggel megint ott voltak.

— Tán csak nem a születési adataimért jöttök?

— De igen, el tetszett találni. Azért jöttünk.

— Akkor hiába jöttök. Nem mondom be.

— Miért nem?

— Elég volt már háromszor egymásután.

Elvégre az én türelmemnek is van határa. Nem engedem, hogy maguk engem itt minden nap zaklassanak. Van nekem más dolgom is.

— Minket a Zsupánátus küldött. A tisztelendő úr állampolgárságának a megállapítása végett szükség van a nevezetesebb életrajzi adataikra.

— Nem bánom, csináljanak akármit, de én nem vagyok gyermek, hogy mindent elmondjak itt maguknak, hogy hol születtem, meg mikor születtem.

— Jól van, ha nekünk nem tetszik elmondani, majd el tetszik mondani Dengőn, a zsupáni hivatalba. Nekünk mindegy.

— Ott se fogom elmondani, mert ha ezért hívnak, fel se megyek.

— Ha idézésre nem jön a tisztelendő úr, majd eljövünk mi karhatalommal.

Eszébe jutott, hogy vezetteték őt már eleget. Jobb lesz simán átesni ezeken a kellemetlenségeken. Elhatározta, hogy hacsak lehet, békességesen fogja elintézni minden dolgát.

— Hát csak üljön le az őrmester úr, aztán kérdezzen.

— No ugye hogy mégis csak meggondolta a dolgot. Született?

- Boglároson.
- Mikor?
- 1890 május 5.
- Szülei?
- Bándy Károly és Sas Mária.
- Mióta tartózkodik csehszlovák területen?
- 1918 október 28 óta.
- Én úgy tudom, hogy már régebben is itt volt a tisztelendő úr.
- Itt voltam, de akkor még ez a terület magyar terület volt.
- No én úgy értem, hogy mióta tartózkodik a tisztelendő úr ezen a területen, amelyik most Csehszlovákiához tartozik?
- 1917 november óta.
- Úgy? hát akkor a tisztelendő úr nem csehszlovák állampolgár.
- Azt hiszem, hogy igen. A békeszerződés értelmében legalább az utódállamok kötelesek elfogadni és állampolgárságot adni mindazoknak az egyéneknek, akik a békeszerződés idején itt laktak.
- Tévedni tetszik. Csak azoknak az állampolgárságát ismerjük el, akik 1906 január elsején már itt laktak.
- Hol voltam én még 1906 január elsején.
- Az állampolgárság megállapítása különben a zsupánátus és a belügyminisztérium dolga, mi csak az idevonatkozó adatokat gyűjtjük össze.
- Bándy István már kezdetin is rá volt készülve, hogy kedden is jönni fognak a csend=

örök, de csak nem jöttek. Sőt meg is ebédelt egész nyugodtan és még mindig nem jöttek a csendőrök.

— No csak hogy beelégelték már, — gondolta magában.

Este 7 órakor épen vacsorához ült, mikor jött hozzá nagy sebbel-lobbal a kisbíró.

— Tessék jönni azonnal a községházára, azt mondotta az őrmester úr.

— Mondja meg az őrmester úrnak, hogy ha beszédje van velem, jöjjön el hozzám, tudja ő, hogy hol lakom.

— Jól van. Én megmondhatom, — szolt a kisbíró s elment.

Kisvártatva futott vissza a kisbíró.

— Tessék jönni azonnal azt mondotta az őrmester úr. Mert ha ő jön ide, megkötözi a tiszteletes urat, s viszi egyenesen Dengőre.

Bándy jobbnak látta, ha csakugyan elmegy, hisz az a buta tót őrmester még valami botrányt csinál.

Amint belépett a községházába, az őrmester mérgesen rákiáltott:

— Mit, még maga üzenget nekem, hogy én menjek magához?!

— Tudja azt a tiszteletes úr, hogy Cseh-szlovákiában nincs állampolgársága? Tudja azt, ha én akarom, hát holnap kiteszik innen a szűrét Csonkamagyarországba?

— Ne felejtse el, hogy én ott is pap leszek, meg itt is pap vagyok, — felelte Bándy nyersen és határozottan.

— De azt se felejtse el, hogy én meg őrmester vagyok. Nekem katonai rangom van, — rikácsolta az őrmester.

— Ha maga őrmester, én meg főhadnagy voltam.

— Melyik hadseregnél ha szabad kérdenem?

— Én már a háború alatt főhadnagy voltam, amikor maga még csak közlegény volt.

— De a háború már elmúlt. Fűtülök én az ilyen főhadnagyságra.

— No fűtüljön, ha tud.

A szögletben a kisbíró kacagni kezdett, az őrmester fűtlyre csucsorította a száját, erre már a bíró is nevetett.

— Ne nevéssenek ott, — kiáltotta az őrmester, s tovább erőlködött a fűtüléssel, de mert Bándy is nevetett, ő is nevetni kezdett, s nem lett a fűtlyből semmi se.

— Én meg az ilyen emberre fűtülök, akinek a szája jár csak, de tehetsége meg nincs hozzá, — mondotta a pap.

— No fűtüljön maga, — kiáltott az őrmester.

Bándy szó nélkül fűtülni kezdte azt a nótát:

Vagyok olyan legény, mint te;

Vágok olyan rendet, mint te.

— Hallották, hallották? — kérdezte az őrmester a jelenlevőktől, — ezt azonnal jegyzőkönyvbe fogjuk venni, máris leült és írt. Rövid idő múlva így szólt Bándyhoz:

— Irja alá!

— Előbb olvassa el hangosan, hogy mit írt oda.

Az őrmester olvasta:

— Jegyzőkönyv: 1920 aug. 8. Jelen vannak Kropács Iván őrmester, Bándy István lelkész, Turó István bíró, Dobos Ámbros kisbíró, Sánta Márton esküdt. Igazoljuk, hogy Bándy István lelkész Kropács Iván őrmestert kifütyülte.

Bándy megnézi az írást, aztán így szól:

— Nem írom alá.

— Mért nem? — kérdi az őrmester.

— Mert nem az van ideírva, mint amit mondott.

— Az van ott, csakhogy csehül.

— Irja oda a magyar fordítást is, akkor aláírom.

Az őrmester odaírta a cseh szöveg alá a magyar fordítást, s erre Bándy után a jelenlevők sorra aláírták a jegyzőkönyvet.

— Most pedig térjünk a dologra, mondotta az őrmester nagy komolyan.

— Nézze őrmester úr, — mondotta Bándy — én nem tudom, milyen dologra akar maga most rátérni, de azt tanácsolom, hagyja el holnapra.

— De miért?

— Azért, mert maga most be van rugva.

— Hogy merészezi ezt nekem szemembe mondani?

— Hiszen mindenki érezheti, hogy magából csak úgy dől a pálinkaszag.

— Ezt nem jól érzi a tisztelendő úr, mert nemcsak énbőlőlem dől a pálinkaszag, hanem a bíró úrból is.

— Ahhoz nekem semmi közöm, hanem magának, mint csendőrőrmesternek részeg állapotban nem szabad kihallgatást tartani, még hozzá éjszakának idején.

— Most még csak fél kilenc, most még se éjszaka nincs, se én részeg nem vagyok, azért, hogy a szürke Jákóbnál megittunk két deci pálinkát. Nem erről van most szó. Nem azért hívtam én ide ilyen sürgősen a tisztelendő urat. Hanem arról van szó: mióta Csopa község a republikához tartozik, volt-e már a tisztelendő úr külföldön vagy nem?

— Nem voltam.

— Tehát letagadja?

— Kikérem magamnak az ilyen beszédet! itt semmiféle tagadásról nincs szó, hanem igenis állítom, hogy amióta a csehek bejöttek, külföldön nem jártam.

— Én pedig biztos forrásból tudom, hogy a tisztelendő úr igen is járt külföldön, még pedig útlevél nélkül.

— Ha maga ezt be tudja bizonyítani, akkor én elhiszem, hogy maga most nem részeg.

— Hát akkor mondja meg nekem tisztelendő úr, hogy hol volt június 1-től július 16-áig?

— Hol voltam? Kolozsváron voltam.

— No és Kolozsvár magának nem külföld?

— Jól van, de hát oda nem a magam jószántából mentem.

— Az már mellékes, de az a fő, hogy külföldön járt, s ha jól tudom útlevele sem volt.

— Hát persze hogy nem volt. Nem kellett akkor nekem útlevel.

— No csakhogy végre beismerte. Tudja azt a tisztelendő úr, hogy ez büntetendő cselekmény?

— Nem hiszem, hogy a csehszlovák hatóságok ezért megbüntetnének, hiszen már régóta tudják.

— Az későbbi dolog. Én a jelentést mindenesetre meg fogom tenni. Most pedig a kihallgatásnak vége.

— Hát csak ezért hívatott?

— Csak ezért. És ez nekem épen elég.

— Vegye tudomásul, hogy én is fel fogom magát jelenteni.

— Hát csak próbálja meg, de annál rosszabb lesz a tisztelendő úrnak.

Másnap Bándy bement Tamásházára és elpanaszolta a főszolgabírónak, hogy őt az őrmester tegnap későn este a község házára citálta és ott részeg állapotban két órán át faggatta teljesen ártatlan dolgok felől. A szolgabíró nem is nagyon figyelt oda, végül is azt mondotta:

— Nekem semmi közöm sincs hozzá, tehát panaszával a kerületi csendőrpáncsnok-sághoz fordulni Dengőn.

Míg a piacon keresztül és a városon vé-

gig kiment az állomásra, szomorúan tapasztalta, hogy régi népszerűsége teljesen szertefoszlott. Az emberek többnyire már messziről kitértek az útjából, vagy ha közel is jöttek hozzá, csak úgy immel-ámmal fogadták a köszönését. Vajon mi lehet ennek az oka? A Végváryval való affér vagy az az ártatlan szedresi kaland? Hát csakugyan olyan nagy bűnt követett ő el azzal a csókkal? Milyen hamar is megítél a világ egy papot! Hát vajjon az a szegény Margit merre van, s az a bolond Bodnár Gergely ugyan mit csinál? Azt mondják, hogy mindkettejüket meg akarta ölni. Egy ártatlan hazafias csókért. Dehát vajjon ő, Bándy István mit tett volna a Bodnár Gergely helyzetében? Erre felesleges is gondolni, hiszen neki nincs és nem is lesz felesége soha. Ha csak . . . Igen, hacsak Járm Margit nem. De hiszen ez ma már nem lehetetlen. Természetesen, ő hajlandó a hibát jóvátenni bármelyik pillanatban. Válgon el Bodnár Gergelytől és ő azonnal elveszi. Minden esetre fel fogja keresni Margitot és megbeszéli vele a dolgot körülményesen.

Dengőn a kapitányt épen hogy még a parancsnokság irodájában találta. A kapitány meghallgatta a pap panaszát, feljegyezte magának az esetet és megígérte, hogy vizsgálatot fog indítani ebben az ügyben, de előre is megjegyzi, hogy azt az őrmestert eddigelé egy nagyon derék, jóra való embernek ismerte.

Bándy csak későn este ért haza a nagy

körutazásból. Bosszúsan állapította meg magában, hogy nem végzett semmit, jobb lett volna, ha odahaza maradt volna. Nem lesz ebből az egész panaszból semmi, hiszen a kapitány ime előre is kijelentette, hogy Kropács őrmester nagyon derék ember. Az íróasztalon egy levelet talált, amit aznap hozott a posta. Az erőteljes, de nehézkes írásról mindjárt megismerte, hogy azt a nagybátyja küldte.

— Kedves öcsém! Anyád állapota szemlátomást rosszabbodik, azonnal gyere haza. — Szerető bátyád Sas Bálint.

Így szólt a levél. Mintha hatalmas szellemkezek kiemelték volna a jelenvaló világból, egyszerre elfelejtett mindent: csendőrt, szolgabíró, el még Margitot is, csak egyet látott maga előtt: a szenvedő, beteg édes anyát, s csak egy vágyat érzett feldobogni a szívében, fel egész a torkáig: repülni haza, térdre roskadni a betegágy előtt, s megcsókolni még egyszer azt az áldott édes anyai kezét... Sokáig állt és töprengett a levél felett. Előbb úgy határozott, hogy megy azonnal. De mégis aztán eszébe jutottak azok a szálak, amelyek őt ehhez a helyhez kötik, és úgy határozott, hogy nem megyen el szó nélkül, nem égeti föl maga megett a hidat, hogy többé vissza ne jöhessen.

Másnap, csütörtökön reggel meg se várta a vonatot, hanem befogatott, s elment Tamás házára a szolgabíróhoz, hogy határátlépési engedélyt kérjen Magyarországra. Magával vitte

a levelet is. A szolgabíró azonban nem találta Tamásházán, a helyettes kitérő feleletet adott:

— Nagyon sajnálom, de nem teljesíthetem a tisztelendő úr kérését, mert az ilyen természetű dolgokat a főszolgabíró úr magának tartotta fenn. Tessék talán holnap visszajönni.

— De nekem sürgős ez az engedély. Nekem még ma el kell utaznom.

— Akkor tessék felmenni Dengőre, a főszolgabíró ott lesz a zsupánátuson, talán ott is el lehet intézni a dolgot.

Bándy a fogatját hazaküldte Csopába, s mivel a vonat csak egy óra múlva ment volna, autót fogadott s azzal ment Dengőre. A főszolgabíró tényleg a zsupáni hivatalban volt, s magával a zsupánnal tárgyalt. Bándy beküldte a névjegyét, sürgős ügyben kérte a szolgabíró, hogy fogadja. A főszolgabíró azonnal kijött az előszobába s előzékenyen kérdezte, hogy mivel lehet szolgálatjára. Bándy mindjárt előmutatta a levelet s röviden megindokolta, hogy neki föltétlenül haza kell menni. Kérte a szolgabíró, hogy adjon neki öt napot határátlépést.

— Kérjen bármit a tisztelendő úr, csak ezt ne, — felelte a szolgabíró. A tisztelendő úr dolgai épen most vannak vizsgálat alatt és tárgyalás alatt, így az illetőség és az állampolgárság ügye is. Amíg ezek tisztázva nincsenek, addig tisztelendő úr se útlevelet, se határátlépést nem kaphat.

— Kérem szépen, ez nekem fontosabb az állampolgárságnál.

— No jó, én azt elhiszem, de mégse segíthetek semmit, mert egy idegen állampolgárnak meg épenséggel nem adhatunk ki egy olyan államokmányt, mint aminő az útlevél, vagy határátlépés.

— Akkor legalább tessék azt megmondani, hogy mit csináljak, hova forduljak az én mostani helyzetemben?

— Tessék talán a prágai magyar követségtől útlevelet kérni.

— És körül-belül mennyi idő alatt kapnám meg onnan az útlevelet?

— Hat hét alatt, egy hónap alatt, vagy esetleg hamarabb is.

— Az nekem nagyon hosszú terminus.

— Egyebet nem tudok mit mondani. Jó napot kívánok.

— Alászolgája.

Bándy nehéz szívvel támolygott ki az előszobából, fejét a folyosó üvegablakához támasztva azon tanakodott, hogy hát csakugyan olyan erősek az új országhatárok, hogy azokon neki semmiképen se lehet áthatolni? Eszébe jutott, hogy van itt valami menetjegyirodaféle, amelyik útlevél közvetítésével is foglalkozik. Mindjárt el is ment, megegyezett a cégfőnökkel egy magyar útlevelekre kétezzer cseh koronába, amiből ötszázat előlegül azonnal ki is fizetett. Azután elment haza az autóval, ott-hon azonban nem történt semmi, ami gondolkozását más irányba terelte volna, ezért hogy nehéz gondjaitól némileg is szabaduljon, ki-

ment a mezőre a zabaratókhöz, csak este jött haza megint.

Vacsora után bezárta az ajtót, vissza ült az asztal mellé, fejét tenyerébe hajtva azon töprenkedett, hogy haza menjen-e hát, vagy várja be a magyar útlevelet?

Nem tudta magát elhatározni. Egyszer csak halk kopogást hall az ajtón.

— Ki az? — kérdi Bándy felriadva.

— Én vagyok, — feleli egy suttogó hang.

— Ki az az én?

— Péter.

— Péter van százféle is.

— Ilyen Péter mint én vagyok, nincs több, mert én Csete Péter vagyok.

Erre már felugrott a pap az asztaltól és beengedte az édesanyja hűséges cselédjét.

— Jó estét kívánok.

— Adjon Isten Péter. Mit hoztál?

— Csak ezt a levelet.

Bándy átvette a levelet, ami tulajdonképen csak egy papírlap volt, rajta kusza betűkkel, ceruzával írva ez a néhány szó:

— A temetés holnap lesz, még az éjjel gyere haza, Bálint bátyád.

A hosszú, magas ember csak lerogyott a székre, a feje az asztalra esett, s aztán elkezdett zokogni keservesen. Ijedten jött be a szakácsné, s azt kérdezte Pétertől:

— Mi a baj?

— Meghalt az édes anyja, — felelte Péter. Aztán mindketten szó nélkül kimen-

tek a konyhára, s magára hagyták a papot.

Úgy egy óra mulva Bándy felöltözve benyitott a konyhába s így szólt:

— Mehetünk, Péter.

— Ha valaki talál jönni holnap, mit mondjak neki? — kérdezte a szakácsné.

— Mondja azt, hogy elutaztam, de nem tudja hová.

Az országhatár közelében lakott az öreg Peterke Mihály, aki miután elitta ötven köblös földjét, eltemette két leányát s a feleségét, kijött ide az erdőre lakni, ahol maradt még egy köblös földje, s azon egy kis házacskája, s ezen kívül mint erdőkerülő tengeti életét. Bándy bekopogtatott az öregnek az ablakán s kihívta.

— Miska bácsi, nem látott errefelé cseh fináncokat?

— Nem láttam.

— Akkor mehetünk, — s Péterrel elindult Magyarország felé. Amikor átlépte az országhatárt, bizonyos fájdalmas megilletődöttség vett rajta erőt. Ez hát az a föld, ami a nagy pusztulás után Magyarország területéből megmaradt, ez „melyhez annyi szent nevet egy évezred csatolt” . . .

Bándy Istvánt másnap reggel először is a községi bíró, Turó István kereste. Meghalt az apósa, s a temetést jött a papnál bejelenteni, s annak a körülményeit megbeszélni. Roppantul meglepődött, amikor hallotta, hogy a pap nincsen odahaza.

— Hová ment?

— Nem tudom, — felelte az öreg szakácsné.

— Mikor jön haza?

— Azt se tudom.

A bíró átment a tanítóhoz, aki komja volt, s elpanaszolta annak is a dolgot.

— Most az egyszer hal meg az apósom és most sincs itthon a pap, — mondotta.

A bíró meg a tanító visszamentek a paróchiára.

— Julcsa néni, hova ment a tiszteletes úr?
— kérdezte a tanító.

— Én meg nem mondhatom tanító úr, csak annyit tudok, hogy elutazott.

— Holnap már itthon lesz?

— Azt se tudom, de azért inkább nem, mint igen.

A tanító meg a bíró elmentek, s abban állapodtak meg, hogy ha a pap szombatig haza nem jön, a kisvárii papot fogják felkérni a temetésre.

Kis idő múlva azután, hogy a bíró meg a tanító elmentek, két csendőr jött, s most már azok keresték valami hivatalos ügyben a papot. Szegény öreg szakácsné már kétségbe volt esve, most már igazán nem tudta, hogy mit is feleljen. A csendőrök vallatóra fogták az öreg asszonyt, hogy csak mondja meg, hol van a tisztelendő úr, mert nekik okvetlenül beszélniök kell vele, meg aztán nekik amúgy is tudni kell, hogy hová, merre szokott járni a pap. De a szakácsné folyton csak azt hajto=

gatta, hogy ő nem tudja hogy hová ment, mert máskor se szokta azt neki megmondani. A csendőrök azután a szolgát vették elő, s attól tudakozták, hogy merre van a tisztelendő úr, de ez is csak azt mondta, hogy ő nem tudja, nem is látta, amikor elment. A paróchiáról a csendőrök a bíróhoz mentek, s attól tudakolták, nem tudja-e, hogy merre van a pap.

— Ha én azt tudnám, akkor én gazdag ember volnék, — mondotta rejtélyes tréfával a bíró, aki az apósa halála miatti bánatában akkorára felöntött már vagy két decit.

— Hogy érti ezt? — kérdezte az őrmester.

— Úgy hogy az egész faluban nekem volna leginkább szükségem a papra, mert meghalt az apósom és épen most nem tud idehaz lenni.

Már az egész falu titokzatos sejtésekkel és célzásokkal találgatta, hogy hol lehet a pap. De biztosat senki se tudott. Úgy tíz óra tájt megjelent a halottas háznál a vén Péterke Miska, aki mindenkor felkereste az ilyen ivási alkalmat, most meg annyival is inkább, mivel a megboldogult valamikor neki is jó cimborája volt. Mikor kezébe vette a félliteres üveget és kívánni kezdte tiszta szívből, hogy Isten nyugtassa meg a megboldogultat, azt feleli a kisbíró, aki a halottas háznál az udvari Ganymedes szerepét töltötte be:

— Megnyugodni megnyugodna már ökeme, csak volna aki eltemetné, de nincs itthon a tiszteletes úr és még csak azt se tudjuk, hogy hova ment.

— Ha te nem tudod, tudom én — felelte Péterke, miután egy jót húzott az üvegből

— Tudja-e?

— Tudom hát.

— Főbíró úr, — kiáltotta a kisbíró — tesszen csak idejönni! Miska bácsi tudja, hogy hova ment a tiszteletes úr.

— No hova? — kérdi a bíró.

Az öreg Péterke arca rejtélyesre húzódott és suttogva felelte:

— Magyarországra.

— Igazán?

— A két szememmel láttam, pedig sötét éjszaka volt.

— Jól látta kend?

— Hogyne láttam volna, még beszéltem is vele.

A bírónak nagy szeget ütött a fejébe ez a hír; még talán jobban felizgatta, mint maga a temetés. Mit keres a pap Magyarországon? És miért kellett olyan titokzatosan eltávoznia, hogy erről senkinek sem szólt semmit? Ez sehogy se fért a fejébe. Hivatalánál fogva a csehszlovák köztársaság egyik őrének érezte magát és kötelességének tartotta, hogy a pap hollétéről értesítse a csendőrséget. Előbb azonban átment a tanítóhoz, akivel erre a hírre újból megittak egy félliter pálinkát. A tanító azon a véleményen volt, hogy a csendőrök előbb-utóbb úgyis megtudják hol van a pap; ezért jobb lesz, ha a bíró mondja meg nekik, mert hiszen ezáltal úgy a csendőrök, mint a

szolgabíró előtt nőni fog a tekintélye. Az őrmestert épen az utcán találták, amint eredménytelenül haza akart menni Tamásházára. A bíró megállította.

— Őrmester úr!

— No mi a baj?

— Megvan a pap.

— Hol van?

— Magyarországon.

— Honnan tudja?

— Beszéltem egy emberrel, aki látta mikor átment.

— Hol van az az ember?

Az őrmester szemmél láthatólag örvendett a jó hírnek, s sietve ment a halottas házhoz, hogy a vén Péterkét kihallgassa. Péterke ekkorra már alaposan leitta magát, s a csendőr kívánságára kivallotta volna azt is, amit nem látott.

— Igaz, hogy látta kend a tisztelendő urat, amikor átment Magyarországba? — kérdezte az őrmester.

— Láttam hát. Már hogyan láttam volna? Még beszéltem is vele, — felelte az öreg.

— Mit beszélt vele?

— Azt kérdezte tőlem a tiszteletes úr, hogy nem láttam-e a határmentén cseh fináncokat?

— És maga mit mondott?

— Mit mondtam volna mást, mint az igazságot? Azt mondtam, hogy nem láttam. Amint hogy nem is láttam, mert egész este odahaza voltam.

— Hát akkor hol beszélt a tisztelendő úrral, ha egész este odahaza volt?

— A saját házamnál. Eljött oda hozzám.

— És mikor történt ez a beszélgetés?

— Csütörtökön este, vagyis hogy tegnap este.

— Láttá, hogy a tisztelendő úr a beszélgetés után Magyarország felé ment?

— Láttam hát. Mondtam már, hogy láttam.

— Egyedül volt a tisztelendő úr, vagy volt vele valaki?

— Hát nem egyedül volt; volt vele egy fiatal ember is, de azt nem ismertem.

— Idevaló volt az a fiatal ember?

— Már hogy lett volna idevaló, mikor mondom, hogy nem ismertem.

— Milyen ruha volt azon a fiatal emberen, katonaruha, vagy parasztruha?

— Dehogy volt katonaruha, csak ilyen, mint mi rajtunk van.

— No elmehet öreg.

Az őrmester zsebrevágta a jegyzőkönyvet s ment Tamásházára, hogy jelentést tegyen a szolgabírónak, addig is meghagyta a fináncoknak, hogy a magyar határra jól vigyázzanak. A vén Péterke Mihály valósággal tekintélynek érezte magát, hogy ő mondta meg a falunak is, a csendőröknek is, hogy hol van a pap. Ennek öröme azután úgy leíttá magát, hogy estefelé szekéren kellett hazavinni. A szolgabíró rendeletére ezentúl állandóan két csendőr és két finác őrködött a magyar határon. Ezek

aztán felváltva éjjel-nappal ott járkáltak a Péterke háza környékén, de se pénteken, se péntek éjszaka, se szombaton nem láttak senkit. Már a bíró apósát is eltemették s már azt hitték nem is jön vissza a pap, de azért csak továbbra is ott leselkedtek. Vasárnap hajnalban aztán az egyik finánc észrevette, hogy Magyarország felől két ember közeledik. Egy bokor mögé húzódva várakozó állásba helyezkedtek. Mikor a két ember a határra ért, az egyik így szólt:

— No, Péter, te most már visszamehetsz, elmegyek én már innen egyedül is. Hát csak vigyázz mindenre, hazamegyek én rövidesen.

— Isten áldja meg a tisztelendő urat.

— Isten áldjon meg téged is Péter!

Az ember elment, a pap közelebb jött, épen a bokor felé. Mikor a bokorhoz ért, a két finánc felállott s az egyik így szólt:

— Hogy ne menjen egyedül a tisztelendő úr, mi majd elkísérjük.

Bándy eleinte azt hitte, hogy tényleg csak barátságból akarják elkísérni a fináncok, de mikor bementek vele a Péterke házába és ott két csendőrt találtak, mindjárt tudta, hogy a vén Péterke Miska elárulta. Szemrehányólag nézett a vén emberre s az lassan kisomfordált a házból. A fináncok megmotozták a papot, de semmi gyanúsát nem találtak, jegyzőkönyvet vettek fel, s aztán mint akik dolgotat már elvégezték, mind a négyen körülfogták a papot s megindultak a falu felé.

Mire a faluba értek, már megvirradt s bizony többen látták, hogy a papot két finánc és két csendőr kíséri. Csodálkozó szemmel meredtek utána. Mi lesz ebből? A csapat a finánc lak-tanyára tért be, a fináncok szintén jegyző-könyvet vettek fel, azt Bándyval aláírástól s aztán a papot elbocsátották.

A faluban csakhamar hírefutamodott a dolognak, Bándyt már a kora reggeli órában felkereste néhány jó embere, a kurátor és egy pár presbíter. Bándy elmondta nekik őszintén, hogy mi történt. Az emberek részvétellel lát-ták, hogy a pap szemeiben valami mély fájdalom ég s attól tartottak, hogy ott előttük sírvafakad. A kurátor megpróbálta vigasztalni.

— Ne féljen a tisztelendő úr, nem lesz ebből semmi.

Vasárnap, hétfőn nem is lett, de kedden megjelent a paróchián két csendőr s írásbeli rendeletet hozott, hogy Bándy István csopai lelkész 24 órán belül hagyja el a csehszlovák köztársaság területét. Bándy szemrebbenés nélkül az órájára nézett s így szolt:

— Most 9 óra van, holnap reggel 9 óra-kor átlépek a magyar határt. Rendben van?

— Kérem szépen — felelte az őrmester, s minden további nélkül eltávozott.

Bándy azonnal Dengőre utazott, hogy jelentést tegyen az esperesnek. Azután az egy-ház ügyeit s magándolgait rendezgette. Gazda-sági berendezést, házi bútort, könyveket, min-dent eladott annak, akinek kellett s annyiért,

amennyiért vették. Szerdán délelőtt a parochia udvarára gyülekezett az egész falu s a pap néhány szóval el akart búcsúzni, de mikor meglátta a könnyes szemeket, a szó a torkán akadt, ő maga is elővette zsebkendőjét, a szemeit törülgette, majd hangosan zokogva a tornác egyik oszlopára borult. Egyszerre csak fölzendült körülötte az ének: „Te benned bízunk eleitől fogva”. Szokatlan érces hangok csendültek ki az együttes éneklésből. Bándy feltekintett s ott látta a sokaságban a kollégákat, Kovács Mihályt, Horváth Pétert, Szép Gábort, Kiss Györgyöt, Szabó Árpádot, Kósa Áront. Kereste a szemeivel Bodnár Gergelyt is, de csakhamar eszébe jutott, hogy az mégse jöhetett ide. Még vége se volt az éneknek, megjelentek a csendőrök is, a menet megindult az országhatár felé. A falu végétől a legtöbben visszatértek, a presbiterium, a kartársak elkísérték Bándyt egészen a nagyhidasi vámig. A tulsó oldalon ekkorára már a paptanító vezetése alatt ott voltak az összes iskolás gyerekek, a falu nagyrésze, s mikor Bándy hozzájuk ért, egyszerre énekelni kezdték: „Isten áldd meg a magyart”. A cseh oldalon levők fájó szívvel tekintettek át. Kiss György, a tekési pap azt mondotta:

— Ha családom nem volna, magam is utána mennék, de így nem mehetek neki a bizonytalanságnak.

Áztán megfordultak, szótlan szomorúsággal elindultak hazafelé.

VIII. FEJEZET.

A nagy bizottság.

Szedres községből még jóval a háború előtt Amerikába ment Köteles Márton, s itthon hagyta a feleségét s a két fiát; Gábort, meg Lacit. Gábort a háború alatt elvitték katonának, az asszony pedig meghalt a spanyolban. Majd a háború utolsó esztendejében Gábor is hazakerült, végleg kiszuperálták. A lábai elfagytak a Kárpátokban, alig bírt rajtuk járni és állandóan köhögött. Ő maga is tudta és érezte, hogy nem viszi sokáig. 1920. augusztus 21-én, egy keddi napon aztán csakugyan meg is halt. A temetés másnap délutánra lett kitűzve. Szerdán reggel Bodnár tiszteletes úr korán felkelt, hogy a temetési beszédet megírja. Előző nap nem ért rá, mert amióta ilyen kénytelen szalmaözvegyységre jutott, a gazdálkodás és a háztartás gondja nagyon lekötötték, úgy hogy a hivatalos dolgok elvégzésére legfeljebb ha a reggeli órákból szakított egy kis időt. Bizony sokszor eszébe jutott a bibliai mondás, hogy nem jó az embernek egyedül lenni, amit ő főként az özvegy emberekre értett, mivel hogy ő is özvegy embernek tartotta magát. Nem is hitte volna, hogy ennyi

csinja=binja van a háztartásnak. Már csak maga ez utánanézés is rengeteg időt vett igénybe. Pedig muszáj utánanézni mindennek, mert ez a Kati roppant tudatlan és még hozzá ügyetlen is. És hiába, még sincs úgy semmi, mint volt régente, se a háztartás, se a gyermekek ruházata. Érzi, hogy ez nem tarthat így sokáig, valami változásnak kell benne jönnie, egyszerűen azért, mert ő ezt az állapotot sokáig nem bírja ki. Panaszkodni azonban a viláágért sem panaszkodik senkinek, sőt inkább viseli megnyugvással ezt a sorsot, akár élete végéig, csak a felesége vissza ne jöjjön. Soha többé nem tudna rá jó szemmel nézni. Sőt ha akkor idejében el nem menekül, még az életéről sem állott volna jól. Mégis talán jobban van ez így, így legalább a gyermekek nem jutottak kettős árvaságra.

Nyolc óra tájt autó állt meg a szedresi paróchia előtt s abból dr. Holub főszolgabíró szállt ki. Bodnár tiszteletes hallotta ugyan az autó bűgását, de szeretne volna, ha minél előbb készen lett volna a prédikációval, azért hát nem vette magának a fáradságot, hogy utánanézzon, miféle autó zörög a háza előtt, még akkor sem tekintett fel, amikor erélyesen kopogtattak a dolgozószoza ajtaján, csak mikor a főszolgabírót látta belépni, hirtelen lecsapta a tollat, félretette a félig kész kéziratot, s sietett a nem várt vendég fogadására.

— Isten hozta! Tessék helyetfoglalni. Mivel lehetek szolgálatára?

— Én most egy nagy szívességet jöttem kérni tisztelendő úrtól.

— Kérem szépen. Állok rendelkezésére, nem felejtettem el, hogy adósa vagyok a főszolgabíró úrnak.

— Ugyan miért? Nem tudok róla. Vagy igen, a vadászfegyverét? Az kérem szót sem érdemel. Most sokkal nagyobb dologról van szó.

— Nem tudhatom mi lehet az a nagy dolog.

— Ez a nagy dolog a következő: Egy órán belül meg fog ide érkezni a nemzetközi határrendező bizottság, az u. n. Commission dedélimitation, amelynek a működése már a a békeszerződésben meg lett állapítva, ez rendezi u. i. végleges érvénnyel a szomszédos országok között a határmenti viszonyokat. E bizottság működésének keretei meg vannak ugyan szabva a trianoni békeszerződés által, mégis a trianoni határok ezen bizottság fixirozása után lesznek végleges országhatárok. Arra akarom azért kérni a tisztelendő urat, hogyha netalán ez a bizottság egy és más dologra vonatkozólag kikérné a tisztelendő úr véleményét, ne tévesze szem elől a csehszlovák köztársaságnak érdekeit, ebben az esetben a tisztelendő úr számíthat arra, hogy az irántunk való jóakarátát nem fogjuk elfelejteni.

— Kiből fog állani ez a bizottság.

— Úgy tudom, hogy az elnök egy francia tábornok, ezenkívül van benne egy magasrangú angol, amerikai, japán és olasz katona-tiszt, valamint az érdekelt országoknak 2—2

képviselője, vagyis román részből egy őrnagy meg egy kapitány, csehszlovák részről egy kapitány meg a zsupán úr, magyar részről egy kapitány meg egy főhadnagy, összesen tehát 11.

Mivel nem tudom, hogy a bizottság mit fog tőlem kérdezni s azt se mondhatom meg előre, mit fogok ezekre a kérdésekre felelni, ha egyáltalán szükségük lesz az én szerény véleményemre. Annyit azonban már most is mondhatok, hogy az igazságtól semmi áron nem fogok eltérni s mint hiszem, ez csak kedvező lehet a csehszlovák köztársaságra.

— A tisztelendő úr ígérete megnyugtat engem afelől, amit előre is tudtam, hogy t. i. nem fog ellenünk semmiféle kellemetlen dolgokat vallani. Azonban én ezenfelül még arra is kérni akarom, hogy lehetőleg pártoló nyilatkozatot tegyen mellettünk, hiszen tetszik tudni, hogy ilyen alkalommal nagyon sok függ egy lelkesznek a véleményétől. Nem fogok elejtkezni a főbíró úr kívánságáról, de minden attól függ, hogy milyen mederben fog folyni a tárgyalás.

Előre is köszönöm, — mondotta a főbíró sietve az autóhoz ment s a község házára hajtatót.

Alig, hogy a szolgabíró eltávozott, Kőteles Samu, a Kőteles Márton öccse jött, hogy a délutáni temetést megbeszélje a tiszteletes urral, meg hogy a búcsúztatót bediktálja.

A búcsúztatónak alapos és körülményes megbeszélése után megállapodtak abban, hogy

a Köteles Gábor temetése d. u. 2 órakor lesz.

Még el sem ment Köteles Sámuel, már a kisbíró jött az üzenettel, hogy az aljegyző úr kéreti az iskolahelyiséget a nagybizottság számára.

Mikor a kisbíró meg Köteles Sámuel elmentek, a délutáni prédikáció még mindig nem volt megírva, de Bodnár tiszteletes ennek dacára is úgy gondolta, hogy ideje lenne már megreggelizni. Még jóformán hozzá se kezdett, mikor nagy motor berregésre lett figyelmes. S most jön a nagy bizottság, — gondolta magában s kiment a kapuhoz, hogy a bevonulást lássa. Éppen akkor ért a paróchia elé az első autó, melynek élén zászló lobogott, s utána még 6 más jött, úgy hogy valóságos autópark hatolt végig a falun. Az ötödik auton magyar zászló lengett. Mikor az utca két oldalán álló közönség ezt észrevette, úgy hullott az éljen a magyar zászló felé, mint valami virágcső. A zsupán, aki a hetedik autóban ült, magának tulajdonította az éljenzést és kalapjával jobbra-balra köszöngött. Csaknem az egész falu lakossága a községháza körül gyülekezett, hogy az autókat lássa. Ott volt Bodnár tiszteletes is és magyarázgatta, hogy melyik zászló melyik nemzeté, meg hogy mivégett jöttek ide ezek a cifraruhájú katonák. Kis idő múlva megindult az egész bizottság az iskola felé, ahonnan ekkorra már a padok jó részét kihordták s a terem közepére egy nagy aztalt s melléje székeket helyeztek. Legelül jött a francia

generális, a zsupannal. Aztán egy amerikai ezredes egy angol alezredessel, egy japán és egy olasz őrnagy, halkán beszélgetve jöttek a magyarok, egy kapitány meg egy főhadnagy, mindketten egy-egy megterhelt aktatáskával, legvégül jött a cseh kapitány a román őrnagyal és kapitánnyal. Mikor az utolsó három katonatiszt Bodnár tiszteletes mellett elhaladt, mindkinek legnagyobb csodálkozására a román kapitány egyszerre megszólal:

— Szervusz, Bodnár Gergely! Hát te mit csinálsz itt?

— Nem tudom kihez van szerencsém. Nem Demján Titusz vagy — kérdezte a pap.

— Hát persze, hogy az vagyok! Lám, meg sem ismered az embert!

— Engedd meg, de a letűnt évek, meg a fényes uniformis mentsék ki előtted az emlékező tehetségem fogyatékoságát.

— Bizony, pajtás, jó régen volt már az, mikor együtt labdázgattunk a pataki iskolakertben. No de most gyere velem, egy kicsit kibeszélgetjük magunkat.

Kart karba öltve haladtak a bizottság többi tagjai után.

— Mily csodálatosak a gondviselésnek az útjai! Ki hitte volna, hogy mi még valaha találkozzunk. És épen itt, az én falumban.

— Te itten lelkész vagy, ha jól sejtem.

— Igen, pap vagyok itt már vagy tíz esztendeje.

— És tudod, hogy mi célból jöttünk mi most ide?

— Igen hallottam már felőle, az ország-határok helyszini szemléje végett.

— Az is, speciell a ti esetetekben más egyéb is hozott ide bennünket. Arról van szó t. i., hogy ha akartok, visszakerülhettek Romániához, mert a bizottság a földrajzi és közlekedési viszonyokból arra a meggyőződésre jutott, hogy nektek előnyösebb a román fennhatóság.

— De hát a trianoni szerződés minket úgy tudom Ruszinszkhóhoz, illetve Csehországhoz csatolt.

Az igaz, de épen azért van ez a határt rendező bizottság, hogyha a közönség úgy kívánja, esetleg kiigazítsa a trianoni békeszerződésben megvont határvonalat.

— És ebbe a község lakóinak is lehetne beleszólásuk?

— Hát persze, hogy lehet. Sőt van is. Ha pld. ti most egyöntetűleg azt kívánjátok, hogy ti inkább románok akartok lenni, mint csehek, garantálom, hogy egy héten belül visszahoznak benneteket Romániához.

— A bizottság többi tagjai bementek az iskolába, a román kapitány és Bodnár tiszteletes az iskolaudvaron járkálva folytatták a beszélgetést.

— No és ha a lakosság azt kívánná, hogy Magyarországhoz csatoljanak benünket, oda is visszacsatolnák?

— Azt már nem! Mi az utódállamok egymás közt elcserélhetjük az egyes falvakat,

vagy vidékeket, kiigazíthatjuk a határokat, de amit a trianoni szerződés nekünk adott azt Magyarország örökre elveszítette!

— Már pedig én azt hiszem, ha egyáltalán arról lehet szó, hogy a lakosság hova akar tartozni, csakis Magyarországhoz fog vissza kívánnozni.

— Hiszen éppen arra valók vagytok ti papok, hogy a népet válságos, nehéz helyzetekben felvilágosítsátok és megmutassátok a helyes irányt, amit követni kell. Már pedig a jelen esetben semmi értelme sincs annak, hogy ti Magyarországhoz visszakerüljete. Magyarországot tönkretette a háború, bolsevizmus s még jobban tönkre fogja tenni a hadikárpótlás. Tíz év múlva az ország is, lakosság is koldus-tarisznyát akaszthat nyakába, míg ha Romániához tartoztok, hadikárpótlást se kell fizetnetek és ezenfelül Középeurópa leggazdagabb országának lesztek a lakosai.

— Hidd el barátom, hiába magyaráznám én el mindezt a híveimnek, rám se hallgatnának, mert a gazdasági kapcsolatoknál erősebb a nemzeti érzés.

— Ne felejtse el kérlek azt se, hogy Romániában a papok helyzete sokkal előnyösebb mint akár Magyarországon, akár Csehszlovákiában. Magyarország még ma is a földesurak házája, hozzájuk képest egy pap nagyon kis pont, Csehszlovákia pedig a szociáldamokratia vizein evez, politikája pap és vallásellenes tendenciát mutat. Románia alkotmánya és politikája pe-

dig két hatalmas pillérre, a papságra és katonaságra támaszkodik. A papság nálunk nem csak méltányos helyzeténél fogva tekintélyes előnyöket élvez, hanem úgy társadalmi, mint politikai téren mind számottevőbb szerepet fog betölteni.

— Kedves barátom, nekünk magyar református papoknak egyenesen végzetünk az, hogy soha sem saját érdekeinkre, hanem egyházunk és nemzetünk javára voltunk tekintettel.

Az iskolaaajtóban megjelent a cseh kapitány, franciául odaszólt a román kapitánynak:

— Tessék bejönni, a tanácskozás megkezdődött.

A kapitány bement, Bodnár tiszteletet pedig közrefogták a falubeliek, hogy ki volt ez a román katonatiszt, akivel olyan hosszasan és bizalmasan beszélgetett.

— Egy régi osztálytársam, — mondotta, — akivel valamikor együtt tanulgattam, játszadoztam Sárospatakon, sőt az első meg a nyolcadik osztályban egymás mellett is ültünk. Az ember legjobban megőrzi a gyermekkori barátságokat s szívesen eleveníti fel a régi emlékeket. Ez a katonatiszt egy erdélyi oláh papnak volt a fia, aki főként csak azért jött Patakra, hogy magyarul jól megtanuljon.

Ismét kinyílt az iskolaajtó és Demján kapitány lépett ki rajta.

— Gergely, kérlek, légy szíves gyere be, a bizottság szeretne egy és más dologra nézve kihallgatni.

Az egyszerű és igénytelen falusi pap ugyancsak meglepődött, amikor az idegen és fényes egyenruhájú katonatisztek előtt megállott, annyival is inkább, mivel most már világosan állott előtte, hogy milyen nagy horderejű és életbevágóan fontos kérdésekre vonatkozólag akarják őt most kihallgatni. Az asztalfőn egy intelligens kinézésű, jóindulatú 60 év körüli öreg bácsi, Meunier tábornok ült, aki mindjárt azt kérdezte Bodnár tiszteletestől:

— Beszél ön franciául?

— A beszéd egy kissé nehezen megy, de érteni jól megérttem a francia beszédet. Németül mindenesetre jobban tudok, — felelte a pap.

— Nálam fordítva van a dolog, — mondotta nevetve a generális, — tehát az lesz a legjobb, ha én franciául beszélek, ön meg németül.

— Hogy hívják önt?

— Bodnár Gergely.

— Ön lelkész ugyebár?

— Igenis.

— Mióta szolgál ebben a községben?

— Tíz esztendeje.

— Tehát ismeri tökéletesen az itteni viszonyokat?

— Ismerem a viszonyokat, sőt az embereket is egyenként.

— Lesz szíves akkor nekünk megmondani, hogy tulajdonképen milyen nemzetiségűek ennek a községnek a lakosai?

— Magyarok.

— Értette ön a kérdést?

— Tökéletesen értettem és arra a való igazságot feleltem.

— Nézze lelkész úr, röviden megmagyarázom önnek, miért intéztem önhöz ezt a kérdést. A zsupán úr ugyanis azt állítja, hogy a község lakói vallás szerint is, nemzetiség szerint is oroszok. Ezzel szemben Diaconescu őrnagy azt vallja, hogy a község lakosai csak vallás szerint vallják magukat oroszoknak, mivelhogy a görög ritust fogadták el, nemzetiség szerint azonban románok. Hát most már melyiket fogadjuk el, ha ön meg azt állítja, hogy a lakosok magyarok?!

— Én ismételten sem mondhatok egyebet, minthogy a község lakosai magyarok.

— Nincsenek ebben a községben zsidók? — kérdezte a román őrnagy.

— Vannak vagy százan.

— No ugye hogy nem mind magyarok a község lakosai, — mondotta kaján örömmel a román őrnagy.

— Kérem szépen, itt a zsidók is magyaroknak vallják magukat, — felelt önérzetesen a pap.

— Ez már nem képezheti disputa tárgyát, ez már el van döntve, hogy a zsidóság nemcsak vallás, hanem nemzetiség is. Aki zsidó, az nem lehet magyar, — mondta a francia generális.

— Akkor az imént tett kijelentésemet odamódosítom, hogy a község lakosai a zsidók kivételével mind magyarok, — mondta Bodnár tiszteletes.

— Nincsenek a faluban oroszok? — kérdezte a zsupán.

— Vannak görögkatolikusok, akik vallás szerint magukat oroszoknak nevezik, de nemzetiség szerint ezek is magyarok.

— Előttünk fekszik a zsupáni hivatal statisztikája, — mondotta a tábornok — mely szerint a község lakóinak 60 0/0-a orosz, 20 0/0-a zsidó és csak 20 0/0-a magyar, mit szól ön ehhez?

— Tábornok úr, papi felelősségem tudatában ezennel kijelentem, hogy ez a statisztika a valóságnak nem felel meg.

— No és ön százalékban hogy fejezné ki a lakosság nemzetiségi arányát?

— 80 0/0-ék református, 10 0/0-ék görög és római katolikus, 10 0/0-ék zsidó.

Úgy a református, mint a görög és római katolikusok magyaroknak vallják magukat, sőt nem is tudnak más nyelven.

— Mióta laknak magyarok ebben a községben, vagy jobban mondva mióta beszélnek magyarul a község lakosai?

— Ezer esztendő óta.

— Ez az ezres szám maguknál magyaroknál talán valami szent szám, hogy minden magyar ember emlegeti és folyton arra hivatkozik?

— Ez onnan van tábornok úr, hogy 900 tájkán foglalták el az akkor szokásos hadijog alapján a mi őseink ezt a földet, 900-tól pedig 1900-ig 1000 esztendő telt el.

— Elismerem, hogy ön jobban tudja a magyarok történelmét, mint én, de ez az előttem

levő statisztika azt is mondja, hogy ennek a községnek a lakosai 200 évvel ezelőtt még magyarul nem tudtak, azóta lettek erőszakosan elmagyarosítva. Mit szól ön ehhez?

— Erre azt felelhetem, hogy az itteni ref. egyház anyakönyvei és jegyzőkönyvei a XVI. század végétől kezdve, tehát több mint háromszáz esztendeje magyarul vannak írva.

— Kívánnak még a bizottság tagjai kérdezni valamit elnök úrtól? — kérdezte az elnök.

— Nem hagyhatom szó nélkül, — mondotta a cseh zsupán — a tisztelendő úrnak azt a megjegyzését, hogy a zsupáni hivatal statisztikája nem felel meg a valóságnak. Hiszen ez az állítás azt a burkolt gyanúsítást foglalja magában, hogy mi szándékosan hamis statisztikát terjesztettünk a bizottság elé. Felhívom azért a tisztelendő urat, hogy indokolja vagy változtassa meg ezen kijelentését, mert különben kénytelen lennék azt mondani, hogy az ő állítása nem felel meg a valóságnak.

Bodnár tiszteletes elszántan nézett végig az előkelő bizottság tagjain, mindenünnen kétkedés és rosszalás sugárzott feléje, csupán a két szótlan magyar tiszt nézett rá biztatóan.

— Igen tisztelt uraim! — kezdte a pap. A hivatalos zsupáni megállapítás szerint Szederes község lakosságának csak 20 0/0-a magyar, míg 60 0/0-a orosz. Hogyan lehetséges akkor, hogy ez a 20 0/0=nyi magyar templomot és iskolát tart fenn, míg a 60 0/0=nyi oroszországnak se iskolája, se temploma nincs. Ez az iskola

is, melyben most vagyunk, a magyar ref. egyház tulajdonát képezi.

— Bizonyos ön abban, hogy a reformátusok mindnyájan magyarok?

— Teljesen bizonyos vagyok benne, hiszen ismerem őket személyesen, még a gyermekeket is.

— A tisztelendő úr maga is elismerte az imént, hogy vannak itt oroszok is, hát ezek hova járnak templomba?

— Nagyobb ünnepek alkalmával a szomszéd faluba mennek, ahol van orosz templom is, közönséges vasárnap pedig a mi templomunkba járnak.

— Hát az oroszok megértik a magyar-nyelvű istentiszteletet?

— Megértik, mert ők maguk is magyarok, odahaza is magyarul beszélnek, más nyelven nem is tudnak, csupán vallási értelemben nevezik magukat oroszoknak, mivel görög-katolikusok.

— Mennyi a község lakóinak száma?

— Kb. 1000, ebből 800 református, 100 görög és rom. katolikus, 100 pedig zsidó.

— A tisztelendő úr statisztikájával szemben, — mondotta a zsupán — van szerencsém előterjeszteni a község lakosságáról készített névjegyzéket, ahol házanként és családonként fel van tüntetve ki milyen felekezethez tartozik. Itt van mindjárt a négy első: Kassai Mihály, Pongrácz János, Balog György, Máté Ferenc, ezek is görög katolikusok, vagyis oroszok.

Bodnár tiszteletes meg nem állhatta, hogy közbe ne szóljon:

— A zsupáni hivatal névjegyzéke époly hamis, mint a statisztikája. Ez a négy család mind szintiszta református, még csak egy sincs közte orosz, véletlenül se.

Most az elnök szólalt fel: Uraim, amint hallották, annyira ellentétes nézetek és állítások hangzóttak el, hogy nekünk valóban nehéz lesz választanunk köztük.

A román őrnagy azt javasolta, fogadják el tárgyalási alapul a zsupán által előterjesztett statisztikát. Ekkor fölállott a magyar kapitány és azt mondotta:

— Tisztelt bizottság! Bármennyire nehezemre esik is, kénytelen vagyok megállapítani, hogy a minket most vendéglátó állam reprezentáns tisztviselőjén sérelem esett. Mert a legjobb akarat mellett sem minősíthetjük egyébként sérelemnél a tisztelendő úr azon kijelentését, hogy a zsupáni hivatal hamis névjegyzéket terjesztett a bizottság elé, hogy a zsupán úrnak ezért elégtételt szolgáltatassunk, javaslom, hogy hívassuk fel ide házszám szerint a község minden egyes lakosságát és ők maguk nyilatkozzanak, milyen vallásúak és nemzetiségűek.

Ujból a francia tábornok szólalt fel: Mielőtt a javaslatot szavazat alá bocsátanám, még egy kérdést intézek a lelkesz úrhoz. Miért állnak kint ezek az emberek, mit várnak és mit remélnek tőlünk?

— Azt, hogy a bizottság a községet vissza-
csatolja Magyarországhoz.

A tábornok indulatosan felelt vissza:
Lelkész úr! Hát önök nem akarnak tudni sem-
mit a trianoni szerződésről? Nem akarják meg-
érteni, hogy a francia nemzetnek kötelezettsé-
gei voltak szövetségeseivel szemben, hogy előbb
azokat kellett kielégíteni, akik őt régi ellen-
ségeivel szemben megsegítették s hogy Ma-
gyarországnak csak az maradt, ami a szövetség-
eseknek már nem kellett?

— Önnek, mint lelkesznek lett volna már
elég ideje arra, hogy ezeket gyülekezetének
megmagyarázza.

Meunier tábornok kifakadására Bodnár
tiszteletes higgadtan és nyugodtan így felelt:

— Tábornok úr! Én azt hittem, hogy
ezen magas nemzetközi bizottság jelenléte ál-
tal ez a hely rövid időre nemzetközi területté
váltzott, ahol szabadon és bátran beszélhetek.
Kérdezni méltóztatott és én azt hittem, hogy
arra az igazságot kell megmondanom.

Duconescu román őrnagy szólalt fel.

— Úgy tudom, hogy a lelkes úr nem
tagja a bizottságnak. Szerintem már épen elég
volt az ő kihallgatásából.

Mire az elnök így szólt:

— Köszönjük a lelkes úrnak a bizottság
ellőtti szíves megjelenését s az adott felvilá-
gosításokat.

Bodnár tiszteletes szó nélkül meghajtottá
magát s kiment az iskolából. Kint az emberek

közrefogták s izgatottan tudakolták, hogy miről tárgyalnak odabenn.

— Elárulták a falut, — felelte a pap. Azt írták rólunk, hogy oroszok vagyunk és nem magyarok.

— Hogy hazudtak már ilyen nagyot, — kérdezte az öreg Kassai Mihály.

— Kelmedet meg épen név szerint is felemlítették, hogy családjával együtt görögkatolikus

— Hej csak bemehetnék, majd meg mondanám én, hogy ki az a görögkatolikus.

— A tiszteletes urat pedig keresték az imént, — mondja a kurátor.

— Kicsoda?

— Az egyik Szabó tiszteletes úr volt Kisvárriból, a másik pedig valami idegen úr.

— Aztán hova mentek?

— Itt beszélgettek velünk egy darabig, aztán jött két csendőr és elvitte őket a községházára.

— Akkor megyek oda én is és megtudom, hogy mi van velők.

Itt hirtelen eszébe jutott a papnak, hogy már mindjárt dél lesz és ő még nem is reggelizett, sőt még a prédikáció sincs készen. De azért sietve haladt a községháza felé. A jegyzői irodában tényleg ott találta a kisvárii papot egy idősebb úrral, akiről mindjárt tudta, hogy az a feleségének a nagybátyja, dr. Jármay Sándor kassai orvos.

— Hát te mit keresel itten? — kérdezte Szabó Árpádtól.

— Kérlek alássan, mi téged kerestünk, s hogy otthon nem találtunk, átmentünk az iskola udvarra és ott az emberekkel diskuráltunk. Nem mondtunk semmi rosszat, csupán annyit ajánlottunk a figyelmökbe, hogy ne felejtsek el magyar voltukat és hogy kérjék a bizottságtól a községnek Magyarországhoz való visszacsatolását. Egyszer csak mellettünk termett két csendőr, azok felhoztak a községházára, itt átadtak a szolgabírónak, aki szigorúan ránk parancsolt, hogy további intézkedésig ki ne mozduljunk ebből a szobából. És most itt vagyunk, mint a cseh állam foglyai.

— A szolgabíró vajjon merre van?

— Bent van a jegyzői lakásban, s ott rendezi ezeknek az idegen uraknak az ebédjét.

— No, majd beszélek én vele, hogy engedjen szabadon benneteket.

Ebben a pillanatban kinyílt az ajtó s bejöttek rajta dr. Holub főszolgabíró, Bíró Gyula körjegyző, meg Kerpelec cseh segédjegyző.

— Főbíró úr kérem, — mondotta Bodnár Gergely — tessék szabadon engedni a vendégeimet.

— Szabadon engedni? Már hogy engedjem őket szabadon, mikor nem is voltak foglyok.

— Az urak úgy értették, hogy le vannak tartóztatva és hogy nem szabad a községházáról eltávozniok.

— Dehogyan is voltak letartóztatva! Én csak annyit mondtam, hogy ha akarják, itt megvárhatják a tisztelendő urat.

— Akkor nincs semmi akadály a annak, hogy az urak velem jöjjenek a lakásomra?

— Természetes hogy nincs, mehetnek bármely pillanatban.

Mikor kiérték az utcára, Szabó Árpád azt mondja Bodnár tiszteletesnek.

— Nem is tudtam, hogy neked ilyen nagy befolyásod van a cseheknél. Egészen más ember volt ez a szolgabíró, amikor velünk beszélt.

— Lehet hogy azóta megbánta hirtelenkedését. Vagy azis lehet, attól tartott, hogy bejelentem a dolgot a határrendező bizottságnak.

— Igen, hallottuk, hogy öcsém is bent volt a bizottság előtt, — mondotta dr. Jármy.

— Bekerültem én is a bizottság tárgyalásaiba, mint Pilátus a Crédóba.

— No és mit kérdeztek tőled? — kérdezte Szabó tiszteletes.

— Azt, hogy mik akarunk lenni: csehek-e vagy románok.

— És te mit feleltél?

— Azt, hogy magyarok akarunk lenni.

— Helyesen tette öcsém, — mondotta dr. Jármy, — minden talpalatnyi földet, amit csak lehet, vissza kell adni Magyarországnak.

— A bizottság mit mondott? — kérdezte Szabó Árpád.

— Előbb azzal érveltek, hogy ez a község érdekei ellen volna, mivel a mostani Magyarország felé nincsenek közlekedési utaink, azután azt akarták ránk fogni, hogy oroszok vagyunk, végül pedig azt mondták, hogy Ma-

gyarországtól végleg elszakított bennünket Trianon.

Az iskola előtt azt kérdezte Bodnár a tanítótól:

— Mit csinálnak odabenn?

— Veszekednek, — felelte a tanító.

Odahaza Köteles Samu várta már megint Bodnár tiszteletest, biztosan a temetésre vonatkozólag akart még valamit mondani. Bodnár Gergely a vendégeit bevezette az ebédlőbe s megkérdezte tőlük:

— Az urak itt maradnak nálam ebédre is ugye?

— Itt maradhatunk, ha már muszáj, — felelte Szabó Árpád.

— Akkor beszélgessenek itt egy keveset, nekem egy kis dolgom van még az irodában.

Köteles tényleg a temetés tárgyában jött, mivel, hogy a búcsúztatóból kimaradtak a keresztyszülők: Tóth Ferenc amerikai lakos, meg a felesége, Képes Mária. És azt is kérte, hogy lehetőleg korán legyen a temetés, hogy két órakor már harangoztasson a tiszteletes úr.

— Minden úgy lesz, ahogy megbeszéltük, — mondotta Bodnár tiszteletes, s még jóformán el se távozott Köteles, már is hozzáfogott a félbemaradt temetési beszédhez, hogy minél hamarabb befejezze.

Szerencsére Kati szokás szerint a kelle-ténél mindig többet főzött és így bőven jutott most is a vendégeknek, csak épen a terítéssel késett meg egy kicsit, úgy hogy egy

óra tájt járt már az idő mikor asztalhoz ültek. Ebéd után mindjárt jött a harangozó, s jelentette, hogy a halottas háznál minden készen van, lehet harangozni.

— Akkor harangozzon, — mondotta Bodnár tiszteletes.

Szedresen úgy szokás, hogy a halottakat mindig a templomból temetik. A gyülekezet bent van a templom főbejáratának a portikusában.

Bodnár tiszteletes talán még sohase beszélt olyan szónoki hévvel mint most. A délelőtti izgalmak egészen felajzották az idegeit, s elfelejtve a sebtiben készített prédikációt, beszélt úgy, amint e pillanat ihlete azt magával hozta. Az öreg asszonyok már sírtak, a férfiak szemében is ott ragyogott a könny, amikor búcsúztatta Köteles Gábort, mint a nagy háború hősi halottját.

— Isten veled ifjú barátunk, aki elmégysz tőlünk az örök dicsőségbe a hadak útján mint késői hősi halottja annak a háborúnak, amelyet vívott nemzetünk azért a szent földért, amely elterül a Kárpátoktól az Adriáig. Ezért áldoztad te is ifjú életed virágát, a forró napokat, a havas éjszakákat, az erőt, az egészséget, s végül a földi életet. Minden szenvedésnél mit rád mért az öldöklő gyilkos háború, sokkal nagyobb volt az, hogy láttad elbukni az igaz ügyet melyért harcoltál, s láttad, hogy áruló mártalócok mint koncon osztóznak a házán. Azóta egy titkos bánat emésztette élte-det, mígnem azon a napon, amelyen elveszítet-

jük a hazát, itt hagysz bennünket a szomorúság rabjai gyanánt, s te magad elmégy abba a dicső országba, ahol nincsenek háborúk, nincs hitszegés és nincsen árulás, amelyet senki el nem vehet tőlünk, amelyet Jézus Krisztus készített számunkra.

Ezeknél a szavaknál a pap megdöbbenve látja, hogy a székek sorfala között a román kapitány halad a mellékkijárat felé. Magas szárú bakancsán katonásan pengett az ezüst sarkantyú. Ott ült a hátulsó székekben egy oszlop megett, ahol Bodnár tiszteletes őt mindedig nem láthatta.

A kapitány egyenesen az iskolába ment, ahol jelentette az ebéd utáni hangulatban tanácskozó bizottságnak, hogy a pap a templomban egy figurális temetés keretében, a bizottság ellen lázítja a falut. Fel kell nyittatni a koporsót mert ő meg van arról győződve, hogy az üres; a papot pedig okvetlen le kell fogatni azonnal és lecsukatni. A zsupán az ajtóban lábatlankodó kisbírót azonnal küldötte a csendőrkért, az egész fényes bizottság pedig bevonult a templomba, ahol a gyülekezet ekkor már a 90. zsoltárt énekelte, amit a bizottsági tagok állva hallgattak végig. Közben futva érkezett oda a jegyző, s sugva jelentette a zsupánnak, hogy ne csináljanak botrányt, ne nyuljanak a koporsóhoz, mert tényleg halott van benne. Az ének végeztével a halottvivők fel emelték a koporsót, miközben Köteles Laci zokogva kiáltotta:

— Kedves Gabi bátyám, ne hagyj itt magamra!

A gyászmenet még végig se ért a falun, a kisbíró már verte a dobát a másik faluvégen, hogy minden háztól a családfő menjen azonnal az iskolaházba.

Mikor Bodnár Gergely a temetőből visszajövet az iskola előtt elhaladt, az egész bizottság kint állott a kapu előtt. A zsupán, meg a román kapitány haragosan végig nézték, s tüntetőleg hátat fordítottak neki, s csak a két magyar, meg Meunier tábornok emelte jobb kezét tisztelőleg a sapkájához.

*

— No végre itt vagyok s állok rendelkezésükre az uraknak, mondotta Bodnár Gergely a vendégeihez, akik az egész temetési idő alatt az ebédlőben a gyerekekkel diskuráltak.

— Bizony már ideje lesz, mert az is fontos ügy ám, amiben mi jöttünk — mondotta Szabó Árpád.

— Akkor talán mennénk át az irodába, ott szoktam a fontos ügyeket megbeszélni, — felelte Bodnár.

— Mindenek előtt azt akarom mondani kedves Árpád barátom, — kezdte a beszédét az irodába a házigazda, — hogy te még mindig nem a legjobban nézel ki. Ideje volna, ha komolyan a gyógyulás után látnál.

— Sajnos nagyon is igazad van. Sándor bácsi is mondta, hogy el kellett volna menni a nyáron valami fürdőhelyre, de hát te is tu-

dod, hogy ennek én nálam nagyon sok akadálya van, legelsősorban az, hogy nincs rá pénz. Ezután az én betegségem olyan természetű, hogy ez ellen nem is lehet orvosságot találni, se fürdőhelyen, se patikába. Egy darabig cipelem még magammal, egyszer aztán lever a lábamról, s akkor vége az életnek is, a betegségnek is.

— Nagyon könnyen beláthatnád, hogy hálátlan vagy a doktor úrral szemben, amikor nem fogadod meg a tanácsát. Ha arról van szó, hogy egészségedet visszanyerd, akkor pénznek lenni kell, ezért a családod is tudom, szívesen meghoz bármiféle áldozatot. Azt se mondhatod, látod, hogy a te betegségedre nincsen orvosság, mert tudomásom szerint épen a gyomorbajosok azok, akik a fürdőhelyeken legnagyobb százalékban meggyógyulnak.

— És még többen meggyógyulnának, — mondotta Jármay doktor, — ha nem pusztítana közöttünk a modern ember járványszerű betegsége, az akarat-gyöngeség, az önbizalom hiánya. Az én Árpád öcsémmel is ez a legnagyobb baj, hogy nem bízik a felgyógyulásában, nincs elég erős akarata ahhoz, hogy felgyógyuljon.

— Jó lenne most ha a Doktor úr hipnózissal kényszerítené Árpádot arra, hogy akarjon meggyógyulni.

— Majd még erről is beszélhetünk, — felelte Jármay doktor, — én csak azt nem értem, hogy miért szólít maga engem doktor ur-

nak, mikor még nem is olyan régen Sándor bácsi voltam?

— Sajnos az az idő elmúlt örökre, — válaszolta Bodnár keserű mosollyal.

— Az idő az mulik az igaz. De még mindig ugyanazok az emberek vagyunk.

— Csakhogy Jármý Margit, az unokahuga nekem nem feleségem többé.

— Ki mondja azt, hogy nem felesége?

— Törvény szerint lehet, hogy feleségem, de valóságban nem az.

— No és azt hiszi, hogy ezen az állapoton nem lehet segíteni?

— Azt hiszem, hogy rajtunk már nem lehet segíteni.

— Látja, én orvos vagyok, hála Istennek már sok betegen segítetttem, testi betegeken, kedély betegeken és lelki betegen is. Most is azért jöttem, hogy magukon is segítsek.

— Az imént azt mondtam, hogy vannak betegségek, amelyek gyógyíthatók. Hát igen, a gyomor betegség lehet, hogy gyógyítható, de az én szívem betegsége nem gyógyítható.

— Mielőtt egy betegségre kimondanánk, hogy gyógyítható-e vagy nem gyógyítható, előbb tisztában kell lennünk a diagnózissal. Miről is van szó magoknál tulajdonképen?

— Ugyan kérem, hagyjuk ezt, ne tépjük fel szándékosan a sebeiket. Mi köze van a világnak ahhoz, hogy én mit szenvedek?

Maga szenved? — kérdezte Jármý indu-

latosan — és azt hiszi, hogy az a másik nem szenved? egy hónapja, hogy nálam van, s azóta egyebet se csinál. Már ide s tova egy félnapja vagyok magánál, de még egy csepp könnyet se láttam a szemében a nagy szenvedéstől. Az meg egyebet se csinál, mint, hogy sír szakadatlan.

— Hát csak hadd sírjon, hadd szenvedjen. Megérdemli.

— Megérdemli? Hát ugyan mit vétett maga ellen, hogy olyan nagyon megérdemli?

— Mit vétett ellenem? Hát doktor úr még nem tudja?

— Tudom, de az még nem olyan nagy bűn.

— Úgy? Hát az erkölcsi hiba az orvosok szemében nem bűn?

— Legyen nyugodt, ha az az asszony bűnös volna, akkor én most nem volnék itt, akkor egy tapodtat sem tettem volna az érdekében. De én mondom magának, hogy az az asszony tiszta, szent asszony, akiről még a hités urának se szabad rosszat gondolni.

Bodnár Gergely egy rettentőt csapott az asztalra, hogy minden ami rajta volt, vagy felborult, vagy lehullott, s szinte ordítva kiáltotta.

— És annak a tiszta, szent asszonynak szabad a kertben az én barátaimmal csókolózni?

— Ez az, látja, amit tisztázni kell, — felelte halkán és higgadtan Jármay doktor. A csók az megtörtént. Maga is látta, sőt mások is

látták. Ez azonban a világért se volt szerelmi csók, hanem csak olyan hazafias csók.

— Én sohase adtam engedélyt a feleségemnek arra, hogy hazafias csókokat osztogasson, — vetette közbe indulatosan Bodnár.

— Várjon csak egy kicsit barátom. Beszéljünk higgadtan, mert különben nem értjük meg egymást. Maguk férfiak, mint sok mindent, úgy a hazát is szeretik a maguk részére kisajátítani. Azt hiszik, hogy az asszonyok a hazából, a hazának a szenvedéseiből nem éreznek semmit. Pedig a magyar nő szíve is épen olyan forró szeretettel dobog a haza iránt, mint a férfiaké. Hogy Jármay Margit jó magyar nő, ezt azt hiszem maga sem vonhatja kétségbe. No már most itt van ez a Bándy Pista. Mind a ketten tudják, hogy milyen exaltált természet, hogy mennyit szenvedett a hazáért, meg hogy Margitnak gyermekkorától jóismerőse volt. Ezek után csodálkozhatunk-e azon, ha Margit, mint jó honleány, ennek a sokat szenvedett embernek, akit egyébként akkoriban magok is sokat dicsőítettek és éljeneztek, hazafias felbuzdulásában a haza nevében egy csókot adott?

— Az én feleségem lehet jó honleány, de a hazának semmi köze az én feleségemhez. Előttém szent a haza neve, de még szentebb az én családi életem.

— Nos, hát eszerint nem akar a feleségével kibékülni?

— Kibékülésről szó se lehet.

— És mit mondjak neki?

— Azt, hogy látni se akarom többé.

— Fogass be Árpád öcsém, gyerünk innen. Nincs itt kivel beszélni, — mondotta Szabó tiszteleteshez Jármay doktor.

Ezalatt az iskolában a határjáró nemzetközi bizottság sorra vallatta a község lakosait, hogy ki milyen felekezetű és nemzetiségű. Nos ekkor a bizottság fölöttébb érdekes és váratlan jeleneteknek lett a szemtanúja. Az öreg Kassai Mihály pl. egyenesen legazembe-rezte azt, aki ő róla azt merte kiírni, hogy ő görögkatolikus vallású és orosz nemzetiségű.

— Az apám is magyar nemes volt, s én is az vagyok, — mondotta. Soha más hitet nem vallottunk, csak az igaz kálvinista hitet. Az apám bírása volt a községnek, én meg kurátor voltam három éven át.

— Jól van, jól. Elmehet kend.

— Elmegyek, de arra kérem az urakat, hogy még távollétemben se sértegensenek. Amin a bizottság tagjai azután jót nevettek. Tolmács a román kapitány volt, akít néha a magyar főhadnagy javított. A többiek kihallgatása is hasonlóképen folyt le. A kálvinisták mind erélyesen tiltakoztak az ellen, hogy ők akár vallásukra, akár nemzetiségükre nézve oroszok volnának. Mikor aztán a református kurátor, Gál András került a bizottság elébe, aki a zsupáni névjegyzékben szintén orosznek és görögkatolikusnak volt beírva, ezt már az elnöklő Meunier tábornok se hagyhatta szó

nélkül és erősen kikelt a zsupán ellen, aki hamis adatokat terjesztett a bizottság elé s ez által a tárgyalásokat téves nyomra vezette.

— Ez már napnál világosabb — mondotta, — hogy a reformátusok csak nem fognak egy görögkatolikust az egyházuk gondnokává választani!

S követelte annak a tisztviselőnek megbüntetését, aki ezeket az adatokat összeírta. A zsupán azzal védekezett, hogy a helybeli cseh segédjegyző, Kerpelec csinálta a névjegyzéket és a hozzácsatolt statisztikai kimutatást, azt a szolgabírói hivatal is jóváhagyta, pecsétjével ellátva megerősítette, úgy hogy neki semmi oka nem volt arra, hogy az adatok helyességében kételkedjék. Már az egész bizottság bosszús volt. Mégis a magyar kapitány volt a legnehezebb helyzetben, mert alig tudta elpalástolni afeletti örömét, hogy a bizottságot a zsupánnak való elégtételadás örve alatt így beugratta. A román őrnagy javasolta is, hogy hagyják abba az egész dolgot, hiszen nem népszavazásról van most szó. Az olasz ezredes azonban követelte, hogy ha már megkezdették, hát csak folytassák az egész falun végig a kihallgatást, ha egyébként nem, a kuriózum kedvéért.

Nagyon érdekes volt aztán még a görögkatholikusokkal való tárgyalás, akik közül egy sem mondotta azt, hogy ő görögkatholikus vallású, hanem azt, hogy orosz vallású, ha pedig azt kérdezték tőle, hogy milyen nemzeti-

ségű, arra azt felelte, hogy magyar, magyar volt minden elődje, s ő sem tud más nyelven egy szót se. Dehát hogy lehet valaki orosz és magyar egyszerre? — a bizottság tagjai ezt sehogy se tudták megérteni. Az amerikai alvezredes meg is jegyezte, hogy talán sehol a világon nincs annyiféle vallás, mint önálok, de orosz vallásról eddigelé még ő se hallott.

Este hét óráig tartottak a kihallgatások, s azután még egy óráig tanácskozott a bizottság, afelett, hogy hova is csatolják a falut. A román őrnagy azt hangsúlyozta, hogy vízrajzi és közlekedési szempontból a falu Románia felé gravitál, tehát oda kell csatolni. A zsupán és a csehkapitány azzal érveltek, hogy a békeszerződés a falut Csehországhoz, illetve Ruszinszkhóhoz csatolta, s nincs joga a bizottságnak ahhoz, hogy onnan elvegye. A magyar kapitány feljogosítva érezte magát, hogy a község lakosainak vallomása alapján egy félóráig tartó ékes francia beszédben követelje a községnek Magyarországhoz való visszacsatolását. Ezt azonban a bizottság szavazattöbbséggel elutasította, mert amint az elnök mondotta, a bizottságnak nincs joga népszavazat tartására, ehhez külön engedélyt kellene kérni a Népszövetségtől.

— Hát akkor miért tartottunk itt egész nap népszavazást? — kérdezte a magyar kapitány.

— Azért, hogy elteljen a mai nap — mondotta maliciózan a khaki-ruhás kis japán tiszt.

— Kié legyen hát a falu? — kérdezte a magyar kapitány.

— Legyen Csehszlovákiáé, ahova Trianon odaszabta — mondotta Meunier generális és a tanácskozást bezárta.

Míg a bizottság vacsorázott, a jegyzői lakás előtt sorba felállottak az autók. A hét autó fényszórója amint végig sepette a sötét éjszakában az utcát és a házakat, a kis eldugott, határszéli falu egy félórára nagyvárosi szint nyert. Az emberek, akik a halottasháznál a temetés után szokásos toron egy kicsit beszélgettek, az autókat körülállva hongosan tárgyalták a nagy nap eseményeit. A jegyzői lakáson egy utcai ablaknak az egyik fele nyitva volt s azon át látni lehetett az egész vacsorázó társaságot, hallani lehetett a pohárcsengetést s a beszélgetést. Egyszer csak a kívül álló sokaság közepében felcsendül a Botos Géza tenorhangja: „Isten áldd meg a magyart!” Mint a gyújtószikra úgy hatott az ének s egy pillanat alatt száz meg száz torok énekelte a magyar himnusz. Két versszak után az emberek abbahagyták az éneklést. Ezt a pillanatot igyekeztek a csendőrök előnyösen felhasználni, ott járkáltak az emberek között és szinte rimánkodva kérlelték őket:

— Elég volt már, ne énekeljenek tovább!

De mikor a francia generális természetes alakja útrakészen megjelent a kapuban, mint egy titkos jelre a tömeg ajkáról ismét felcsendült az ének: „Hazádnak rendületlenül légy

híve óh magyar!" A határjáró bizottság tagjai az autók fényében körben állva komolyan és ünnepélyesen hallgatták az éneklést. A francia generális a magyar kapitánnyal magyaráztatta magának az egyes sorok értelmét. Még ezeket a teljesen idegen embereket is meghatotta és szinte áhítatban ringatta a magyar nemzet szent énekének ilyen kitörő lelkesedéssel való éneklése. Ezek igazán nem lehetnek oroszok. A bizottság tagjai csak az első versszak el-
 éneklése után szálltak autóba, amikor is a magyar kapitány titkon alkalmat kerített rá, hogy egy közelében álló öregembernek, Mészáros Gáspárnak megszorítsa a kezét és azt súgja neki halkán:

„Mondja meg ezeknek a jó embereknek, hogy Csonkamagyarország nevében nagyon köszönöm nekik ezt a szép tüntetést“. És míg az autók lassan elindultak, harsogott, csattogott az ének tovább:

Ez a föld, melyen annyiszor
 Apáink vére folyt,
 Ez, melyhez annyi szent nevet
 Egy ezredév csatolt.

IX. FEJEZET.

Egy elmaradt konferencia.

A szedresi incidens miatt a papi konferenciák egyelőre abban maradtak. Nemigen beszélt róla senki, mindenki sejtette, hogy a konferencia-rendszer véglegesen fel van robbantva, mégis Miska bácsi szükségesnek látta, hogy augusztus közepén egy körlevelet intézen az érdekelt kollégákhoz, amelyben biztonság okáért arról értesíti őket, hogy a sorrendben levő kisvárii konferencia egyelőre nem lesz megtartva. Lassanként a konferenciákat már mindenki elfelejtette, épen ezért nem kis mértékben volt meglepődve Bodnár tiszteletes, mikor a kisvárii kollégájától egy ködös, októberi délután a következő levelet kapta:

„Kedves barátom! Mindnyájan tudjuk, hogy milyen hasznosak és milyen áldásosak voltak a mi konferenciáink, amelyeken a baráti szív, a kartársi érzés őszintén megnyilatkozott, ahol a lélek szabadon és bátran feltárhatta marcangoló problémáit Legnagyobb sajnálatomra ezek a meghítt összejövetelek épen akkor szakadtak félbe, amikor mint előadóra

és házigazdára rám került volna a sor. Pedig én már azelőtt sokat vívódtam az én problémáimmal, hogy direkt a mi baráti értekezletünk számára megoldjam őket, sőt ezeknek az értekezleti előadásoknak a terjedelméhez mértén írásba is foglaltam úgy a problémákat, mint a megoldásokat. Nem állítom, hogy a dolgozat tökéletes, vagyis hogy befejezett egész, hiszen ezekről a problémákról könyveket lehetne írni, és mégcsak azt se állítom, hogy a csalhatatlan igazságot sikerült itt felfedeznem, csupán az én egyéni véleményem ez mind. Hanem azt az egyet jó lélekkel merem mondani, hogy ebben a kis értekezésben olyan őszintén beszéltem, vagyis írtam, mint még soha életben, semmit el nem hallgattam, amit az igazsághoz tartozónak véltem, s a gondolatokat, az érzelmeket igyekeztem úgy frissen és híven lerajzolni, amint azok a lelkemből kibuggyantak. Most aztán, hogy meg van ez az írás, nem hagy nyugtot egy percre sem. Amikor készítettem, szentül meg voltam győződve, hogy tényleg úgy van a dolog, ahogy én azt látom, hogy az én privát véleményem az abszolút igazsággal adaequat, de azóta kételyeim merültek fel a kételyek megoldásával szemben és végtelenül szeretném most már tudni, hogy mit szólnak hozzá mások is. Mi ketten, te meg én, diákkorunkban is, az életben is civódtunk és vitatkoztunk sokat, de azért mindeddig jó barátok maradtunk. Terólad is megvan ugyan a magam véleménye, mégis a

te véleményedet itt a közelben mindenkiénél
többre becsülöm. Kérlek azért, olvasd át az
idecsatolt kéziratot, s mond meg rá a véleményed
olyan őszintén, mint amilyen őszintén
én azt megírtam.

Ettől eltekintve pedig változatlan baráti
szeretettel ölel

Kisvári, 1920. október hó

Árpád.

Ebben a percben a Bodnár tiszteletes
lompos kocsisa, Elek lépett be az irodába
minden kopogtatás nélkül s kérte a papot
hogy menjen ki, mert a répát akarnák elver-
melni, mutassa meg, hol és milyen nagy le-
gyen a verem. A répa elrakásával aztán egész
estig bajoltak, úgy hogy az értekezés elolva-
sására csak vacsora után került a sor. Mikor
már a gyermekek is lefeküdtek, akkor vette
elő Bodnár Gergely a levélhez mellékelt, le-
ragasztott, de címzetlen borítékot, amelyből a
következő gondosan összehajtogatott, egészív
nagyágú kézirat hullott ki.

A fátyol.

Intuitív értekezés.

Jegyzet: Csak papok, vagy legfeljeb theologiai tanárok olvashatják.

A fátyol.

1. Bevezetés.

Igen tisztelt konferencia! Kedves barátaim! Engem mindig különösképen vonzott a szaiszi ifjú története, akiről tudvalevőleg Schiller is verset írt, aki fellebentette valami híres nevezetes képnek a fátyolát és azontúl nem tudott szeretni. Vajjon mit láthatott ottan? A valóságnak vagy az igazságnak minő ábrázata volt az, amelynek látása őt örökre komollyá, sőt szomorúvá tette?! Schiller költeménye ugyanis azt mondja, hogy a szaiszi képen a puszta igazság volt lefestve és ez zavarta meg az ifjút annyira, hogy többé nevetni nem tudott. A hindu mítológiában is él ez a gondolat, de sokkal elevenebb alakban. Ott az igazságot Maya istennő személyesíti, aki természetesen vigyáz arra, hogy az emberek az ő fátyolát föl ne lebbentsék, sőt isteni hatalmánál fogva meg is bünteti azt a halandót, aki az igazság szűzi fátyola alá mer tekinteni.

Mindkét hitrege jellemző az ókori emberre, aki félt az igazságtól. A modern kor gyermekét viszont az jellemzi, hogy szereti az igazságot bármely alakban, nemhogy félne tőle, hanem lázasan, szomjasan csak őt keresi. Elmékedéseinkben, kutatásainkban bizony sokszor vagyunk úgy, hogy úgy érezzük, mintha az igazság a kezünk alatt, a szemünk előtt volna, csak még egy vékony fátyol, a Maya fátyola takarja és ha sikerül ezt a fátyolt is elhárítanunk, s ez alatt az igazságot úgy a világra, mint önmagunkra vonatkozólag megismernünk, akkor kutatásainkért megjutalmazva érezzük magunkat és nem sajnálunk érte semmi fáradságot. Nos kedves Barátaim, én az igazság fátyla alatt önmagamát akarom meglátni, azt nevezetesen, hogy ki vagyok én, és hogy mit csinálok itt, ahol vagyok? Hallgassátok meg csak, hogy minő feleletet kaptam erre a kérdésre.

2. *A pap.*

Arra a kérdésemre, hogy ki vagyok én és mit csinálok itt, ahol vagyok, az igazság azt felelte, hogy pap vagyok és terelgetem az emberi lelkeket az örökélet vizei felé. „Pap vagyok”. Amidőn erre gondolok, mint ősi példánykép nemcsak Pál apostol lebeg előttem, aki életét — egészen a kereszthalálig — arra szentelte, hogy szerte a világon a Jézus Krisztus evangéliumát prédikálja, hanem látom Ezsdrást is, aki népének vezére és törvény=

adója is volt, látom Cassandrát, aki népét a bekövetkezendő rossztól vissza akarta tartóztatni, látom az augurokat, akik a madarak repüléséből, látom a táltosokat, amint az áldozati állatok beleiből a jövőndőt akarják kiolvasni és látom a sok száz, meg ezer féle választás papjait, amint a látható vagy láthatatlan istent szolgálják. tetszését, jóakarátát megnyerni törekszenek, s a népet egy meghatározott életmódra szoktatni s nevelni igyekeznek. Mert ebben áll a papi működés lényege: Istenszolgálat és népszolgálat. Istent szolgálja amidőn az istentiszteletet végzi, vagy vezeti, és a népet szolgálja amikor azt Istennek tetsző szent és kegyes életre vezérli. Ezeknek a kifejezéseknek azonban kettős értelme van: egy külső és egy belső, a kettő pedig egymásnak a megfordítottja. A külső értelem szerint istenszolgálat az istentisztelet, a népszolgálat pedig a népnevelés. A belső értelem szerint azonban istenszolgálat a népnevelés és a népszolgálat az istenszolgálat. Mert voltaképen amidőn az istentiszteletben Istent szolgálom, a népnek tetsző cselekedetet hajtok végre, Istennek tetsző dolgot pedig akkor cselekszem, amikor a népet helyes életre vezérlem. A nép kedvéért vagyok pap és Isten kedvéért vezérlem az emberi lelkeket az örökélet vizeire.

A papi tevékenység lényegének ezen kettős értelme adja a papi hivatal kettős karakterét, amennyiben az egyfelől a nép kedvére, másfelől a nép ellenére van. A nép kedvére

van akkor, amidőn a népnek tetsző módon és formában Istent szolgálja (prédikáció) s a nép ellenére van akkor, amidőn a népet Isten parancsaira inti és Isten törvényei szerint való életre vezérli. Bizony ez az utóbbi legtöbbször ellenszenves a nép előtt, mert a nép lelkébe úgy van beidegződve a szabadság gondolata, hogy neki lehetőleg senki ne parancsoljon, se a pap, se a jó Isten. Holott a papi működésnek és magának a vallásnak is az ad kultúralis jelentőséget, hogy a népet helyes és igaz életre neveli. A kultusz még nem kultúra, de kultúrává változik akkor, amidőn a népre gyakorolt hatás által a lelkeket finomabbá, az embereket jobbakká teszi.

A papi hivatalnak ez a kettős karaktere a fejlődésnek csak későbbi, jelenlegi, mondhatnók protestáns fokán alakult ki. A pap tevékenysége régebben legnagyobb részben az istentiszteletre szorítkozott és többnyire abban merült ki a katolikus egyházban is. A protestáns egyházakban lett a papi funkció lényeges alkotórészévé a népnevelés, úgy hogy itt még az istentisztelet főeleme, a prédikáció is a népnevelést szolgálja. Ebben fejeződik ki a legvilágosabban a katolicizmus és protestantizmus közötti differencia. A katolikus istentisztelet központja a mise, vagyis a népnek Isten imádása által való szolgálata, a protestáns, helyesebben református Istentisztelet központja a prédikáció, vagyis Istennek a nép nevelése, javítása által való szolgálata.

A katolikus pap ma is sacerdos-áldozár, a református pap pedig néptanító, népvezér és költő egy személyben.

Ezen a ponton domborodik ki és válik érthetővé a református papi szolgálat két legnagyobb nehézsége, sőt mondhatnám, a két egyedüli nehézsége. Az egyik nehézség a papi szolgálat ellentétes karakteréből ered. Nem elég ugyanis, hogy a református pap jó szónok legyen (ami által a népnek tetszik), hanem ő egyúttal Isten törvényeinek az őre is és teljes erejéből arra kell törekednie, hogy a nép ezeket a törvényeket meg is tartsa. Sőt azt mondhatnánk, hogy minél szigorúbban veszi Istennek a törvényeit és minél inkább szorítja a népet azoknak a megtartására, annál jobb pap, — de a nép előtt annál ellenszenvesebb. Nem mindig az a jó pap tehát, akit az emberek szeretnek, mert lehet, hogy a hívei épen azért haragszanak valakire, mivelhogy jó pap. Így válik előttünk érthetővé az az egyébként érthetetlennek tetsző gyakori jelenség, hogy olyan egyházakban, ahol kiváló szónok a pap, satnyul és pang a gyülekezeti élet, egy másik gyülekezetben pedig, ahol az igaz keresztyén élet szabályainak az alkalmazása következtében virágzik az egyház, egyszer csak elementáris erővel tör ki a nép ellenszenve az erőskező pap iránt és rövid idő alatt elsöpri hosszú évek fáradságos munkájának az eredményét. Auid nunc faciendum? Melyik módot válassza már most a lelkész hivatalának

lelkiismeretes betöltésére: az istenszolgálatot-e vagy az emberszolgálatot? Lehetőség szerint igyekezzék a kettőt összeegyeztetni, de ha már választania kell a kettő közül, akkor nem szabad elfelejtenie, hogy inkább kell Istennek engedelmeskednünk, mintsem az embereknek.

A református papi szolgálat második nehézsége pedig abban rejlik, hogy azt az eszményi életét, amelyre a híveit el akarja vezérelni, a papnak önmagában mint példányképpen kell felmutatni az emberek előtt. Ezért van az, hogy az emberek olyan nagy figyelemmel kísérik a pap életét és cselekedeteit. Hamar észrevesznek mindent, ami csak legkevésbé is eltér a pap által hirdetett elvektől, sőt előszeretettel ragadnak meg minden legkisebb alkalmat arra nézve, hogy a papnak fejére olvassák az általa tanított vagy hirdetett tételeket, isteni parancsolatokat. Amit más közönséges halandónak minden szó nélkül megbocsátának, avagy amit a mások életében figyelemre se méltatnának, legyen az a legcsekélyebb mulasztás vagy eltérés, azt a papnak azonnal szemére hányják. Micsodák a nép ezen eljárásának a pszichikai indítékai? Nem egyéb, mint harag és irigység. Harag és bosszúszomj amiatt a gyakori intés és oktatás miatt, amelyben a pap az ő híveit a templomban és templomon kívül részesíti. Már akkor, amikor a pap a szószékben ráolvasva hívei fejére azok bűneit, egyik-másik, aki találva érzi magát, már akkor elhatározza, hogy „no megállj

majd visszaadom a kölcsönt!" Az irigység bizonyos formája vagy csírája pedig állandóan ott él a nép szívében a pap iránt, egyfelől annak a szociális állása miatt, másfelől azért a tudományért, amelyet hirdet. Kétségekívül szép és tekintélyes és sok esetben egyenesen méltóságos a papi állás a nép között. Már magában az, hogy megszabja és irányítja az istentisztelet módját, felszólal a templomban, amikor mindenki elhallgat, prédikál örökkévaló, szent dolgokat, amelyek ellen semmiféle apellációnak — legalább ott a templomban — nincs helye, mintegy kiváltságos lényvé predestinálja a papot és irigységet támaszt a nép szívében, amely hajlandóságánál fogva minden tekintélyt lerombolni szeretne. Ha már most ehhez hozzávesszük azt, hogy a pap hivatalánál fogva gyakorta a vád és ítélet ostorával korbácsolja a köréje gyűlt lelkeket, nem csodálkozhatunk rajta, ha a nép fia azt mondja magában: „úgy? te még vádolsz és bántasz bennünket? Hát azért jöttünk ide, hogy te szent igéid világánál fejünkre olvasd a mi bűneinket? No megállj, majd adunk mi néked! Hát te milyen vagy? Betöltesz minden törvényt és parancsolatot? Ugy-e hogy nem!? Hát akkor ne légy olyan nagyra a te tudományoddal és ne vesszőzgess itten bennünket. Nem vagyunk mink olyan rosszak, mint ahogy azt te mondod és te se vagy olyan szent, mint ahogy azt mitőlünk kívánod." A nép tehát hamis önszeretetből papjának a lerántásával önmagát

akarja fölemelni. Az önfejű és önállóságra törekvő nép veleszületett és természetes pogányságát védi akkor, amidőn azt mondja: „Ez a pap nem is olyan szent, hogy én őt kövessem, a prédikációja nem is olyan bölcs, hogy én azt megfogadjam.”

Egyetlen más életpálya sincs, amelyiknek ilyen természetű nehézségei volnának. Nem is szólva az ügyvédi pályáról, e tekintetben még a tanári, mérnöki vagy orvosi pálya sem hasonlítható a papi pályához. A tanár kihagyja vagy felkérdezi a leckét, aztán tovább senkinek semmi köze hozzá. A mérnök kiméri a földet, aztán csináljon a gazda vele amít akar. Az orvos megírja a receptet, felveszi a honorariumot, aztán a beteg felőle akár meg is halhat. Egészen más természetű a pap állása és működése. Még a legkisebb egyházi adót fizető özvegyasszony is feljogosítva érzi magát, hogy megjegyzéseket tegyen a papnak mégcsak a ruhájára is, mert hiszen az ő papja. Az életére pedig a harangozótól elkezdve a tanítónén keresztül egészen a kurátorig száz és ezer szem vigyáz.

Amít tanít vagy prédikál, azt legelsősorban neki magának kell hinni, élni és cselekedni. Szóval a pap olyan lelki orvos, aki a betegek számára írt recepteket önmaga készíti el, az orvosságot pedig a beteggel együtt vagy legtöbbször a beteg helyett önmaga veszi be.

Ezek miatt a belső nehézségek miatt aztán még a külső, látszólagos tekintély és sze-

retet mellett is bizony a legtöbbször nagyon tövises a lelkipásztor életpályája. Őneki, aki mindig a szeretetet és békességet hirdeti, épen hivatalánál és a nép psychológiájánál fogva nehéz úgy élni, hogy mindenki szeresse és hogy mindenkivel békességben legyen. Ez a nehézség még inkább növekszik azon mes-terségbeli kötelezettség által, hogy a papnak mindenki iránt, még a legrosszabb ember iránt is szeretettel kell lennie, mindent el kell néznie és megbocsátania. Ezért van az, hogy a gonosz és rossz emberek a papnak tesznek legtöbb kárt, a paptól lopnak a legtöbbet, mert tudják, hogy a pap úgy is szereti őket, s hivatalból megbocsát nekik. Ez a hivatali szeretet nagymértékben gyöngíti az élet aktivitását és a legtöbb papot védtelenné, szinte gyá-moltalanná teszi. Bizonyára ti is tapasztaltátok már azt a papi dilemmát, amely elé bennünket az emberi gonoszság nem egyszer állít, mikor szeretnénk is, meg modunkban is állana a gonoszért gonosszal fizetni, a méltatlan bán-talmat megtorolni, vagy megbüntetni, de mint ahogy a francia közmondás tartja: Noblesse oblige, minket a hivatal kötelez, a hivatal, ahonnan életünkben már annyiszor hirdettük, hogy „aki téged kövel, te azt kenyérrel; szeressétek még ellenségeiteket is; áldjátok azokat, akik titeket átkoznak, jót tegyetek azokkal, akik titeket gyűlölnek, imádkozzatok azokért, akik titeket üldöznek.” És elhallgatjuk az indulatos szót, visszavonjuk a sújtó

kezet, a világ pedig azt mondja rólunk: Milyen gyáva és milyen élheteretlen ez a pap!

Ezeztől a nehézségektől eltekintve minden korban és minden népnél szép és méltóságteljes volt a papi állás. Szép, mert az emberi szív legfinomabb érzelmeit juttatja kifejezésre, és méltóságteljes, mert szent és dicső parancsoknak és szabályoknak az ünnepélyes hirdetője. Ha kultusz formájában valami cselekményt mutat be, mindig egy követésre méltó hősie életnek egy vagy több eseményét adja elő. Ha írásban vagy nyomtatásban, vagy élő szóval közli mondanivalóját, mindig egy szebb és boldogabb világ előképét mutatja be, amelyért érdemes küzdeni, amely felé érdemes törekedni még szenvedések árán is. Az egyéni vagy közösségi élet nevezetesebb alkalmainál szintén a pap az érzelmek kifejezője, a gondolatok tolmácsa. Azért van az, hogy a papnak mindenik nyelvben megtisztelő elnevezése van. A magyarban tiszteletesnek, vagy tisztelendőnek hívják, ami alatt olyat ért a közhasználat, akit tisztelni kell, aki tiszteletet érdemel. Ezzel egyértelmű a német nyelvben az ehrwürdig, hochwürdig kifejezés, a franciában a réverend, az olaszban a reverendissimo, a román pedig atyuskának (parintje) hívja a papját. Egészen sajátos a hollandusok elnevezése, akik a latin dominus szó vocativusával dominének (uram) szólítják a református papot.

A pap tehát mindenkor és mindenütt

aktusokban és szóban olyan gondolatokat és érzelmeket fejez ki, amelyek a hallgatóság előtt fölöttébb szimpatikusak s amely kifejezés által, vagy amely kifejezés értelme által a néző vagy hallgató közönség érzelmi világa, finomabb gondolatvilága gazdagabb lesz. Ami fentebbi meghatározásunk szerint: „a pap terelgeti a lelkeket az örökélet vizei felé”. Ez természetesen csak a keresztyén és még közelebb a református papra vonatkozik. Mit jelent ez a theologiai izű kifejezés a hétköznapi közérthetőség nyelvére lefordítva? Az örök életet ugyebár csak a jók, az igazak nyerhetik el. Tehát a keresztyén pap amikor az emberi lelkeket az örök élet vizei felé terelgeti, az embereket jobbakká és igazabbakká igyekszik tenni. Ezért hívják a papot lelkésznek, vagy lelkipásztornak is, mert miként a pásztor terelgeti az ő juhait a jobb mező, vagy ivóvíz felé, úgy terelgeti a lelkipásztor a lelkeket a jobb élet felé. És mi az, ami által a keresztyén pap az emberi lelkeket az örök élet vizei felé terelgeti? A keresztyén vallás tanainak a hirdetése, vagy a keresztyén vallás által előírt cselekvések elvégzése által. A vallás tehát az az eszköz, amely által a pap az embereket bizonyos szabályok és törvények szerint helyes és jó életre vezérli.

3. *A vallás.*

Mi volt előbb: a vallás=e vagy a pap? Erről épen úgy lehet pro és kontra vitatkozni,

mint erről a kérdésről: Mi volt előbb: a tyúk-e vagy a tojás? Ma a kész vallások nevelik a papjaikat, de bizonyos, hogy a fejlődések különböző fokozatain a papok is nagy mértékben hozzájárultak a vallásoknak határozottabb formában való kialakulásához. Ha papnak nevezzük azt az első embert, aki először fordult imádságos csodálattal a fölkelő nap felé, vagy aki először borult arcra a lesújtó villám dörgésében és vakító fényében megnyilatkozó titokzatos erő előtt, vagy akinek bizonyos jelekből vont következtetése mint jóslat legelsőbbben teljesedett be: akkor azt mondhatjuk, a pap volt előbb. De ha papoknak csak a már többé-kevésbé kialakult, bizonyos formákkal bíró vallások fungenseit nevezzük: akkor azt mondhatjuk, hogy a vallás a népszellem egyik terméke és előbb alakult ki, mint a pap, vagy a papi rend.

Az a körülmény, hogy a vallás a népszellem terméke, megmagyarázza egyúttal a vallások sokféleségét is. Épenúgy, mint ahogy a különböző földrészekén és földöveken különböző a nép színe, épenúgy különböző annak a szelleme, különbözők a szellemi termékei, épígy különbözők a vallások is. Mindenik vallás jellemző arra a népre, amelyik azt alkotta, mert abban rendszerint a népszellem legsajátosabb vonásai jutnak kifejezésre. De másfelől a vallás, mint szellemi gyakorlat, visszahatással is van a népszellem fejlődésére, mert erősíti és növeli a benne megnyilatkozott alap-

tulajdonságokat. Így pld. a zsidó üzleti szellem kifejlődésére nagy befolyást gyakorolt az a vallási törvény, hogy a tízedet mindenből vallási célokra, vagyis Jehovának kellett adni. Ha már Jehova is százalékra dolgozik, akkor a zsidó igazán nem lehet egyéb, mint bankár, vagy kereskedő, ahol neki is bőven nyílik alkalma arra, hogy százalékra dolgozzék.

A vallásoknak ebből a reflexív hatásából származik a vallások nevelő ereje. A vallás a lelki gyakorlatok révén tovább fejleszti azokat az érzelmeket és gondolatokat, amelyek annak alapját képezték. Már pedig a vallások rendszeren olyan érzelmeket és gondolatokat personifikálnak és dramatisálnak, amelyek vagy az egyes embernek kellemesek, vagy az illető fajra előnyösek, vagy az egész emberiségre hasznosak. Az individuális vallások tipikus formája volt a görög—római pogányság, amely az emberek egyéni életvágyának és életörömeinek klasszikus kifejezője volt. Kimulását éppen ez okozta, hogy csak az egyénnek volt a vallása, az egyén élete pedig, tudjuk, nagyon rövid. Speciális faji vallás aztán a zsidó vallás, amelynek minden gondolata odairányul, hogy a zsidó népet, mint fajt megtartsa, szokásaiban megőrizze. A benne levő kétségkívül szép gondolatok dacára is azért nem lehetett a zsidó vallás más népnek is vallásává, mert hiszen aki esetleg a zsidó vallást felvette, az a zsidó népnek is tagjává lett. Amiből az következik, hogy a zsidó vallás csak addig fog fennmaradni,

amíg a zsidóság mint nép is fennáll, viszont az is igaz, hogy a zsidó népnek eddigi fennmaradásához is a zsidó vallás a legnagyobb mértékben hozzájárult. Azok között a vallások között viszont, amelyek ember és ember között különbséget nem tesznek, amelyek az egész emberiségre hasznos és érvényes gondolatokat propagálnak, e tekintetben a legjellegzetesebb a keresztyén vallás, amelyik már kezdetben kinyilatkoztatta, hogy nem tesz különbséget sem zsidó, sem görög, sem szabados, sem szolga között, mert mindnyájan egyek vagyunk a Jézus Krisztusban. Ez a jellemvonás adja a keresztyén vallásnak azt a nagy expansiv erőt, amelynél fogva ma már többé-kevésbé gyökeret vert minden nép szívében.

Amint a fentebbiekből láthatjuk, minden vallás egy kiépített gondolatkör, amely meghatározásánál főként az *egy*-en van a hangsúly, mert mindenik vallás egy gondolatból fakadt, amit aztán az utókor, többnyire a papok, rendszerré építettek ki. Ebből világos az is, hogy az egyes vallások értéke és fejlődésképesége annak a gondolatnak az értékétől és fejlődésképeségétől függ, ami annak a vallásnak az alapját képezi. A görög—római pogányságban pld. absolute nem volt fejlődésképes gondolat. Mert bármennyire kedvesek legyenek is szívnünknek az élet örömei, az a határ, ameddig még az ember ezekben gyönyörűségét találja, nagyon is szűkre van szabva. Az örömben fejlődni nem, csak visszaesni vagy elpusztulni

lehet. Az ember sokkal tovább bírja a szenvedést, mint az örömet. Az örömnek a skálája is sokkal szűkebb, mint pld. a szenvedésé. Az ember várakozása ellenére hamar eléri benne a legfelső C-t, amelynél már nincs tovább. Ezért mondja Petőfi is egyik költeményében :

Elértem, amit ember érhet el,
Boldogsággal csordultig e kebel.

A görög is, akinek eszményei az életerős és életörömökben úszó istenek voltak, amikor babérkoszorút nyert az olimpiai versenyeken, vagy a szerelem nektárjából teletölthette életének poharát, elérte életének célját: olyan magasra emelkedett, mint az istenek, ahonnan neki már csak visszafejlődni, vagy visszaesni lehetett. Ezért bukott meg, ezért vallott csődöt, a görög vallással együtt a görög kultúra is, mert eszményei kihültek, eszméjének nem volt továbbhajtó, lendítő ereje. Tudjuk azonban, hogy bár a görög kultúra maga megszűnt élni, de az áthatotta az egész európai műveltséget. Sőt nemcsak a tudományokban és művészetekben láthatjuk annak nyomait, hanem magán a modern életben is. Az a határt ismerni nem akaró élvhajhászat, a legújabb kornak ez a rákfeneje, amely a nagyvárosokban épúgy szedi a maga áldozatait, mint akár a tuberkulózis, szintén a görög testvérekultúrának utóhatása, épúgy, mint ahogy Terpsychore, Afrodité tisztelete folytatódik a városi bárókban,

orfeumokban, az olimpiai eleusisi játékok ismétlődnek a varietékben, színházakban.

A vallásos gondolatnak tehát nemcsak értékesnek, hanem fejlődésképesnek is kell lennie, mert pld. kétségkívül értékes a Konfucius gondolata: az ősök tisztelete is, de ha csak ennél maradunk, ott az élet nem fejlődik, megáll, megmerevedik, egyhangúvá válik, mint valami taposómalom. Ezért nem volt fejlődésképes magábanvéve a kínai kultúra, amely megállt, megjegecesedett azon a ponton, ahol volt évezredekkel ezelőtt. Ezekkel szemben szinte végnélküli fejlődés lehetősége van megadva a keresztyénség gondolataiban, amelyek közül legjellegzetesebbek: „Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat” és „Legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei Atyátok tökéletes”. Tudjuk pld. hogy az emberi önzés határtalan, s ha valaki ilyen határtalan mértékben akarja szeretni a felebarátját, akkor bizony még jó nagy út van előtte, valószínűleg elég lesz neki egész életére. Úgyszintén az a másik nagy gondolat, „Legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei Atyátok tökéletes”, kétségkívül egyik emeltyűje volt a csodálatos lendületű és minden eddigit felülmuló keresztyén kultúrának. Bizonyos, hogy itt csak lelki, tehát szellemi tökéletesedés értendő, hiszen a keresztyénség tanítása szerint az „Isten lélek”, mégpedig — mivel Istennek minden tulajdonsága végtelen, — végtelenül tökéletes lélek. Ezáltal nyílt meg az emberi lélek számára a végtelen fejlő-

dés azurkék égboltozata, ahol száll ma is úgy a hívő, mint a hitetlen keresztyén kultúra szelleme a határtalan lehetőségek felé. Hogy az Isten nem test, hanem lélek, hogy Istent nem testi gyakorlatokban, hanem lélekben kell imádni, hogy a tökéletes isteni lélekhez hasonlóvá lehet az emberi lélek is, sőt erre a tökéletességre való törekvés egyenesen kötelessége az embernek — ez lett a keresztyén kultúra teremtménye gondolata s ezért volt a keresztyén kultúra mindenkor spiritualista és sohasem materialista.

A vallásnak ezen fontos kulturális szerepéből érthető, hogy a vallás minden korban és minden népnél nagy becsben állott. Ehez járult az a körülmény is, hogy minden vallás lehetőleg arra törekszik, hogy híveinek teljes világképet adjon, amely világkép egyszerű, mindenki által érthető formában megoldja úgy a látható, mint a láthatatlan világnak a rejtélyeit, minél fogva különösen az egyszerű összetételű lelkeknek legfőbb szellemi tápláléka, sőt sokszor egyetlen szellemi kincse lett, amelyet minden más egyébnél többre értékeltek, amelyhez jobban ragaszkodtak minden más egyébnél, sőt magánál a földi életnél is. Az egyszerű lelkeknek mindenkor a vallás adta meg az öntudatot, az önállóságot, a tartalmat, a jellemet. Ebből érthető meg a vértanúk önfeláldozása, a fanatikusoknak a más véleményűekkel szemben való türelmetlensége, a szentségnek az igazsággal egyenértékűvé té-

tele. Ezért gyujtatta fel Omár kalifa az alexandriai könyvtárat, s állítólag azért mondotta volna, hogy vagy benne van azoknak a könyveknek a tartalma a Koránban s akkor úgy sincs rájuk szükség, vagy nincsen benne, akkor pedig, mint avval ellenkező, tehát kárhozatos, csakugyan elégetendők. És ezért volt a keresztyén vallásnak az európai kultúrában tudományszerepe. Sőt egészen a reformációig, vagyis jobban mondva az új korig a keresztyén theologia volt az összes többi tudományok királynője, aki zsarnoki önkénnyel kormányozta a többieket s ha neki úgy tetszett, bizony nem egyszer rájuk parancsolt: Eddig és ne tovább! Csak amikor az úgynevezett világi tudományok ki tudták magukat vonni a theologia hierarchiája alól, akkor kezdett a keresztyén vallásnak, mint tudománynak a szerepe csökkenni. Igaz, hogy ez a szerep ma már csak inkább a történelemé és ma legfeljebb abban nyilvánkozik, hogy a teológiai fakultás kegyelemből az egyetemeken még elhelyezést talál, mégis a keresztyén vallásnak tudományszerű hatása alól különösen a fejlődés alsó fokain nem vonhatja ki magát egyetlen európai lélek sem. Megvallom előttem, hogy engem is a keresztyén vallás főként mint tudomány csábított arra, hogy teológussá, majd papjává legyek. Emlékszem, hogy nyolcadikos gimnazista koromban, mikor a tudományok rejtekajtói nyiladozni kezdtek előttünk, egymás közt és egymással a legnagyobb problémákról vi-

tatkoztunk, mint a lélek halhatatlansága, a világegyetem végeessége, vagy végtelensége, Isten transcendenciája, vagy immanenciája stb. Amikor ellenfeleimet nem sikerült meggyőzőm, vagy amikor már kifogytam az érvekből, mindig azzal vigasztaltam magam, hogy majd megtudom a való igazságot, ha teológus leszek. Azután mohó szomjúsággal vettem magam a teológiára, kerestem a tények logikus rendszerét, hogy az kétségeimet eloszlassa, sejtéseimet, vágyaimat, reményeimet igazolja. De soha életemben ilyen nagyot még nem csalódtam. Találtam históriát, grammatikát, exegetist, isagogikát, dogmatikát, etikát, rethorikát s ezekben némi rendszert, de se tényeket, se logikát, se tudományt nem találtam. Nagyon sokat vívódtam magammal, mert elhatároztam, hogy tudományt gyűrom át magamban a teológiát, de minduntalan újabb meg újabb nehézségekre találtam. Mint Penelope, amit ma fontam, holnap felfejtettem. Megvallom itt nektek azt a nagy hibámat, hogy én azt nem fogadom el se ténynek, se érvnek, hogy itt vagy ott ez, vagy az van megírva, vagy hogy Augustinus vagy Kálvin ezt vagy azt mondja, hanem ténynek csak azt tekintettem, ami adatokkal igazolva, vagy igazolható volt s érvnek csak azt, ami a logika előtt megállta helyét. Így történt aztán, hogy míg én megtorpantam az előtáruló feneketlen mélységek előtt, mások könnyűszerrel továbbmentek és azt mondták, hogy nincs ott semmi akadály. Ma már

nem is emlékszem pontosan ezen Sturm und Drang-korszak antinomiáira, de tudom, hogy sokan voltak. Tudom, hogy hetekig tépelődtem afelett, hogy ha Isten mindent előre tud, akkor mire való volt az első emberpár paradicsomi élete, aztán a bűneset? Ha Isten ezt úgyis előre tudta, minek teremtette ilyennek az embert, miért nem teremtette másmilyennek? Általában pedig a bűnt sem akkor, sem később nem tudtam összeegyeztetni Isten mindenhatóságával. Mert ha Isten nem szereti a bűnt, akkor az Ő mindenhatósága miért nem teszi azt lehetetlenné, vagy egyszerűen miért nem teremtette olyannak a világot, hogy abban bűn ne legyen? És itt van a legfőbb bűnös, Judás Iskáriotes, aki a Jézus Krisztust elárulta harminc ezüst pénzért, hát bűnös ő tulajdonképen? Igaz, hogy emberi fogalom szerint bűn az árulás, különösen ha ezáltal valaki egy ártatlan embert halálra juttat, de hát a Jézus halála váltságahalál volt, amely által eleget tett a mi bűneinkért, amiből fakadt a mi üdvösségünk. Judás tehát a legkevésbé sem követett el bűnt és kár volt magát felakasztania, hiszen az ő árulása közvetlenül hozzátartozik az emberi nemzet üdvösségéhez, sőt még inkább kisül a Judás ártatlansága, ha meggondoljuk, hogy mindez az Isten örök terében előre el volt végezve.

Bocsássatok meg barátaim, hogy ilyen nyíltan feltárom az én kétségeimet. Volt még több is, de már nem emlékszem rájuk ponto-

san, mert már régen feladtam a velők való küzdelmet, de egyidejűleg feladtam azt a meggyőződésemet is, hogy a vallás tudomány. Mikor már láttam, hogy rendszeres tudományról itt szó sem lehet, mint a hajótörött a deszkaszálba, úgy kapaszkodtam abba a reménybe, hogy a vallás szimbólum. Nem a logikus értelmet kell tehát keresni, hanem csak a jelképet. És ezentul mindenben, szavakban, történetben igyekeztem ezt feltalálni. Hogy a pásztorok, a bölcsek imádják a gyermek Jézust, ezt úgy értettem, hogy minden rendű és rangú embernek szeretni kell a gyermekeket, mert a gyermekben van az emberiség jövője és megváltása. Hogy Jézus Krisztus keresztfán halt meg, azt úgy magyaráztam, hogy a kereszt két fának a legegyszerűbb összekapcsolása, mintegy alapfogása az ácsmesterségnek, amiből az emberi kultúra legfontosabb eredménye: az építészet fejlődött. Hogy a keresztyénség alapja egy könyv, a biblia, ebből meg azt a jelképes értelmet fejtettem ki, hogy az emberi fejlődés rugója és emeltyűje a könyv, a tudomány, ami kétségkívül a leghasznosabb gondolata a keresztyén vallásnak, ha meggondoljuk, hogy vannak vallások, amelyek egyenesen tudományellenesek s ha meggondoljuk, hogy a bibliaolvasás, illetőleg a bibliaolvasáshoz szükséges írás-olvasás elsajátítása hány lélekben és hány országban lett a kultúra kiapadhatatlan forrásává.

Mindennek dacára is későbbben felhagytam a szimbolikus magyarázattal, mert meg-

győződtem arról, hogy nem lehet mindennek szimbólikus értelmet adni és hogy a szimbólikus magyarázás által felbomlik a vallásban minden rendszer és az egész vallás az egyéni fantazmagóriák tömkelegévé válik. Ezután sokáig ügýtetszett, mintha valami szörnyű nagy rengetegbe tévedtem volna, amelyből kivezető út nincs sehol. Végül nagynehezen, sok tépelődés és hiábavaló kísérletezés után mégis csak ráakadtam egy gyalogösvényre és kikerültem az értelemnélküli sűrűségből a napfényes világosságra. Magamtól talán nem is találtam volna rá erre a gyalogösvényre, ha az összehasonlító vallástudomány lámpása meg nem világította volna. Ennek fényénél megismertem, hogy a keresztyén vallás is olyan természetű, mint a többi vallások, miáltal a pap az emberi lelkeket az örök élet vizei felé terelgeti. És ekkor egyszerre megszűnt minden értelmetlenség, megoldódott minden rejtély, nem gyötört többé a tudomány hiánya, nem gyötörték a szimbólumok, nem kínozott a rendszertelenség, az ellentmondás, nem kerestem többé se tudományt, se szimbólumot benne, mert beláttam, hogy a vallás, amely miatt én annyit vívódtam, küzködtem magamban, a nép nevelésének, vezetésének, kormányzásának egy eszköze. Nem tudomány hát, se nem szimbólum, hanem csak bot. Ezért nem tudtam én azt megemésztetni. Ezért lett a katolikus püspökök hivatali jelvénye a pásztorbot, ezért nevezik a papot lelkipásztornak is.

4. *Az egyház.*

Mindenik vallásnak a követői bizonyos csoportokba, a mi szokásos kifejezésünk szerint egyházakba társulnak. Keresztyén terminológia szerint tehát az egyház az üdvösséget keresők közössége. A vallás tulajdonképen csak az egyház kebelében fejtheti ki hivatását, mert azon kívül, hogy az egyház konzerválja a vallás szellemi erőit, folyamatos és biztosabbá teszi annak a hatását. Azt is mondhatnók, hogy az egyház a kijegecesedett vallás, tehát maga is vallásos termék és épúgy hozzátartozik a tulajdonképeni valláshoz, mint annak bármelyik tétele, vagy formulája és már magában véve is jelentékeny szépnevelési tényező. Bizony, az a qantum, amellyel a vallásos egyház és az egyházas vallás az emberi műveltség mai kifejelettségéhez hozzájárult, ma már szinte kiszámíthatatlan és felbecsülhetetlen, amint hogy a mai felületes ember nem is igen tudja a vallás és az azzal kapcsolatos egyház értékét és kulturális jelentőségét felbecsülni. Pedig egész bátran megállapíthatjuk azt a művelődéstörténeti tényt, hogy a vallás tette az embert emberré, vagy mondjuk még határozottabban és világosabban: a vallás emelte ki az embert az állati sorból és az egyház juttatta el a művelődés mai fokára. Sőt még ma is öntudatosan, vagy öntudatlanul az egyház konzerválja a mai kulturális állapotot és a vallás emeli további mérhetetlen lehetőség felé.

Miként a vallás, úgy az egyház is a népszellem terméke. Nem a papok találománya tehát egyik sem, miként azt néha egyes tudatlan és antiszociális érzelmű emberek állították. Hiszen a társas alakulás az embernek ősi ösztöne, amely társas alakulatokra kétségkívül a fajfenntartás ösztöne vezette az embereket, épúgy, mint a méheket. Vagyis a vallás az emberiségnek egyik fontos fajfenntartó eszköze, az egyház pedig, mint vallásos társas alakulat, fajfenntartó, vagy jobban mondva néptenyésztő intézmény. A fajfenntartás érdekében épenúgy kitermelte önmagából azt az emberi szellem, mint ahogy a méh kitermeli magából a viaszt és építi a sejteket. Ezen a téren fontosság tekintetében mint társas alakulat csak az állam versenyezhet. Az állam azonban nem annyira néptenyésztés, mint inkább népértékelő, néphasznosító intézmény. Az állam az emberben csak az ujoncanyagot és az adóalanyt látja, keresi és értékeli. Viszont az egyház az embert ember-voltáért értékeli, mindenki az embert látja, az embert keresi. Már t. i. a keresztyén egyházak, melyek mindannyian az egyetemes jellegű krisztusi eszméken nyugosznak. Míg a partikuláris, vagy faji vallások csak a fajiságra vannak tekintettel. A zsidó vallás pld. az emberben nem az embert látja, nem az embert keresi, nem az embert értékeli, hanem csak a zsidót látja, a zsidót keresi, a zsidót értékeli. Ezért van a zsidó vallásnak egyetemes emberi

szempontból csekély értéke s ezért az exkluzivista faji önzésért ellenszenves a zsidóság a többi népek előtt. Ne ütközzetek meg barátaim, hogy az egyházat az imént néptenyésztő intézménynek neveztem. Gondoljátok meg ezeknek a szavaknak mélyebb értelmét s csak aztán feleljétek őszintén arra a kérdésre, hogy mondhatnánk-e ennél szebb és találóbb kifejezést az egyházról, annak a szerepéről és hivataláról? Hát az emberiség előtt nem az emberi fajnak, a népnek tenyésztése-e a legfőbb kérdés? Hát az összes vallási törvények és parancsolatok vajjon nem eügenetikai és eübiotikai szabályok-e? Miként az imént az egyházat, mint társas alakulatot az államhoz hasonlítottam, épúgy hasonlít a valláshoz, mint életszabályok gyűjteményéhez a világi tudomány, amely az emberiség szempontjából szintén szabályoknak, mégpedig megélhetési szabályoknak a gyűjteménye. A vallás azt mondja: Ebben a világban úgy kell élned; a tudomány azt mondja: ebben a világban így lehet megélned; a művészet azt mondja: ebben a világban így szép az élet; a vallás, tudomány, művészet között tehát nincs rokonság, mindenkinek megvan a maga külön szférája. Ezért nem helyettesítheti a vallást sem a művészet, sem a tudomány, mert akkor nekik előbb vallássá kellene lenniök.

Igen tisztelt konferencia! Ime ezekben kívántam röviden előadni a papról, a vallásról és az egyházzal való gondolataimat, hogy ezek-

ben a forrongó, zürzavaros időkben önmagunk előtt is igazoljam mind a három társadalmi tényezőnek szükségességét, létjogosultságát. Remélem, nem nehezteltek meg azért, hogy ilyen őszintén és leplezetlenül tártam elétek a gondolataimat. Hiszen az őszinteség annyira hozzá kell hogy tartozzék a mi kartársi és baráti viszonyunkhoz, hogy ezért talán mentegtnem sem kell magamat. Nekem igazán jól esett, hogy ilyen meghitt körben ezekről a dolgokról szabadon kibeszélhettem magamat, úgy hogy valósággal elmondhatom: dixi et salva vinimam meam.

*

Már jó későre járt az idő, mikor Bodnár Gergely a terjedelmes kéziratot átolvasta, ép= ezért nem tanakodott sokáig, hanem hamaro= san papírt, tollat vett elő és a következő le= velet írta:

Kedves Árpádom! Elolvastam a nekünk szánt értekezést és kívánságod szerint bírál= tot is mondok róla. Véleményem röviden ez: Süsd meg a tudományodat! De úgy, hogy dobd a kályhába a kéziratot, hogy égjen el az a piszkos Fátyol, hogy a szó közvetlen értelme szerint süljön meg a te tudományod. Ha há= romszáz esztendővel ezelőtt éltél volna, téged magadat is megsütötték volna vele együtt. Együttal biztosítom a mi társaságunk többi tagjait, hogy nem sokat vesztek a Kisvárii

Konferencia elmaradásával. Hetet-havat össze boronálsz, papot, vallást, egyházat összedarálsz, hogy előkotorássz egy-egy szemernyi igazságot, ami a Fátyolon keresztül itt-ott előcsillog. Vannak dolgok, amelyeknek fátyolát bolygatni nem szabad, mert az emberiség nagy családjának az érdeke úgy kívánja, hogy azok fátyollal legyenek eltakarva. Egyébként még mindig szeret
Szedres, 1920. október.

Gergely.

A levelet a kézirattal együtt mindjárt bele is tette egy nagyobb borítékba s másnap reggel a szolgájával hazaküldte Kisváriba. Elek csak jó későn, úgy déltájt került elő. Bodnár tiszteletes rá is ripakodott keményen:

— Hol csavarogtál már megint ily soká?

— Hol csavarogtam? — kérdezte Elek sértődötten — hát meg kellett tán várni ezt a választ is, ni — s egy levelet nyújtott át.

Gergely tiszteletes megijedt, hogy ismét valami fiók-Fátyolt kell elolvasnia, de megnyugodott csakhamar, amikor látta, hogy csak egy rövid levélről van szó:

Kedves Gergely! Barátságtalan bírálódat nem hagyhatom válasz nélkül — hangzott a levél. Nem is tudtam, hogy te ilyen inquisitori hajlandósággal bírsz. Ha rajtad állana, talán meg is égetnél elevenen. Hogy én mindent összeőrölök, egy szemernyi igazságért? Hát azt hiszed nem érdemes? Nem hallottad még, hogy egy grammnyi rádium előállításához

800000 kgr. ércet kell összetörni, megolvasztani? És aztán a Fátyol. Jól van, tegyük fel, hogy erre vonatkozó megjegyzésedet akceptálom, hogy t. i. vannak dolgok, amelyekre az emberiség nagy családjának az érdekében fátyolt kell borítani. De akkor kérlek szívesen, miért nem csinálod azt legelsősorban temagad? Miért nem borítod azt a bizonyos fátyolt azokra a bizonyos dolgokra, amikor a te családod érdeke ezt annyira kívánja? Vagy ez a tétel csak az emberiség családjára vonatkozik, a te családodra nem?

Kisvári, 1920. X.

Árpád.

Ezt meg már Bodnár Gergely nem hagyhatta felelet nélkül. Meg is írta a válaszát azonnal, jó keményen.

Tisztelt Szabó Úr! Ha azzal a bizonyos Fátyol című dolgozattal csak az volt a célod, hogy engem lépre csalj, akkor nagyot csalódtál. Mert azokra a bizonyos dolgokra csak azért se borítok fátyolt. Különben is ebben az ügyben a te szavad, a te szereplésed nagyon gyanús; te nem az igazságot keresed, te hazabeszélsz, mert Jármay Margitnak rokona vagy. Hanem azt kérdem, ha te volnál az én helyzetemben, az ilyen dolgokra fátyolt borítanál? S ha te erre a kérdésre azt feleled, hogy igen, fűtyülök rád, én akkor is nemet mondok. Az emberiség családjának érdekével pedig ne példálódzál. Mert amikor az én csa-

ládomról, az én férfiúi becsületemről van szó,
akkor fűtyülök még az emberiségre is.

Szedres, 1920. X.

Bodnár Gergely.

— Elek — szólította Bodnár tiszteletes
a kocsisát — átviszed ezt a levelet Kisváriba
a tiszteletes úrnak.

— Igen, hogy aztán megint megszidjon a
tiszteletes úr — morfondírozott Elek.

— Talán már még feleselni fogsz? Nézze
meg az ember!

Mikor Elek kiment a kapun, Bodnár
Gergely bement az irodájába s magában ezt
mondotta:

— No, Szabó Árpádnak is jól betettem
az ajtót! Ez se fog velem egyhamar levelez-
getni.

X. FEJEZET.

Karácsony.

November végén a kisvárii paróchiára beköszöntött a halál, amitől oly régóta félték. A dolog úgy történt, hogy a hónap elején a tanítóéknál kis fiú született s a papékat hívták meg keresztszülőknek. A kereszstelőn volt étel-ital bőven s a vendégek, már mint ilyenkor szokás, a kelletténél is többet ettek. Úgy éjfél táján Szabó tiszteletes hirtelen rosszul lett, úgy hogy kénytelen volt hazamenni. A lefekvés sem használt, sőt hovatovább mind rosszabbul lett. A belsejét óriási fájdalmak marcangolták. A tiszteletes asszony befogatott s elküldött az orvosért Tamásházára. Fél négy volt mire az orvos megérkezett, de már akkor csak a beállott halált állapíthatta meg s azt, hogy a halált a gyomorfal átfúródása okozta. A gyomorban régebben ott levő fekély a nagymennyiségű borfogyasztás következtében kifakadt, a gyomorfal azon a helyen átfúródott s elvérzést és halált okozott. Szabó Árpád kimondhatatlan kínokat szenvedett, de utolsó percéig öntudatánál volt. Halála előtt egy fél

órával, mikor már biztosan tudta, hogy vége van, azt mondotta a feleségének, hogy a Fátyol című értekezést, amit az elmaradt konferenciára készített s ami a multkoriban Bodnár Gergelynél volt, tegyék majd a feje alá. Azt kívánta még, hogy Kovács Miska bácsi, meg Bodnár Gergely végezzék a gyászszertartást.

Bizony szomorú temetés volt azon a szomorú novemberi délutánon. Sírt ott nemcsak az özvegy és árvák, hanem a három faluból összejött nagy temetési gyülekezet is. Kovács nagytiszteletű úr a pusztavégi pappal jött a temetésre, annak a kocsiján. A nád-falusi pap nem jöhetett el, mert a jövő héten lesz a lakodalma Horváth Irénkével s evégett épen aznap fontos ügyeket kellett neki Dengőn elintéznie. A temetésről hazamenet a Horváth Péter kocsija a Bodnár Gergelyé előtt befutott a szedresi paróchiára. Csak mikor a kocsiból leszállottak, akkor mondotta Miska bácsi:

— Egy kis beszédem van veled, hát meglátogattunk.

— Legyen szerencsém, — mondotta Bodnár.

Mikor bementek a jó meleg irodába s rágyújtottak egy-egy szivarra, eleinte közönyös dolgokról beszélgettek, majd önkéntelenül a Szabó Árpád temetésére került sor. Míg az özvegy gyászat és szomorú állapotát tárgyalták, Bodnár Gergely azon gondolkozott, említést tegyen-e a Fátyolról. De mivel úgy értesült az özvegytől, hogy a kéziratot a halott feje

alá tették, jobbnak látta, ha nem szól róla. Legyen eltemetve az is örökre. Egyszerre csak Miska bácsi más fordulatot adva a beszédnek, így szólt:

— Igen hát voltaképen azért jöttem be hozzád, hogy még egy másik szomorú hírt is közöljek veled. Azt nevezetesen, hogy Bándy Pista is meghalt. Röviddel azután, hogy innen átment, tüdőgyulladást kapott s ezzel együtt tüdején a régi harctéri lőtt seb is kiújult. Súlyos betegen került a debreceni tüdőbetegszanatóriumba, de ott se segíthettek rajta, két héttel ezelőtt meghalt.

Bodnár Gergely nyugodtan végighallgatta az idősebb kolléga beszédét, majd meglepetését csak félig-meddig palástolva, így szólt:

— Nem tudom, mi közöm van nekem ehhez a hírhez?

— Mi közöd van? Hát itt volt közöttünk, kollégánk volt, itt élt, itt szenvedett velünk. Meg aztán úgy tudom, nektek egymással is volt bizonyos ügyetek s ez most elintéződött.

— Elintéződött? Ki mondja azt, hogy elintéződött? Meg aztán Bándy Istvánnal magával nekem nem volt semmiféle ügyem.

— Nézd csak, beszéljünk világosan. Amikor közöltem veled, hogy Bándy meghalt, ezzel azt akarom mondani, hogy most már nem áll közted és feleséged között.

— Hát ott állt?

— Ugyan, kérlek, itt egy halottról van szó ne légy olyan bajszállhasogató és olyan cinikus

— Pardon. Itt nem csak a halottról van szó, hanem én rólam is.

— Hát ha neked úgy terszik, légy hajszálhasogató és cinikus, de előbb figyelj ide. Ezt a levelet Bándy küldte hozzám, de mivel rád vonatkozik, hát felolvasom az egészét:

Kedves Miska bátyám! Írni már nem tudok, hanem egy drága jó diakonissza nővér, aki majd nemsokára le fogja zárni szempilláimat, írja ezt az én diktálásom után. Az orvosok ugyan a beszédőtől is eltiltottak, de nem bánom, ha belehalok is, ezt a levelet még le-diktálom, hiszen tudom, hogy úgyis meghalok. Golyóroncsolt tudóm gyulladásban van és mindegyre vérzik. Tudom, hogy az orvosok már lemondtak rólam, de nem akarok addig innen eltávozni, míg azt a Bodnár Gergellyel való ügyet el nem intéztem. Végtelenül fáj az nekem, hogy így elmérgesedett a dolog. Pedig semmiség volt az egész. Igaz, én szerettem Jármay Margitot, de nem mint asszonyt, hanem mint angyalt s talán ő is szeret engem, de nem a férfit, hanem mint jó barátot. Soha nem váltottunk egyebet jó szónál. Csak akkor egyszer, mikor a mártírsorsra jutott jóbarát azt a csókot kapta kárpótlásul, vigasztalásul a sok szenvedésért. Hát olyan nagy véték ez? Én még a jó Isten előtt is azt fogom mondani, hogy az az asszony ártatlan és szent. Legyen szíves Miska bácsi, menjen át Bodnár Gergelyhez és kérjen az én nevemben szá-

momra is, felesége számára is bocsánatot. Őneki is, Miska bácsinak is, a többi jó ismerősöknek is a sir széléről küldöm baráti jobbot, üdvözlétemet.

Bándy István.

Mindahárom férfi szeme tele volt könnyekkel. Horváth Péter előbb az öklét emelte a szeméhez, majd elővette a zsebkendőjét, az ablak felé fordult s törölgette a könnyeit, amelyek folyton hullottak, mintha csak sírt volna. Az irodában egy darabig csend volt, amelyet ismét Miska bácsi tört meg.

— Ezt a levelet hogy hogynem, egyszerre kaptam meg egy másik levéllel, amelyben Paál Olga diákonissza a Bándy halálát közölte velem. Most aztán azt hiszem, hogy semmi akadály a sincs többé annak, hogy a feleséged hazajöhessen.

— Van — felelte kurtán Bodnár Gergely.

— Micsoda?

— Beadtam ellene a válókeresetét; januárra van kitűzve a tárgyalás. Épen te leszel az egyetlen tanú, mivel szegény Árpád már elment közülünk.

— No hát tudd meg, te konok, haragtartó ember — kiáltotta indulatosan Kovács nagytiszteletű úr — ha te egy haldoklónak a békejobbát se fogadod el, magadra maradsz, én nem fogok melletted tanúskodni.

— Akkor se maradok magamra, mert velem lesz az én szomorú igazságom, az én megsértett férfibecsületem.

— A tettes már meghalt, az egyik szemtanú is meghalt, én is meghalok nemsokára, aztán nem lesz senki, aki látta azt a jelenetet, hát miért nem akarod megbocsátani azt az ártatlan csókot?

Ha mindenki meghalt volna már, aki látta, vagy ha csak én láttam volna, akkor sem bocsátanék meg neki.

— Hát akkor hogyan prédikálhatod a keresztyéni megbocsátó szeretetét? — kérdezte Horváth Péter.

— Én igaz, prédikálok: ám bocsásson meg, aki tud, de én nem.

— Úgyis este lesz már, gyerünk haza Péter — mondotta Miska bácsi s a két öreg duzzogva elment.

*

Másnap reggel sötét felhők gyülekeztek a láthatáron. Vad iramban végigszánguldott a kopár mezők felett a hideg fagyasztó szél, aztán nemsokára megindult esni a hó. Esett négy nap, négy éjszaka. Azután megkezdte a kemény, hideg tél az uralkodását.

Két hét múlva a kisvárii temetés után, csengős szánon, bundákba bepakolva megint behajtatott Miska bácsi a szedresi paróchia udvarába. Szokás szerint az irodába mentek, de ott a Miska bácsi legnagyobb csodálkozására farkasordító hideg volt, úgy hogy a bundát fenn kellett tartani, míg a kályhában tüzet gyújtottak s a szoba valamennyire felmelegedett. Kovács Mihály is, Bodnár Gergely

is bőbeszédű emberek voltak, de most nagyon keveset beszéltek, amiből csakhamar mindkettő megtudta, hogy a másiknak valami teher nyomja a lelkét. Mihelyt egy kicsit barátságosabb lett a levegő az irodában, Miska bácsi hozzá is kezdett előadni, hogy mi járatban jött.

— Tudom, hogy keményszívű ember vagy, de ezt az egyet talán mégse fogod megtagadni. A feleséged nálunk van s a gyerekeket szeretné látni. Egerbe akar költözni a bátyjához, de mielőtt elmenne, szeretne elbúcsúzni a gyerekektől. Megkért, hogy vigyem ki őket. Remélem, ideadod őket egy pár órára. Ne félj, nem lesz semmi bajuk.

— Ha akarnám, még akkor sem engedhetném el őket.

— Ugyan miért nem?

— Mert Bandika beteg.

— Mi baja?

— Meghült.

— Van aki ápolja?

— Van — mondja Bodnár Gergely bizonytalanul.

Egy kis szünet állott be a két férfi beszélgetésében. Majd Miska bácsi lassan, csendesen odament Bodnár Gergelyhez, jobb kezét annak vállára tette s így szólt:

— Gergely, a gyermekeid életére kérlek, hívd haza gyermekeid anyját. Beteg gyermeknek az anyja a főorvosság. Meglásd, meghal a fiad, ha az anyja haza nem jön.

Bodnár Gergely leroskadt az asztal mellé, feje az asztalra hanyatlott és sírt, zokogott, hogy az asztal is megrázkódott bele.

— Fogadd még a jó szót — folytatta Miska bácsi — hívd haza a Bandika anyját, amíg nem késő.

Bodnár Gergely felállott s könnyes szemmel nézett az öreg kollégára.

— De mond, hogy hívjam ide, mikor a gyermekeim anyja nekem már nem feleségem? — kérdezte szinte könyörögve.

— Légy erős barátom: győzd le önmagadat. Magad is jól judod, hogy csekélység az, amit meg kell bocsátanod s hogy mérhetetlen kincs az, amit visszanyersz: gyermekeid édes anyját. Boríts fátyolt a multra s kezdjétek új életet. Hiúságodat fel kell áldoznod gyermekeidért.

— Igen, a gyermekek... mondotta Bodnár réveteg szemekkel.

— Jöhet? — kérdezte Miska bácsi erős hangsúllyal.

— Jöhet — felelte Bodnár tiszteletes tétován.

A fehérlő, szikrázó hópihék szárnyán megjött Karácsony is. A szedresi paróchián lázasan készülődtek a szent ünnepre. A tiszteletes asszonynak rengeteg dolga volt, mert hiszen az ő hosszas távolléte alatt olyan rendetlenül nézett ki minden. De ő fáradhatat-

lanul és örömmel végzi minden dolgát, csak-hogy nem kell már álmatlan éjszakákat virasztani a Bandika ágya felett. Hiszen fennjár, sőt zsarnokoskodik is már az elkényeztetett kis legény. Bodnár tiszteletes szép nagy karácsonyfát hozott Tamásházáról és mindenkinek hozzávaló szép ajándékokat. A szent estén aztán, mikor a faluban is megkezdtek a kántálók az éneklést, együtt volt az ebédlőben a szépen feldíszített karácsonyfa alatt a papi család, énekelni kezdték szülők és gyermekek az ősi szent karácsonyi éneket:

Krisztus urunknak áldott születésén
Angyali verset mondjunk szent ünnepén,
Mely Betlehemnek mezejében régen
Zengeft ekképpen:

Dicsőség a magasságban Istennek,
Békesség legyen földön embereknek!
És jóakarát mindenféle népnek
És nemzetségnek.

Az első versszak el is ment hibátlanul. De mikor a második versszaknak ezt a sorát énekelték: „Békesség legyen földön embereknek“, akkor megvonaglott a szülőknek ajka s a gyermekek magukra maradtak az énekkel. Bodnár Gergely könnyes szemekkel a feleségéhez lépett, szótlanul kezét nyújtott neki s (öt hónap óta először) homlokon csókolta. Mikor a gyermekek a második versszakot is végigénekelték, a kis Bandika a még mindig könnyező anyjához futott s azt kérdezte:

- Mi baj anyuka?
- Bodnár Gergelyné lehajolt, megcsókolta a gyermekét s azt mondta:
- Most már nincsen semmi baj, fiacskám.

(VÉGE)

